

Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Το κοινωνικό κεφάλαιο και η έλλειψη συμμετοχής σε
κοινωνικές οργανώσεις. Το παράδειγμα των νέων 20-29 στο
Δήμο Ηρακλείου.»**

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΓΚΑΚΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

ΚΕΜΑΛΑΚΗ ΑΡΓΥΡΩ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

Ηράκλειο 2014

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της πτυχιακής μας εργασίας θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας πρωτίστως στην καθηγήτριά μας, Οικονόμου Κατερίνα για την πολύτιμη καθοδήγησή της και επίσης στις οικογένειές μας για την υποστήριξη που μας προσέφεραν καθόλη τη διάρκεια αυτής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.4
---------------	-------

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1^ο Κεφάλαιο: Κοινωνικό κεφάλαιο

1.1 Το Κοινωνικό Κεφάλαιο: Ιστορική αναδρομή όρου.....	σελ.5
1.2 Ορισμοί και έννοιες Κ.Κ.– Σύνδεση με έννοιες συμμετοχής και ανάπτυξης..	σελ.7
1.3 Είδη, τύποι και μορφές κοινωνικού κεφαλαίου.....	σελ.15
1.4 Ρόλος και σημασία κοινωνικού κεφαλαίου.....	σελ.19
1.5 Θετικά και αρνητικά του κοινωνικού κεφαλαίου.....	σελ.23
1.6 Μέτρηση κοινωνικού κεφαλαίου.....	σελ.25

2^ο Κεφάλαιο: Κοινωνική Συμμετοχή

2.1 Έννοια και ορισμός της συμμετοχής.....	σελ.29
2.2 Σημασία και χρησιμότητα της κοινωνικής συμμετοχής.....	σελ.32
2.3 Μορφές συμμετοχής.....	σελ.34
2.4 Συμμετοχή σε οργανώσεις.....	σελ.36
2.5 Κοινοτική εργασία και κοινωνική συμμετοχή.....	σελ.38

3^ο Κεφάλαιο: Κοινοτική Ανάπτυξη – Συσχέτιση Κ.Κ. με Κ.Ε.

3.1 Κοινοτική Ανάπτυξη - Ιστορικό και ορισμοί.....	σελ.40
3.2 Ρόλος της και βασικές αντιλήψεις που αποτελούν την έδρα της.....	σελ.46
3.3 Δείκτες κοινοτικής ανάπτυξης.....	σελ.50
3.4 Σύνδεση κοινοτικής ανάπτυξης και κοινωνικής αλλαγής.....	σελ.53
3.5 Συσχέτιση Κοινωνικού Κεφαλαίου με την Κοινωνική Εργασία.....	σελ.55

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4^ο Κεφάλαιο: Μεθοδολογία έρευνας

4.1 Σκοπός Έρευνας.....	σελ.58
4.2 Ερευνητική υπόθεση και ερευνητικά ερωτήματα.....	σελ.58
4.3 Ερευνητική στρατηγική.....	σελ.59

4.4 Πεδίο μελέτης - Επιλογή δείγματος.....	σελ.59
4.5 Ερευνητικό εργαλείο – Συλλογή δεδομένων.....	σελ.60
4.6 Τεχνικές συλλογής δεδομένων.....	σελ.61
4.7 Ανάλυση και Επεξεργασία Αποτελεσμάτων.....	σελ.62
4.8 Δυσκολίες που προέκυψαν κατά την πραγματοποίηση της έρευνας.....	σελ.62
4.9 Ηθικά ζητήματα.....	σελ.63
4.10 Χρονοδιάγραμμα πτυχιακής.....	σελ.63
5ο Κεφάλαιο: Αποτελέσματα έρευνας	
5.1 Αποτελέσματα έρευνας.....	σελ.64
5.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων.....	σελ.90
6^ο Κεφάλαιο: Συζήτηση – Συμπεράσματα έρευνας	
6.1 Συζήτηση αποτελεσμάτων-συσχετίσεων.....	σελ.97
6.2 Συμπεράσματα.....	σελ.106
6.3 Προτάσεις.....	σελ.108
Βιβλιογραφία.....	σελ.112
Παράρτημα.....	σελ.121

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία μελετώνται τα επίπεδα του κοινωνικού κεφαλαίου στην πόλη του Ηρακλείου Κρήτης. Ο σκοπός της εν λόγω μελέτης αφορά στη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου της ηλικιακής ομάδα των νέων 20 -29 ετών και στην ανάδειξη της σχέσης ανάμεσα σε αυτό και στην αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις.

Μιλώντας για το κοινωνικό κεφάλαιο εννοούμε την κοινωνική και πολιτισμική κατάσταση που επικρατεί σε μια κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στην κοινωνική συνοχή, στους κανόνες και στις αξίες που καθορίζουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων και των θεσμών. Χωρίς το κοινωνικό κεφάλαιο μια κοινωνία δεν επιτυγχάνει κοινωνική ευημερία αλλά ούτε οικονομική ανάπτυξη. Είναι μια διαδικασία «εκ των κάτω» και αφορά άτομα ίδιας ή διαφορετικής καταγωγής και κουλτούρας, που συνδέονται κοινωνικά και δημιουργούν δίκτυα και δεσμούς.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Το θεωρητικό μέρος στο οποίο συμπεριλαμβάνονται: το 1^ο κεφάλαιο όπου γίνεται εκτενής αναφορά για το κοινωνικό κεφάλαιο, το 2^ο κεφάλαιο που αφορά την κοινωνική συμμετοχή και το 3^ο κεφάλαιο όπου αναφέρεται η έννοια της κοινοτικής ανάπτυξης. Έπειτα ακολουθεί το δεύτερο μέρος, το ερευνητικό. Εκεί ανήκει το 4^ο κεφάλαιο της εργασίας το οποίο περιλαμβάνει το σκοπό, τα ερευνητικά ερωτήματα και γενικότερα τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην έρευνα. Παρακάτω, στο 5^ο κεφάλαιο παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας και οι συσχετισμοί που πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα. Τέλος, στο 6^ο κεφάλαιο γίνεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν, η εξαγωγή συμπερασμάτων και οι προτάσεις που έχουν τεθεί από τις σπουδάστριες σχετικά με το θέμα.

Α' Μέρος : Θεωρητικό

1^ο κεφάλαιο: Κοινωνικό Κεφάλαιο

1.1 Το Κοινωνικό Κεφάλαιο: Ιστορική αναδρομή όρου.

Το διάστημα των τελευταίων χρόνων και πιο συγκεκριμένα των τελευταίων, περίπου, 2 δεκαετιών παρατηρείται μια έντονη ενασχόληση με την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτό γίνεται καθώς τα στοιχεία τα οποία και συνθέτουν σε γενικές γραμμές την έννοιά του, έχει εντοπιστεί πως επηρεάζουν ευνοϊκά την κοινωνία. Κάποια από τα στοιχεία αυτά είναι η συμμετοχή, η εμπιστοσύνη, οι σχέσεις μεταξύ ατόμων (Πούπος, 2010). Επιπλέον, γίνεται αντιληπτό, σταδιακά, πως το κράτος και η αγορά αδυνατούν να πράξουν υπεύθυνα όσον αφορά στις οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες με αποτέλεσμα να έρχεται στο προσκήνιο η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου, που γεφυρώνει τη δημόσια με την ιδιωτική σφαίρα (Κουτσογιάννη, 2011).

Παρόλη τη βαρύτητα της σημασίας του, μόνο πριν από δέκα έτη η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου έχει τεθεί ως έννοια που ενσωματώνει τους θεσμούς, τις σχέσεις και τους κανόνες που διαμορφώνουν την ποιότητα και την ποσότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μιας κοινωνίας από μελετητές όπως οι James Coleman και Robert Putnam. Το κοινωνικό κεφάλαιο συνίσταται αφ' ενός, με τα κοινωνικά δίκτυα και τους κανόνες (οριζόντια διάσταση) και, αφετέρου, με τις αξίες και τους θεσμούς, όπως θρησκεία, το έθνος ή κοινωνικοοικονομική θέση (κάθετη διάσταση) (Λιναρδής, Κουσουλή, 2012).

Μετά από την πρώτη διατύπωση του ορισμού του κοινωνικού κεφαλαίου το 1979 από τον Bourdieu, παρουσιάστηκαν κατά καιρούς αρκετοί οι οποίοι θέλησαν να δώσουν κάποιους εκ νέου ορισμούς για το κοινωνικό κεφάλαιο. Όσοι ορισμοί έχουν διατυπωθεί είναι διαφορετικοί μεταξύ τους και συνεπώς δεν υπάρχει σαφήνεια σε τι αναφέρεται το κοινωνικό κεφάλαιο και τι αποτελεί. Ακόμη, προστίθεται ο ισχυρισμός πως οι διάφοροι ορισμοί που δίνονται σημαίνουν διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικά άτομα (Πούπος, 2010).

Το κοινωνικό κεφάλαιο χρησιμοποιείται έντονα τα τελευταία χρόνια, αλλά η έννοιά του είχε αναφερθεί από συγγραφείς παλαιότερα. Σύμφωνα με τον Πούπο (2010) για μια πιο οργανωμένη παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης της έννοιας θα

μπορούσαμε να διαχωρίσουμε χρονικά τρεις περιόδους. Στην 1^η περίοδο, η οποία φτάνει έως το 1980, η αναφορά στην έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου γίνεται αόριστα για 1^η φορά το 1835 από τον Γάλλο πολιτικό και ιστορικό Alexis de Tocqueville και τον Adam Smith, χωρίς να δηλώνεται όμως ως κάτι που έχει θετικές επιρροές στην κοινωνία. Ενώ ο όρος χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από την L. Hanifan το 1916 και στη συνέχεια μόνο αναφορικά από τον G. Loury (Πούπος, 2010).

Η έναρξη της 2^{ης} περιόδου γίνεται από το έτος 1980 έως το 1990. Σε αυτή την περίοδο παρατηρείται έντονη ενασχόληση με τον όρο από τρεις συγγραφείς, τον Bourdieu, τον Coleman και τον Putnam. Η ενασχόλησή τους αυτή θα οδηγήσει στη σκέψη πως οι κοινωνικοί δεσμοί των ανθρώπων παίζουν σημαντικά θετικό ρόλο στο σύνολο της κοινωνίας αλλά και στη διάδοση της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου στους κοινωνιολόγους, στους οικονομολόγους αλλά και στις πολιτικές επιστήμες, τους οποίους απασχόλησε εντονότερα (Πούπος, 2010).

Τέλος, στην 3^η περίοδο, τέλη δεκαετίας 1990 και έπειτα, αρκετά μεγάλος αριθμός συγγραφέων επιδιώκει να συμβάλλει στον εμπλουτισμό του όρου του κοινωνικού κεφαλαίου, στη μέτρησή του αλλά και στη συσχέτισή του με τομείς όπως αυτός της οικονομίας, της υγείας, της εκπαίδευσης κ.α. (Πούπος, 2010).

Με τα έργα επομένως, κυρίως των συγγραφέων της τελευταίας περιόδου, υπάρχει πληθώρα ορισμών για το κοινωνικό κεφάλαιο. Γι αυτό και σε συγγραφές εργασιών, άρθρων κλπ. με το συγκεκριμένο θέμα γίνεται αναφορά σε αρκετούς από τους ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς, πράγμα το οποίο αποδεικνύει την πολυπλοκότητα της συγκεκριμένης έννοιας.

1.2 Ορισμοί και έννοιες Κ.Κ. – Σύνδεση με έννοιες συμμετοχής και ανάπτυξης.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα παρατεθούν κάποιοι από τους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί για το κοινωνικό κεφάλαιο. Ξεκινώντας, θα αναφερθούμε στους τρεις συγγραφείς, τον Bourdieu, τον Coleman και τον Putnam, που συνέβαλαν καθοριστικά στον εμπλουτισμό και καθιέρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Πρώτος ο κοινωνιολόγος Bourdieu (1986) ξεκίνησε να αποδοκιμάζει την οικονομική θεωρία η οποία είχε ως πυρήνα τα υλικά αγαθά και προτίμησε να διαχωρίσει το κεφάλαιο σε τέσσερα μέρη, το οικονομικό, το πολιτισμικό, το συμβολικό και το κοινωνικό κεφάλαιο, τα οποία είναι αλληλοεξαρτώμενα (Πούπος, 2010). Πιο συγκεκριμένα ο Bourdieu (1994) αναφέρει πως το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το σύνολο των πραγματικών και ενδεχόμενων πόρων, οι οποίοι συνδέονται με την κατοχή ενός μονίμου δικτύου, περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένων σχέσεων, αμοιβαίας γνωριμίας και αναγνώρισης ή διαφορετικά με τη συμμετοχή σε μια ομάδα η της οποίας το κεφάλαιο είναι συλλογικά κατεχόμενο και έτσι παρέχεται υποστήριξη σε όλα τα μέλη της και δίνοντάς τους το δικαίωμα να επωφελούνται σημαντικά (Κονιόρδος, 2006).

Στο συγκεκριμένο ορισμό που δίνεται, γίνεται λόγος για το δίκτυο στο οποίο ανήκει ένα άτομο, δηλαδή το κοινωνικό κεφάλαιο κάθε ατόμου εξαρτάται άμεσα από τις σχέσεις που έχει το άτομο και από το βαθμό τον οποίο μπορεί να επωφεληθεί από αυτές. Τα δίκτυα, σύμφωνα με τον Bourdieu (1994), προέρχονται από ασταμάτητες προσπάθειες οι οποίες γίνονται για τη δημιουργία αλλά και τη διατήρηση σχέσεων ωφελίμων για το άτομο. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει πως αποτελούν το αποτέλεσμα στρατηγικών ατομικών ή συλλογικών, συνειδητών ή υποσυνειδητών για τη διατήρηση ή την έναρξη σχέσεων η οποίες θα είναι στη διάθεσή τους είτε άμεσα είτε σε μελλοντικό χρόνο. Στη θεωρητική ανάλυση του Bourdieu εντοπίζεται η άποψή του πως το κοινωνικό και το πολιτιστικό κεφάλαιο αλλάζουν και μετατρέπονται σε οικονομικό κεφάλαιο αλλά και το αντίθετο. Συγκεκριμένα αναφέρει «...η αναπαραγωγή του κοινωνικού κεφαλαίου προϋποθέτει αδιάκοπες προσπάθειες κοινωνικότητας και ανταλλαγών [...] και αυτό συνεπάγεται κόστος σε χρόνο, ενέργειες και οικονομικό κεφάλαιο». Το κοινωνικό κεφάλαιο παίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση των τάξεων και στην ανάλυση του εντοπίζεται το ταξικό στοιχείο. Ο Bourdieu, όπως έχει ειπωθεί από πολλούς συγγραφείς, με τη συγκεκριμένη ανάλυση αποτελεί έναν πόρο στην πάλη των τάξεων (Πούπος, 2010).

Ένας άλλος συγγραφέας, με σημαντικό ρόλο κι αυτός στη διαμόρφωση του όρου του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ο κοινωνιολόγος James S. Coleman. Το 1988, 2 χρόνια αργότερα από την εμφάνιση της αγγλικής μετάφρασης της θεωρίας του Bourdieu, γίνεται αναφορά του συγκεκριμένου όρου από τον Coleman σε ένα άρθρο του με θέμα την επιρροή που ασκεί η ύπαρξη του κοινωνικού κεφαλαίου στη δημιουργία ανθρωπίνου κεφαλαίου. Αναλυτικότερα, ο Coleman αναφέρει πως το κοινωνικό κεφάλαιο εντοπίζεται στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και συνεπώς το κοινωνικό κεφάλαιο της οικογένειας και της κοινότητας επηρεάζει την πρόοδο των μαθητών και τη δημιουργία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Κονιόρδος, 2006).

Η ενασχόληση του Bourdieu με τον όρο του κοινωνικού κεφαλαίου δεν ήταν γνωστή στον Coleman τη στιγμή που δεύτερος εισήγαγε στην κοινωνική θεωρία το κοινωνικό κεφάλαιο, παρόλο που γνωρίζονταν και το 1989 διοργάνωσαν ένα συνέδριο στο Σικάγο από κοινού και έτσι συμπεραίνουμε ότι η εισαγωγή του όρου έγινε ανεξάρτητα και από τους δύο συγγραφείς (Πούπος, 2010).

Κατά τον Coleman (1988): «Το Κοινωνικό Κεφάλαιο ορίζεται από τη λειτουργία που επιτελεί. Δεν είναι μία οντότητα αλλά μία ποικιλία οντοτήτων που έχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά: αποτελούνται από κάποια κοινωνική δομή και διευκολύνουν τις ενέργειες των φορέων που υπάγονται σε αυτές τις δομές είτε αυτά είναι άτομα ή συλλογικοί φορείς» (Κονιόρδος, 2006).

Όπως προαναφέρθηκε παραπάνω, ο συγκεκριμένος συγγραφέας θέλησε να δείξει πως οι επιδόσεις των μαθητών σχετίζονται άμεσα με το κοινωνικό κεφάλαιο της οικογένειας και της κοινότητας και το πραγματοποίησε επιτυχώς. Παρόλα αυτά ο Coleman (1990) δεν αρκέστηκε σε αυτό και συνέχισε την περαιτέρω ανάλυση. Προχώρησε στην αναγνώριση τριών διαστάσεων του κοινωνικού κεφαλαίου. Η 1^η έχει να κάνει με τις υποχρεώσεις που έχει ένα άτομο που αποτελεί μέρος κοινωνικών δομών, τις προσδοκίες και την εμπιστοσύνη που υπάρχει σε αυτές. Πιο συγκεκριμένα, όταν ένα άτομο βοηθά ένα άλλο, τότε γεννάται η αντίστοιχη υποχρέωση στο δεύτερο άτομο αλλά και η αναμονή ανάλογης κίνησης από το πρώτο. Έτσι όσο περισσότερες υποχρεώσεις έχει να «εξοφλήσει» ένα άτομο τόσο μεγαλύτερο είναι και το κοινωνικό του κεφάλαιο. Η 2^η αφορά το ρόλο των πληροφοριών μέσα στις δομές, δηλαδή η μεταφορά της πληροφορίας χωρίς εμπόδια συμβάλει στη διαρκή δράση των τομέων των ατόμων που βρίσκονται σε κάθε δομή. Τέλος, η 3^η διάσταση αποτελεί το κομμάτι στο οποίο οι κανόνες οφείλεται να τηρούνται καθώς αυτό βοηθά στην ομαλή

λειτουργία των κοινωνικών δομών και των δράσεων των ατόμων και συνεπώς η μη τήρησή τους θα οδηγεί σε κυρώσεις (Πούπος, 2010).

Τελευταίος αλλά εξίσου ή και περισσότερο σημαντικός συγγραφέας από τους τρεις αυτής της περιόδου είναι ο Robert D. Putnam. Ο λόγος για τον οποίο ξεχωρίζει ο συγκεκριμένος συγγραφέας είναι ότι η δουλειά του συνέβαλε σε πολύ μεγάλο βαθμό στη διάδοση του όρου του κοινωνικού κεφαλαίου και εκτός αυτού, έκανε κατανοητό τον όρο ακόμα και σε άτομα τα οποία δε διέθεταν εξειδικευμένες γνώσεις. Έτσι οι περισσότερες αναφορές και παραπομπές που γίνονται από συγγραφείς που ασχολούνται με το θέμα, περιέχουν το όνομα και το έργο του Putnam (Κονιόρδος, 2006).

Η πρώτη του δουλειά στο πεδίο του κοινωνικού κεφαλαίου έγινε επί του έργου του «Making Democracy Work» (1993) κατά το οποίο εξετάστηκε η αποδοτικότητα και η ποιότητα του τρόπου διακυβέρνησης των τοπικών κυβερνήσεων στην Ιταλία, όπου βρέθηκαν διαφορές ανάμεσα σε Βορρά και Νότο λόγω της κοινωνικής οργάνωσης. Εδώ ο Putnam (1993) διατυπώνει το κοινωνικό κεφάλαιο ως μια έννοια που έχει να κάνει με στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης. Πιο συγκεκριμένα μέσω της εμπιστοσύνης, των δικτύων και των κανόνων μπορούν να πραγματοποιηθούν προσπάθειες συντονισμένες και έτσι θα υπάρξει πρόοδος στην αποτελεσματικότητα της κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Putnam, το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των κοινωνικών οργανισμών, όπως η εμπιστοσύνη, οι νόρμες και τα δίκτυα, τα οποία μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της κοινωνίας, διευκολύνοντας τις συντονισμένες δράσεις των ατόμων/μελών της με στόχο το αμοιβαίο όφελος (Putnam 1993). Επιπλέον, ο Putnam υποστηρίζει πως το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένας πόρος που τα άτομα ή οι ομάδες ανθρώπων κατέχουν ή αδυνατούν να κατέχουν. Έχει ισχυριστεί πως «το να δουλεύουν (οι άνθρωποι) μαζί είναι ευκολότερο σε μία κοινότητα που έχει προικισθεί με ένα σημαντικό απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου». Έτσι, είναι σαφές ότι για τον Putnam «οι κοινότητες, στο σύνολό τους και όχι τα μεμονωμένα άτομα, είναι εκείνες που κατέχουν αποθέματα κοινωνικού κεφαλαίου και κατ' αυτό τον τρόπο το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να είναι ταυτόχρονα ένα «αδιωτικό αγαθό» και ένα «δημόσιο αγαθό» και πως η ενίσχυσή του συσχετίζεται άμεσα με τη συμμετοχή στα κοινά (Παπάνης, Ρουμελιώτου, Γιαβρίμης, 2007).

Στη συνέχεια, ενασχόληση του συγγραφέα αποτέλεσε η εξέταση του κοινωνικού κεφαλαίου στις ΗΠΑ. Σε δύο συγγραφικές δουλειές, η πρώτη το 1995 με

τίτλο «Bowling alone: America's declining Social Capital» και η δεύτερη το 2000 με τίτλο «Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community», παραθέτει τις επιπτώσεις από τη μείωση του κοινωνικού κεφαλαίου στην αμερικανική κοινωνία (Πούπος, 2010).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 πια ο όρος Κοινωνικό Κεφάλαιο απασχόλησε σημαντικό αριθμό συγγραφέων οι οποίοι με το έργο τους συνέβαλαν σε μια πιο εκτενή θεωρητική ανάλυση του, διατυπώνοντας και νέους ορισμούς στα πλαίσια αυτά, στην προσπάθεια μέτρησής του αλλά και επεδίωξαν να το συσχετίσουν με διάφορους τομείς όπως αυτός της εκπαίδευσης. Παρακάτω θα διατυπωθούν κάποιοι, από την πληθώρα ορισμών του όρου (Πούπος, 2010) .

Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (Ζαϊμάκης, 2009) το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί ένα δυναμικό μοιρασμένης γνώσης, κατανοήσεων, αξιών, κανόνων και κοινωνικών δικτύων, που υπάρχουν και αναπτύσσονται σε ένα κοινωνικό περιβάλλον και ωθούν σε συλλογικές δράσεις και σε απόκτηση κοινωνικών αγαθών. Ο Dhesi θεωρεί πως η πληθώρα ενεργητικών κοινωνικών, ψυχολογικών, πολιτισμικών και θεσμικών παραγόντων επηρεάζουν τη συνεργατική συμπεριφορά και οδηγούν στη συλλογή άφθονων κοινωνικών αγαθών (Dhesi, 2000).

Κάτι που σπάνια αναφέρεται στη βιβλιογραφία του κοινωνικού κεφαλαίου είναι πως ο Μαρξ είχε μιλήσει στο έργο του *Κεφάλαιο* για τον όρο, χωρίς βέβαια να εντοπίζεται καμία ομοιότητα με τους σημερινούς ορισμούς. Ο Μαρξ με τη διατύπωση «κοινωνικό κεφάλαιο» εννοεί το συνολικό κεφάλαιο που υπάρχει σε μια κοινωνία, το οποίο αποτελεί το άθροισμα των ξεχωριστών ατομικών κεφαλαίων. Το χαρακτηρίζει ως κοινωνικό καθώς στη δημιουργία του εμπλέκεται, άμεσα και έμμεσα, το σύνολο των κοινωνιών (Μαρξ, 1978).

Ως κριτική στους ήδη διατυπωθέντες ορισμούς περί κοινωνικού κεφαλαίου ο Portes επιδιώκει να λύσει ένα πρόβλημα. Το πρόβλημα αφορούσε την πηγή του κοινωνικού κεφαλαίου, δηλαδή όταν ένας άνθρωπος έχει κοινωνικό κεφάλαιο και συμμετέχει σε κοινωνικά δίκτυα, σχετίζεται με άλλα άτομα τα οποία αποτελούν την πηγή του κοινωνικού κεφαλαίου και όχι το ίδιο το άτομο. Σε αυτό το δίλημμα ο Portes και οι συνεργάτες του θέλησαν να απαντήσουν με έναν διαχωρισμό των πηγών προέλευσης, εξετάζοντας τα αποτελέσματά τους. Αναγνωρίζουν έτσι τέσσερις πηγές προέλευσης: την εσωτερίκευση των αξιών, τις ανταλλαγές στις οποίες ενέχεται το στοιχείο της αμοιβαιότητας, τις μορφές της συλλογικής αλληλεγγύης και την εμπιστοσύνη που επιβάλλεται διαμέσου των αρνητικών και θετικών συνεπειών. Οι

πηγές του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτώνται από τα κίνητρα που έχουν τα μέλη ενός δικτύου ή ομάδας, προκειμένου να παραχωρήσουν πόρους. Οι διαφορετικές πηγές προέλευσης του κοινωνικού κεφαλαίου οδηγούν στη διαμόρφωσή του, ούτως ώστε κοινωνικό κεφάλαιο να αποτελεί η ικανότητα να εξασφαλίζει κανείς ωφελήματα μέσα από τη συμμετοχή σε δίκτυα και άλλες κοινωνικές δομές. Πέρα όμως από τη συγκεκριμένη διατύπωση ο Portes (1998), υποστήριξε ότι το κοινωνικό κεφάλαιο έχει τρεις βασικές λειτουργίες. Συγκεκριμένα λειτουργεί ως πηγή κοινωνικού ελέγχου, ως πηγή στήριξης της οικογένειας και ως πηγή ωφελειών, διαμέσου των οικογενειακών δικτύων (Portes, 1998, Κονιόρδος, 2006)

Ο ορισμός του Woolcock (1998) ότι το κοινωνικό κεφάλαιο περιλαμβάνει όλες τις αξίες και τα δίκτυα που διευκολύνουν την ομαδική δράση βασίζεται στην αλληλεπίδραση με την κοινωνία των πολιτών (Κουτσογιάννη, 2011). Ως κοινωνία πολιτών ορίζεται ο χώρος μεταξύ του κράτους και των πολιτών, των κυβερνώντων και των κυβερνωμένων, που αποτελείται από «ενδιάμεσα στρώματα» ή οργανώσεις που και προστατεύουν τους πολίτες από τον κρατικό αυταρχισμό και, από την άλλη μεριά, προστατεύουν τις πολιτικές ηγεσίες από τις εκ των κάτω προερχόμενες λαϊκιστικές πιέσεις (Μουζέλης, 1997).

Η διαρκής αναβάθμιση σε συνδυασμό με τις υπηρεσίες που παρέχονται από την πλευρά των Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών διαμορφώνει, συγκεντρώνει και αναπτύσσει το «κοινωνικό κεφάλαιο» που δεν είναι άλλο από τον συνεργατισμό, τον εθελοντισμό και τους θεσμούς αλληλεγγύης που ενώ δεν αποσκοπούν στο κέρδος, συμβάλλουν στο κοινωνικό εισόδημα και αποφέρουν κοινωνικό όφελος κι απασχόληση ενσωματώνοντας την κοινωνική εταιρική ευθύνη. Εξετάζοντας την προαναφερθείσα κατάσταση το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να οριστεί ως συσσώρευση συλλογικής γνώσης οργανωτικής κουλτούρας, αλληλεγγύης, κοινής εμπιστοσύνης και δημιουργικής θεσμικής λειτουργίας και αναπτύσσει κοινωνικές δεξιότητες (Τακτικός, χ. χ.) .

Η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως μία έννοια που περιλαμβάνει όλο το πλέγμα σχέσεων, θεσμών και κανόνων που διαμορφώνουν την ποιότητα όλων των κοινωνικών αλληλοσυσχετίσεων. Ο ορισμός της επικεντρώνεται στη διάχυση των ωφελειών που απορρέουν από το κοινωνικό κεφάλαιο.

Σύμφωνα με τον Newton (1997) το κοινωνικό κεφάλαιο είναι σημαντικό διότι περιέχει ένα «συστατικό», μια δύναμη που μπορεί να δέσει την κοινωνία, μετατρέποντας τους εγωκεντρικούς παράγοντες των ατόμων, που την αποτελούν, σε

μέλη τα οποία τα διακατέχουν αρετές όπως το μοίρασμα ενδιαφερόντων και τις απόψεις για τις κοινωνικές σχέσεις, την ευαισθητοποίηση για το κοινό καλό, φυσικά μέσω της κοινωνικής συνείδησης και αξιών και της αίσθησης της αμοιβαίας υποχρέωσης. (Dekker and Uslaner, 2001)

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) στον ορισμό του για το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στα δίκτυα, τις κοινές πεποιθήσεις και την αλληλοκατανόηση, που διέπουν τη συνεργασία ανάμεσα σε ομάδες, όπως η αμοιβαιότητα, η συμμετοχικότητα, η εμπιστοσύνη. Στοχεύει δε στο γενικό καλό και στην προαγωγή της κοινωνίας (Νομική Βιβλιοθήκη, 2010).

«Ένας χρήσιμος ορισμός θα περιλάμβανε τόσο τις συμπεριφορικές όσο και τις κοινωνικές δομικές πλευρές του συγκεκριμένου όρου: το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένα σύνολο συμπεριφορών και σχέσεων στις οποίες περιλαμβάνονται η διαπροσωπική εμπιστοσύνη, η εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς και η συμμετοχή σε επίσημες και ανεπίσημες ενώσεις και οργανώσεις» (Σωτηρόπουλος, 2006).

Οι Dekker και Uslaner (Dekker and Uslaner, 2001) δηλώνουν πως το κοινωνικό κεφάλαιο έχει να κάνει με την ποιότητα των κοινωνικών δικτύων, με το να δένει περισσότερο άτομα με ομοιότητες ως επί των πλείστων και να γεφυρώνει τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικά χαρακτηριστικά, πάντα μέσα σε κανόνες αμοιβαιότητας (Claridge, 2004).

Στο μεγάλο αριθμό ορισμών που έχουν καταγραφεί μέχρι στιγμής υπάρχουν ορισμένα κοινά σημεία. Ένα από αυτά είναι πως το κοινωνικό κεφάλαιο γίνεται αντιληπτό ως ένα δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας, χωρίς να εξαρτάται από πράξεις ατόμων, όπως η έννοια των κοινωνικών δικτύων αλλά και η εμπιστοσύνη που παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία αλλά και διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων. Ένα κοινό συμπέρασμα των ορισμών είναι πως το αυξημένο κοινωνικό κεφάλαιο ενισχύει την κοινωνική συνοχή, συμβάλει στη μεταβίβαση των αξιών της κοινωνίας και προσφέρει κοινωνική ενσωμάτωση πέρα από το θεσμό της οικογενείας. Ακόμη, όροι που εμπεριέχονται ή συσχετίζονται με το κοινωνικό κεφάλαιο –και μάλιστα απασχολούν έντονα τις κοινωνικές επιστήμες– είναι η κοινωνική αλληλεγγύη, η ανάπτυξη, η συμμετοχή στα κοινά και σε οργανώσεις, τα κοινωνικά δίκτυα και η κοινωνική συνοχή (Παπάνης, Ρουμελιώτου, Γιαβρίμης, 2007).

Μάλιστα οι Pippa Norris και James Davis (2007) διαχωρίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο σε τέσσερα επιμέρους στοιχεία τα οποία είναι: η κοινωνική εμπιστοσύνη, η κοινωνική ανοχή, οι τυπικές μορφές κοινωνικής συμμετοχής και τα άτυπα κοινωνικά

δίκτυα. Η τυπική κοινωνική συμμετοχή έχει να κάνει με τη συμμετοχή του ατόμου στην αγορά εργασίας, στα δίκτυα και σε οργανώσεις όπως και με την οικονομική του ευρωστία- καθώς η συμμετοχή στις περισσότερες «θεσμοθετημένες» ομάδες ή δραστηριότητες προϋποθέτει και την οικονομική ενίσχυση από τα μέλη τους (Κολτσίδα, 2012).

Η συμμετοχή αναφέρεται στην ανάμειξη των μελών μιας κοινότητας στη λήψη αποφάσεων για θέματα που αφορούν τους ίδιους. Σε γενικές γραμμές η συμμετοχή των κατοίκων και των πληθυσμιακών ομάδων στη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή τους δεν είναι μόνο βασική εννοιολογική αρχή ελευθερίας και δημοκρατίας αλλά αποτελεί και προϋπόθεση επεμβάσεων για σχεδιασμένη κοινωνική αλλαγή και βασικό οργανωτικό στοιχείο ανάπτυξης της μεταβιομηχανικής κοινωνίας σύμφωνα με τον Ιατρίδη (Ιατρίδης, 2010).

Ο δείκτης (Social Capital Index) που χρησιμοποιείται από τον Παρασκευόπουλο –σε μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας- με στόχο να δείξει το χαμηλό μέγεθος του κοινωνικού κεφαλαίου σε σύγκριση με 26 άλλες χώρες (με στοιχεία από Barometer 62.2, 2004) προκύπτει από το γινόμενο του δείκτη της γενικευμένης **εμπιστοσύνης** και του ποσοστού **συμμετοχής σε διάφορες οργανώσεις**, και στη σειρά ταξινόμησης καταλαμβάνει την 22^η θέση (Πούπος, 2010). Επομένως, αντιλαμβανόμαστε πως η συμμετοχή σε οργανώσεις, η εμπιστοσύνη όπως και άλλες έννοιες κοινωνικού περιεχομένου συσχετίζονται άμεσα με το κοινωνικό κεφάλαιο.

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί έναν παράγοντα ο οποίος επιδρά σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης ζωής και ανάπτυξης.

Οι Kawachi et al. (1997) αντιμετωπίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο είναι κοινό χαρακτηριστικό κοινωνικών μορφωμάτων και θεσμών στο οποίο εντοπίζονται έννοιες όπως αυτή της αμοιβαιότητας, της συμμετοχικότητας, της εμπιστοσύνης και έχει ως απώτερο σκοπό το γενικό καλό, την προαγωγή και ανάπτυξη της κοινωνίας (Παπάνης, Ρουμελιώτου, Γιαβρίμης, 2007).

Η κοινωνική ανάπτυξη κατά τον Midgley (1986) ορίζεται ως μια διαδικασία που στοχεύει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των ατόμων και στην ευημερία της κοινωνίας, σε συνδυασμό με μια καλά οργανωμένη διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης. Η κοινωνική ανάπτυξη εστιάζει στις κοινότητες και τις κοινωνίες με σχεδιασμένες παρεμβάσεις που στοχεύουν στην αλλαγή. Η προσέγγισή της προσπαθεί να συνδυάσει με έναν ιδιαίτερο τρόπο τον οικονομικό τομέα με τους

κοινωνικούς σκοπούς, δηλαδή όχι μόνο αναγνωρίζει τη σημασία της βελτίωσης του επιπέδου διαβίωσης αλλά και επιδιώκει να προσαρμόσει την οικονομική ανάπτυξη σε αυτούς. Στα πλαίσια των ανεπτυγμένων χωρών ο όρος μετατράπηκε σε «κοινοτική» ανάπτυξη, ως μία μορφή σχεδιασμένων παρεμβάσεων σε τοπικό επίπεδο (Ζαϊμάκης, 2009).

Η κοινοτική ανάπτυξη, παρόλα αυτά είχε συνδυαστεί με τις Τριτοκοσμικές χώρες, σαν τρόπο για την επίλυση προβλημάτων. Ο Σταθόπουλος αναφέρει πως σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε στη συνάντηση που οργάνωσε το βρετανικό Υπουργείο Αποικιών το 1948 στο Cambridge της Βρετανίας, κοινοτική ανάπτυξη είναι μια προσπάθεια που έχει στόχο σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για όλη την κοινότητα και για όλους τους τομείς της, με την ενεργή συμμετοχή των μελών της αλλά και με την πρωτοβουλία αυτών. Σε περίπτωση έλλειψης πρωτοβουλίας θα πρέπει να υπάρχουν μηχανισμοί που στοχεύουν στην ενεργοποίηση των μελών της κοινότητας (Σταθόπουλος, 2005).

Ο Ζαϊμάκης αναφέρεται στην κοινοτική ανάπτυξη όχι ως μια διαδικασία μονοδιάστατης οικονομικής συσσώρευσης και επέκτασης αλλά ως μια διαδικασία που στοχεύει σε αξιοποίηση των πηγών για την τοπική κοινότητα, σεβόμενη το περιβάλλον και το μέλλον των επόμενων γενεών και συμβάλλοντας σε δίκαιη κατανομή κοινωνικών αγαθών και πόρων. Προσθέτει, μέσω του ορισμού που έχει διατυπώσει, πως οι οργανωμένες συλλογικές δράσεις που επιτυγχάνονται εάν υπάρχει κοινωνικό κεφάλαιο στην τοπική κοινωνία μπορούν να οδηγήσουν σε συγκέντρωση κοινωνικών αγαθών και ευημερία της κοινωνίας (Ζαϊμάκης, 2009).

Από το μεγαλύτερο αριθμό ορισμών που έχουν διατυπώσει διάφοροι συγγραφείς, μπορούμε να συμπεράνουμε το εξής: Το κοινωνικό κεφάλαιο, αποτελείται από τις αξίες, κοινωνικές νόρμες, κανόνες, τη συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα, την κοινωνική αλληλεγγύη, αμοιβαιότητα και εμπιστοσύνη. Κατέχοντας αυτά τα στοιχεία μια κοινωνία και συνεπώς και κοινωνική συνοχή, μπορεί να οργανωθεί με τέτοιο τρόπο που οι πράξεις της θα ωφελήσουν την ίδια και τα μέλη της. Αυτό θα γίνει με την απόκτηση κοινωνικών αγαθών και την καλύτερευση της διαβίωσής τους. Έτσι επιτυγχάνεται πρόοδος και ευημερία στην κοινωνία αλλά και κοινοτική ανάπτυξη.

1.3 Είδη, τύποι και μορφές κοινωνικού κεφαλαίου.

Κάποιοι από τους συγγραφείς, σύμφωνα με τους ορισμούς που έχουν διατυπώσει, έχουν προσπαθήσει και να διαχωρίσουν το κοινωνικό κεφάλαιο σε διαφόρους τύπους, κατηγορίες, κα.

Βασικές μορφές του κοινωνικού κεφαλαίου θεωρούνται κυρίως δύο. Η μία έχει ως επίκεντρο τη συμμετοχή (civic participation) και η άλλη τα «κοινωνικά δίκτυα» (social networks). Οι μεταβλητές της κάθε μίας από αυτές διαφέρουν και αντιστοιχούν σε ξεχωριστές διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου. Το ζήτημα της συμμετοχής των πολιτών έχει εξεταστεί αρκετά, λόγω των πολλών ερωτημάτων που έχουν προκύψει περί της φύσης της συμμετοχής τους. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο η συμμετοχή ενισχύει το κοινωνικό κεφάλαιο, είτε ως μέλος σε κάποια κοινωνική οργάνωση είτε με τη συμμετοχή στα κοινά και στη δημόσια ζωή της τοπικής κοινωνίας (Καραμέτου, Αποστολόπουλος, 2011).

Οι Wallace και Pichler (2007) κατονομάζουν το παραπάνω πρώτο μέρος ως «επίσημο κοινωνικό κεφάλαιο» (formal social capital) γιατί η συμμετοχή γίνεται σε επίσημα θεσμοθετημένες οργανώσεις και δραστηριότητες. Όσον αφορά το δεύτερο μέρος, το επωνομαζόμενο «άτυπο κοινωνικό κεφάλαιο» (informal social capital), πρωτοαναφέρθηκε σε έργα των Bourdieu (1983) και Coleman (1988) και στη συνέχεια έγινε εμπλουτισμός του όρου συγκεντρώνοντας το ενδιαφέρον στους άτυπους δεσμούς (informal bonds) μεταξύ των ανθρώπων. Αυτό πραγματοποιήθηκε κάτω από δύο διαστάσεις: με τη διάσταση της ορθολογικής επιλογής (όπου αναφέρονται τα θετικά στοιχεία της δικτύωσης για το άτομο) και με την ιδέα των αποτελεσματικών σχέσεων και δεσμών φιλίας (Καραμέτου, Αποστολόπουλος, 2011). Το Κοινωνικό Κεφάλαιο χωρίζεται σε δύο κατηγορίες και από τον Dhesi (Dhesi, 2000) :

- ❖ το Επίσημο στο οποίο κατατάσσονται οι νόρμες, διαδικασίες, κρατικές υπηρεσίες, οργανώσεις, προγράμματα που ενισχύουν τη συλλογική δράση και τη συνοχή και μειώνουν το κόστος των πρακτικών διεκπεραίωσης.
- ❖ και το Ανεπίσημο που αφορά στάσεις, πεποιθήσεις, αξίες, συμπεριφορές και συνεργασίες που συμβάλλουν στη συλλογική δράση και δημιουργούν κουλτούρα συνεργασίας.

Υπάρχει στενή σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου με την κοινωνική αλλαγή, σημαντικός είναι ο ρόλος των νέων. Η δυναμική μιας κοινότητας επηρεάζεται και από τους δύο τύπους Κοινωνικού Κεφαλαίου (Ζαϊμάκης, 2002).

Ο Bourdieu (1986) θέλοντας να κάνει κριτική στην οικονομική θεωρία που ασχολείται αποκλειστικά με το οικονομικό κεφάλαιο, διαχωρίζει το κεφάλαιο σε 4 μορφές. Το πολιτισμικό, το συμβολικό, το κοινωνικό και το οικονομικό κεφάλαιο. Οι 3 πρώτες μορφές σύμφωνα με το συγγραφέα προκύπτουν από το οικονομικό κεφάλαιο έχοντας μετασχηματιστεί έτσι ώστε, εάν χρειαστεί να επανέλθουν στην οικονομική τους μορφή (Πούπος, 2010). Ο μετασχηματισμός που υφίσταται το κοινωνικό κεφάλαιο ώστε να γίνει οικονομικό, έχει θετικά αποτελέσματα και πιο συγκεκριμένα μειώνει το κόστος λειτουργικότητας στις κοινωνικές υποδομές, των επενδύσεων και συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν, πως τα κοινωνικά δίκτυα είναι αυτά που λειτουργούν ως «μεσολαβητής» για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής και ευημερίας, καθώς σε αυτά γίνεται η παραγωγή και η αύξηση του κοινωνικού κεφαλαίου (Γακτικός, χ. χ.).

Υποστηρίζει ο Bourdieu (1986) ότι το οικονομικό κεφάλαιο αποτελεί τη βάση όπου στηρίζεται το κοινωνικό κεφάλαιο ώστε να αναπτυχθεί και επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο μπορούν το κοινωνικό και πολιτιστικό κεφάλαιο να συντελέσουν στη βελτίωση του οικονομικού κεφαλαίου σε ατομικό επίπεδο (Τριανταφυλλόπουλος, 2007).

Στη μελέτη του όρου του κοινωνικού κεφαλαίου είναι πολύ χρήσιμο να αναφέρουμε τους τρεις βασικούς τύπους του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτή η διάκριση, από τον Putnam (2000), προκύπτει από το είδος των δεσμών που εντοπίζονται ανάμεσα στα μέλη των δικτύων:

- Το συγκολλητικό κεφάλαιο ή bonding: Αποτελείται από τους δεσμούς μεταξύ ατόμων που συνιστούν ομογενείς ομάδες ο οποίοι είναι αρκετά ισχυροί, όπως οι σχέσεις μεταξύ μελών της οικογένειας, μελών ίδιας ομάδας, ή φίλων (Οι οικείοι).
- Το γεφυροποιητικό κεφάλαιο ή bridging: Αναφέρεται σε σχέσεις ατόμων ανάμεσα σε ετερογενείς ομάδες, γεφυρώνει τις διαφορές. Αποτελεί μια οριζόντια οργάνωση και συνεργασία, η διάδραση μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών ομάδων, ηλικιών, μακρινών φίλων και συνεργατών ή και κρατών. (Διαπολιτισμική συνεργασία).
- Το συνδετικό κεφάλαιο ή linking: Ορισμός που εισήχθη από τον Woolcock το 2001 και αφορά τις σχέσεις σε ένα κάθετο δίκτυο, δηλαδή τη σύνδεση και μια κάθετη επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών κοινωνικών, οικονομικών

ή/και πολιτικών επιπέδων (Πελατειακές σχέσεις) (Πούπος, 2010, Τακτικός, χ.χ.).

Ο πρώτος τύπος, σύμφωνα με τη σειρά που είναι καταγεγραμμένα παραπάνω, παίζει μέγιστο ρόλο, όπως ισχυρίζεται και ο Putnam (2000), λόγω των συγγενικών δεσμών, οι οποίοι είναι πολύ ισχυροί. Έτσι ουσιαστικά μας επιτρέπουν να «επιζήσουμε» των προβλημάτων της καθημερινότητας παρέχοντάς μας βοήθεια και στήριξη κάθε είδους, αλλά κυρίως κοινωνική. Αντιθέτως, το γεφυρωτικό κεφάλαιο συμβάλει στο να «επιτύχουμε». Χαρακτηρίζεται ως επί των πλείστον από οριζόντιους δεσμούς, δηλαδή συνδέει άτομα που έχουν παρόμοιο κοινωνικό στάτους. Από τους τρεις τύπους αυτός είναι που απασχολεί περισσότερο τους κοινωνικούς επιστήμονες και γίνονται έρευνες για την εμπειρική διερεύνησή του (Λιναρδής, Κουσουύλη, Σταθογιαννάκου, 2012).

Ο τρίτος τύπος κεφαλαίου κατά τον Parts (2008), αποτελεί το μέσο για να χαράξει το άτομο τη δική του πορεία στη ζωή, λόγω χάρη με το να ενημερώνει σχετικά με τον επαγγελματικό τομέα. Χαρακτηρίζεται από κάθετες συνδέσεις όπως για παράδειγμα ένα άτομο με την αστυνομία, τα κόμματα, τράπεζες, δηλαδή με θέσεις εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα αυτές οι θέσεις εξουσίας έχουν να κάνουν με τη διαχείριση πόρων, ιδεών και πληροφοριών όπως οι τοπικές και εθνικές κυβερνήσεις. Ένα παράδειγμα που μας δίνει να κατανοήσουμε καλύτερο το παραπάνω είναι οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ οικογενειών χαμηλού στάτους, χαμηλού οικονομικού εισοδήματος και κυβερνητικών οργανώσεων με παροχές υπηρεσιών αλλά και πελατειακών σχέσεων. Αυτό το παράδειγμα αφορά κοινότητες οι οποίες είναι περιθωριοποιημένες και η κυρίαρχη επιδίωξη τους είναι να βελτιώσουν την ποιότητά ζωής και να επιτύχουν ευημερία της κοινότητας (Λιναρδής, Κουσουύλη, Σταθογιαννάκου, 2012).

Μία άλλη διάκριση του κοινωνικού κεφαλαίου, πέρα των παραπάνω, έρχεται να προσθέσει ο Σωτηρόπουλος (2006): Το Θετικό και το Αρνητικό κεφάλαιο. Σε αυτή τη διάκριση εντοπίζονται ίσως και κάποιες ομοιότητες με τη διάκριση επίσημου και ανεπίσημου κεφαλαίου.

Στην μετά-κομμουνιστική περίοδο τα νοτιοανατολικά κράτη της Ευρώπης δεν είχαν την ίδια ανάπτυξη με τα υπόλοιπα κράτη. Ο κρατικός μηχανισμός ήταν ασθενής, δεν υπήρχε εμπιστοσύνη προς την πολιτική τάξη και δεν μπορούσαν τα άτομα να καλύψουν τις ανάγκες τους, οικονομικές και κοινωνικές και έτσι ξεκίνησε η συμμετοχή σε κάθε είδους ομάδες που είχαν δημιουργηθεί κάνοντάς τους να νιώσουν

ασφάλεια. Αυτή η κατάσταση οδήγησε στην ανάπτυξη ενός είδους αρνητικού κοινωνικού κεφαλαίου το οποίο λειτούργησε ως μέσο για τη δημιουργία πυκνών ανεπίσημων κοινωνικών δικτύων. Αντιθέτως οι χώρες της Δύσης είχαν συγκεντρώσει θετικό κοινωνικό κεφάλαιο βάσει του οποίου τα άτομα σχημάτισαν εκτεταμένους πολιτικούς, επιχειρηματικούς και κοινωνικούς δεσμούς με άλλα μέλη της κοινωνίας τους (ανεξάρτητα από την οικογενειακή ή άλλη ιδιαιτερότητα προέλευσης). Ως θετικό κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται η κατάσταση στην οποία υπάρχουν σχέσεις, οικονομικές και κοινωνικές, που τις διακατέχει η αμοιβαιότητα και οδηγούν στην οικονομική ανταλλαγή (Σωτηρόπουλος, 2006).

Στην αντίθετη μεριά, το αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο, αφορά τις σχέσεις οι οποίες μπορεί να είναι άτυπες και εντοπίζονται σε προστατευτικές συντεχνίες ή και σε τοπικό επίπεδο. Αυτές οι σχέσεις συνήθως διευκολύνουν την ανάπτυξη του κοινωνικού αποκλεισμού και επίσης δεν έχουν κάτι να προσφέρουν στην κοινωνία. Όπως μπορούμε να αντιληφθούμε το θετικό κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να βοηθήσει στην ενίσχυση της προαγωγής της κοινωνίας πολιτών ενώ το αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο προκαλεί κοινωνικό αποκλεισμό σε όλους τους τομείς της ζωής. Έτσι οι δεσμοί περιορίζονται σε μικρές κοινότητες, συμφέροντα και γενικώς σε άτομα που έχουν παρόμοια ή και ίδια χαρακτηριστικά (θρησκευτικά, εθνικά, φυλετικά) και νοοτροπία. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως εάν σε μία κοινωνία επικρατεί το αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο, δεν υπάρχει όφελος και δεν μπορεί να υπάρξει και ευημερία (Σωτηρόπουλος, 2006).

1.4 Ρόλος και σημασία κοινωνικού κεφαλαίου.

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί το πιο σημαντικό ενεργητικό στοιχείο που διαθέτει μια κοινωνία και μπορεί να χρησιμοποιήσει για να επωφεληθεί και να αναπτυχθεί υποστηρίζουν οι αναλυτές (Νομική Βιβλιοθήκη, 2010).

Από την έντονη ενασχόληση με τον όρο και τους δεκάδες ορισμούς και το περιεχόμενό τους μπορούμε να αντιληφθούμε ότι έχει μεγάλη σημασία για μια κοινωνία η ύπαρξή του. Είναι ευρέως παραδεκτό πως το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί στοιχείο που βοηθά την κοινότητα στη λειτουργία της. Από όποια οπτική γωνία και αν εξεταστεί, από τα στοιχεία που δομούν τον όρο μέχρι τα αποτελέσματα που επιφέρει η ύπαρξή του, εντοπίζεται η μεγάλη σημασία που έχει η έννοια για την κοινωνία (Μίχας, χ. χ.).

Σημαντικό ρόλο παίζει η ύπαρξη του κοινωνικού κεφαλαίου σε διάφορους τομείς της ζωής. Ένας από αυτούς είναι ο τομέας της υγείας. Η μακροβιωσιμότητα και η ψυχική υγεία εξαρτώνται από το μέγεθος και την ποιότητα των κοινωνικών δικτύων (Halpern, 2005). Ο Putnam έχοντας κάνει διάφορες έρευνες για τα αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου και συμπεραίνει πως σε κανέναν άλλο τομέα, πέραν της υγείας και της ευτυχίας, δεν είναι τόσο ισχυρή η επίδραση της κοινωνικής συνοχής. Αυτό γίνεται μέσω των κοινωνικών δικτύων. Δηλαδή αυτά προσφέρουν βοήθεια χρηματική, φροντίδα, μεταφορές και ηθική υποστήριξη κάνοντας τα μέλη να νιώθουν ασφάλεια. Η συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα, αποτρέπει την απομόνωση των ατόμων, το να επιδίδονται σε πράξεις επικίνδυνες για την υγεία, σωματική, ψυχική και κοινωνική και ενισχύει την κοινωνική συνοχή, με αποτέλεσμα να υπάρχει καλύτερη παροχή ιατρικών υπηρεσιών (Πούπος, 2010).

Ανάλογες είναι και οι επιρροές του κοινωνικού κεφαλαίου στην εγκληματικότητα και την παιδεία (Halpern, 2005). Σε γειτονίες, όπου υπάρχει μεγάλος βαθμός κοινωνικής συνοχής και εμπιστοσύνης εντοπίζονται χαμηλότεροι δείκτες εγκληματικότητας (Μίχας, χ. χ.).

Έρευνες από τις ΗΠΑ και τη Βρετανία δείχνουν ότι σε περιοχές όπου υπάρχει συμμετοχή στα κοινά από τους κατοίκους, τα παιδιά έχουν καλύτερες επιδόσεις στα σχολεία. Το κοινωνικό κεφάλαιο επιδρά σημαντικά στον τομέα της εκπαίδευσης (Halpern, 2005). Ως επί των πλείστων αυτό εντοπίζεται σε βιβλιογραφικές έρευνες και όχι εμπειρικές. Ο Putnam, διατυπώνει πως η ύπαρξη του κοινωνικού κεφαλαίου, και συνεπώς της εμπιστοσύνης, της συμμετοχής σε οργανώσεις, του εθελοντισμού, της κοινωνικότητας του ατόμου διευκολύνει την καλή επίδοση στον εκπαιδευτικό

τομέα. Σε μια τέτοια κατάσταση, παρατηρούνται ευνοϊκοί παράγοντες του τομέα, όπως η ενεργή συμμετοχή των γονέων και η υποστήριξη που παρέχουν, η έλλειψη αρνητικής συμπεριφοράς των μαθητών και πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον των μαθητών για τα μαθήματα (Πούπος, 2010).

Ένας άλλος τομέας είναι το περιβάλλον, όπου παρατηρείται πως το κοινωνικό κεφάλαιο παίζει σημαντικό ρόλο και ασκεί ευνοϊκές επιδράσεις σε αυτό. Διάφορες μελέτες που έχουν γίνει κατά καιρούς συμβάλλουν θετικά σε αυτή τη διαπίστωση όπως για παράδειγμα αυτή των Narayan και Pritchett το 1997 που μαρτυρά ότι στις περιοχές της Ακτής του Ελεφαντοστού, όπου ο πληθυσμός είναι ομοιογενής, η εκμετάλλευση του εδάφους είναι ορθότερη και έτσι δε γίνεται υποβάθμισή του σε σύγκριση με τις περιοχές όπου ο πληθυσμός είναι ανομοιογενής. Σημαντικότεροι δείκτες που εξετάζονται είναι αυτός του εθελοντισμού και της αλληλοβοήθειας (Πούπος, 2010).

Στον οικονομικό τομέα, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου είναι πολύ σημαντικός (Halpern, 2005). Στις αγορές όπου δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ αγοραστών και πωλητών, οι συναλλαγές καθυστερούν από το φόβο ανάληψης ρίσκου και από τις πολύπλοκες νομικές διαδικασίες. Όπως αποδεικνύουν οι μελέτες, εξετάζεται κυρίως η επίδραση σε ατομικό (Μίκρο-επίπεδο) (π.χ. το εισόδημα κατοίκων μιας χώρας) και σε διαφορές που εντοπίζονται στα οικονομικά μεγέθη ανάμεσα σε χώρες. Γενικώς, επιδρά στην οικονομία, συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και επιδρά στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Χρησιμοποιούνται παράγοντες που δείχνουν την εμπιστοσύνη και την τήρηση των κανόνων της οικονομικής δραστηριότητας (Πούπος, 2010).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του κοινωνικού κεφαλαίου που το κάνει σημαντικό είναι ότι συμβάλλει θετικά στις εισροές οικονομικού κεφαλαίου και συνεπώς καθιστά τις επενδύσεις της κοινότητας βιώσιμες και εξασφαλίζονται έτσι οφέλη για την κοινότητα (Τακτικός, χ. χ.).

Σαφώς και σύμφωνα με τα παραπάνω, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου χρίζει μεγάλης σημασίας και στην αποτελεσματικότητα του κράτους και στη διατήρηση της δημοκρατίας. Αυτό αποδεικνύεται από την ύπαρξη εθελοντικών οργανώσεων και συμμετοχής σε αυτές, συμμετοχή στα κοινά όπως και άλλους παράγοντες που σχετίζονται με την ύπαρξη του κοινωνικού κεφαλαίου (Πούπος, 2010).

Υψίστης σημασίας αγαθό αποτελεί το κοινωνικό κεφάλαιο καθώς αποτελεί μια διαδικασία «εκ των κάτω», δηλαδή η δημιουργία του ξεκινά από τους ανθρώπους, τους ίδιους τους πολίτες και όχι από την εξουσία. Κρατά τις κοινωνίες συνδεδεμένες και αποδεικνύει τη σημαντικότητα της συμμετοχής σε δίκτυα, τοποθετώντας την σε ίδιο επίπεδο με τα υπόλοιπα είδη κεφαλαίων (οικονομικό, φυσικό και ανθρώπινο). Διαθέτει ομοιότητες με τα προαναφερθέντα είδη καθώς αντιπροσωπεύει το άθροισμα των πλεονεκτημάτων που αποκομίζουν όσα άτομα ανήκουν σε κοινά δίκτυα ή σε ομάδες ισχυρίζεται ο Bourdieu (1994) (Συντονιστικό Κέντρο ΜΚΟ, χ. χ.).

Επίσης, η συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα, έχει μεγάλη σημασία διότι έχουν να κάνουν με την πρόσβαση σε κρατικές υπηρεσίες, και τις κοινωνικές δραστηριότητες. Διευκολύνουν την ατομική δράση και τη νοηματοδοτούν το κοινωνικό πλαίσιο. Βασικά είναι και τα οικογενειακά δίκτυα και οι συγγενικοί δεσμοί που λειτουργούν ως καταλυτικοί παράγοντες στην υποστήριξη και τη μείωση στρεσογόνων παραγόντων. Σύμφωνα με τον Bourdieu, τα αποτελέσματα των κοινωνικών διασυνδέσεων είναι ευεργετικά σε σημαντικούς τομείς της ατομικής ζωής. Δίνουν τη δυνατότητα στα μέλη να έχουν την ευκαιρία στη γνώση και μάλιστα μέσω των επαφών με διάφορα άλλα μέλη που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και να γνωρίσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο. Επιπλέον, χαρακτηρίζονται από την ευκαιρία που παρέχουν στα μέλη σχετικά με τον οικονομικό τομέα και την αύξηση των δυνατοτήτων τους. Αυτός είναι ο κυριότερος λόγος για την ένταξή τους σε αυτά (Παπάνης, Ρουμελιώτου, Γιαβρίμης, 2007).

Μπορούμε να εντοπίσουμε τη σημαντικότητα του κοινωνικού κεφαλαίου σε ένα από τα χαρακτηριστικά του: τη «συνδεσιμότητα». Με αυτό εννοούμε τους δεσμούς που αναπτύσσονται ανάμεσα στο τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο και σε κρατικές δομές αλλά και στην ενοποίηση του εκάστοτε περιφερειακού δυναμικού και υποσυστημάτων για την απρόσκοπτη διαχείριση των πόρων (Συντονιστικό Κέντρο ΜΚΟ, χ. χ.).

Τα τελευταία χρόνια, το κοινωνικό κράτος, τα πολιτικά κόμματα που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στα καθήκοντά τους, η αδυναμία της δημόσιας διοίκησης, τα νέα κοινωνικοπολιτικά κινήματα και η δρομολογημένη διαδικασία παγκοσμιοποίησης έχουν σχεδόν διαλύσει το σύστημα κοινωνικής προστασίας στη χώρα μας, γεγονός που καθιστά το κοινωνικό κεφάλαιο και τα δίκτυα σε μείζονος σημασίας αντισταθμιστικά μορφώματα, που στηρίζουν την κοινωνική συνοχή. Ένα παράδειγμα που επιβεβαιώνει το σημαντικό ρόλο του είναι μία έρευνα του

Πανεπιστημίου Κρήτης και της ΑΔΕΔΥ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής, η ανεργία αποδίδεται πρωταρχικά στην έλλειψη κοινωνικών κεφαλαίων και δικτύων, στην ανεπάρκεια του εκπαιδευτικού κεφαλαίου και κατάρτισης και αποτελεί δομικό στοιχείο της Ελληνικής οικονομίας (Συντονιστικό Κέντρο ΜΚΟ, χ. χ.).

1.5 Θετικά και αρνητικά του Κοινωνικού Κεφαλαίου

Το κοινωνικό κεφάλαιο, όπως οι περισσότερες έννοιες άλλωστε, επιφέρει θετικά αποτελέσματα αλλά και αρνητικά. Σε διάφορες εργασίες συγγραφέων έχουν καταγραφεί οι θετικές επιδράσεις της ύπαρξης κοινωνικού κεφαλαίου.

Ένα θετικό αποτέλεσμα για τα άτομα που συμμετέχουν σε οργανώσεις οριζόντιες είναι η ευκαιρία που τους δίνεται να συμμετέχουν στον έλεγχο της Κυβέρνησης και τα αποτελέσματά της. Επίσης, έχουν τη δυνατότητα να ασκούν κριτική και να απαιτούν αλλαγές όταν θεωρούν ότι είναι απαραίτητο με σκοπό να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα. Όπως έχει προαναφερθεί, η συνεργασία και η συλλογική δράση αποτελούν βασικές πτυχές του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτές οι πτυχές λοιπόν όχι μόνο παίζουν βασικότατο ρόλο στο να επιλύονται κοινά προβλήματα αλλά επιδρούν θετικά στην αύξηση των πόρων που διατίθενται στα μέλη της κοινότητας. Όπως για παράδειγμα, στον περιβαλλοντολογικό τομέα, μπορούν να δρουν συλλογικά τα μέλη ώστε να αντιμετωπίσουν προβλήματα μόλυνσης (Πούπος, 2010).

Τα δίκτυα σύμφωνα με την πλειονότητα των ορισμών που έχουν δοθεί αποτελεί βασικό «συστατικό» του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι δεσμοί και η εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών επιτρέπει την ανάληψη και οργάνωση δράσεων, πολλές φορές και επικίνδυνων, αρκεί η ομάδα να παρέχει ασφάλιση στα πλαίσια της συμμετοχής. Η συμμετοχή σε ομάδες, επιδρά επίσης θετικά στα μέλη της, παρέχοντάς τους ενημέρωση σχετικά με διάφορα θέματα έτσι ώστε να υπάρξει βελτίωση στη λειτουργία των αγορών, τη μείωση δαπανών της κοινότητας αλλά και σε αύξηση των συναλλαγών (Πούπος, 2010).

Κύριο γνώρισμα του όρου που εξετάζουμε στη συγκεκριμένη εργασία, είναι η εμπιστοσύνη. Η παρουσία της εμπιστοσύνης ειδικά ανάμεσα σε επιχειρήσεις μειώνει τους πόρους που χρησιμοποιούνται για νομική και ασφαλιστική υποστήριξη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μειωθεί και το κόστος του παραγόμενου προϊόντος. Ένα παράδειγμα, φερόμενο από τον Coleman (1988), μας μεταφέρει στις Ηνωμένες Πολιτείες και πιο συγκεκριμένα στη Νέα Υόρκη και στην αγορά διαμαντιών. Εκεί οι έμποροι μεταφέρουν ο ένας στον άλλον διαμάντια χωρίς να πραγματοποιείται έλεγχος στην ποσότητα καθώς υπάρχει εμπιστοσύνη. Αυτό βέβαια συμβαίνει καθώς διαμένουν όλοι στην ίδια περιοχή, στο Μπρούκλιν, ανήκουν σε μια κλειστή κοινότητα, έχουν ίδιες θρησκευτικές πεποιθήσεις και είναι και συγγενείς. Ως αποτέλεσμα, προκύπτει η μείωση του κόστους συναλλαγής του παραγόμενου

προϊόντος. Θετική επίδραση του να είναι το άτομο μέλος μιας ομάδας αποτελεί και η δικτύωση και επαφή με τα συγγενικά πρόσωπα όπως και με τα φιλικά. Η δικτύωση αυτή συμβάλλει στην αναζήτηση και εύρεση εργασίας. (Πούπος, 2010).

Στον αντίποδα, οι σχέσεις που δημιουργούνται μπορούν να επιφέρουν και αρνητικά αποτελέσματα, όπως για παράδειγμα ο κοινωνικός αποκλεισμός. Ο κακός χειρισμός του κοινωνικού κεφαλαίου μπορεί να έχει αρνητικές επιρροές στην κοινωνία. Η συμμετοχή σε ομάδες, μη έχοντας κατανοήσει τον σκοπό τους ή και εσκεμμένα, στοχεύοντας στην ικανοποίηση προσωπικού οφέλους σίγουρα επιφέρει αρνητικές επιρροές στη λειτουργία των αγορών και της οικονομίας (Κουτσογιάννη, 2011).

Η ύπαρξη ομάδων, ισχυρών οικονομικά, που επικαλούνται την κάλυψη αναγκών των μελών της, δημιουργούν προβλήματα ή και εντάσεις στο σύνολο. Ένα παράδειγμα αυτών των ομάδων μπορεί να είναι σύλλογοι, εργατικά συνδικάτα ή επιμελητήρια, συνδικαλιστικές ενώσεις, φιλανθρωπικά σωματεία καθώς επίσης και όλες οι κάθετες σχέσεις ανάμεσα σε πολίτες ή οργανώσεις, με πολιτικά δίκτυα και κόμματα οι οποίες συχνά καταλήγουν σε πελατειακές σχέσεις. Ένα άλλο γεγονός που μπορεί να παρατηρηθεί σε ομάδες είναι ότι στην προσπάθειά τους να διαφυλάξουν τα δικαιώματα και να προασπίσουν τα συμφέροντα μόνο των μελών τους, χωρίς να λειτουργούν ως «δημόσιο αγαθό», προκαλούν την ανάπτυξη του κοινωνικού αποκλεισμού ή απλά θέλουν να λειτουργήσουν εναντίον του συνόλου. (Κουτσογιάννη, 2011)

Όσον αφορά την εύρεση εργασίας μέσω της δικτύωσης με συγγενείς ή και φίλους, μας οδηγεί στο να συνειδητοποιήσουμε το αρνητικό της αποτέλεσμα στην κοινωνία, καθώς η πρόσληψη αυτή γίνεται με μηδενικά αξιοκρατικά στοιχεία (Πούπος, 2010).

Τέλος, υπάρχουν ομάδες με πολύ ισχυρούς δεσμούς που δεν έχουν σε καμία περίπτωση κάτι θετικό να προσφέρουν στην κοινωνία, και χρησιμοποιούν το κεφάλαιό τους με σκοπό την εξυπηρέτηση εγκληματικών ενεργειών τους. Π.χ. εγκληματικά και τρομοκρατικά διεθνή δίκτυα, μαφία (Κουτσογιάννη, 2011).

1.6 Μέτρηση κοινωνικού κεφαλαίου.

Το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου σε μια χώρα θα πρέπει να είναι η λεπτομερής υπολογισμός των ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών του στη χώρα.

Έρευνες, θεωρητικές και εμπειρικές έχουν αποδείξει πως οι κοινωνίες που διαθέτουν υψηλό ποσοστό κοινωνικού κεφαλαίου, έχουν και τη δυνατότητα να ευημερήσουν. Άλλωστε πολλοί είναι οι ερευνητές οι οποίοι υποστηρίζουν πως το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί απαραίτητο στοιχείο σε μια κοινωνία, καθώς μέσω αυτού επιτυγχάνεται οικονομική ανάπτυξη αλλά και καλύτερη διακυβέρνηση (Συντονιστικό Κέντρο ΜΚΟ, χ. χ.).

Σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί, όπως αυτή του Douglas Massey που ξεκίνησε από το 1982, του Πανεπιστημίου της Πενσυλβανία των ΗΠΑ σχετικά με τη μετανάστευση των Μεξικανών και των Jenny Onyx και Paul Bullen στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο της Νέας Νότιας Ουαλίας της Αυστραλίας για τη μέτρηση κοινωνικού κεφαλαίου σε 5 εθνοτικές κοινότητες, τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι παρόμοια. Καθόλου αμελητέα δεν είναι και η δήλωση της Παγκόσμιας Τράπεζας όσον αφορά το εμπόριο, σε μακροοικονομικό επίπεδο και την επιρροή του από την ποιότητα των σχέσεων των ανθρώπων, χρησιμοποιώντας μεθόδους ποσοτικές του μικρο-επιπέδου για την εξέταση των μεταβλητών της εμπιστοσύνης, της αλληλεγγύης, της συλλογικής δράσης, της συμμετοχής και της συνεργασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι έρευνες μαρτυρούν ότι ενώ το κοινωνικό κεφάλαιο εντάσσεται στο μικρο-επίπεδο ασκεί επιδράσεις στο μακρο-επίπεδο, δηλαδή τη μετανάστευση και στο εμπόριο, στις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, στην οικονομική ανάπτυξη, στην ασφάλεια και στις καινοτομίες της τεχνολογίας. Συμπεραίνουμε, επομένως από τα παραπάνω ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να μετρηθεί και να γίνει υπολογισμός των πλεονεκτημάτων της ύπαρξής του σε μια κοινωνία (Συντονιστικό Κέντρο ΜΚΟ, χ. χ.).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου στη χώρα μας επειδή δεν έχουν λάβει χώρα πολλές συστηματικές έρευνες σχετικά με αυτό. Έπειτα όμως από το φαινόμενο του εθελοντισμού που παρατηρήθηκε να αυξάνεται κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004, τα γεγονότα άλλαξαν. Έως τότε στην Ελλάδα είχε παρατηρηθεί χαμηλό κοινωνικό κεφάλαιο, στις πτυχές της εμπιστοσύνης στους θεσμούς, τους οργανισμούς κοινής ωφελείας και το

κράτος. Ενώ αντίθετα, τα οικογενειακά και κοινωνικά δίκτυα είχαν ισχυρούς δεσμούς (Νομική Βιβλιοθήκη, 2010).

Στη χώρα μας, εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων και των ιδιομορφιών της, η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου θα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή. Μπορεί τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί να αποδεικνύουν πως εδώ και πολλά χρόνια στη χώρα μας εντοπίζεται κοινωνικό κεφάλαιο το οποίο υπάρχει ακόμη και σήμερα. Παρόλα αυτά με το πέρασμα του χρόνου υφίσταται αλλαγές και διάφορες προσαρμογές σε νέα δεδομένα, πολλά προερχόμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα οποία έχουν μεγάλη σημασία και επιρροή στους Έλληνες. Οι διερευνήσεις στην Ελλάδα, είναι περιορισμένες και γενικότερα βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο, όσον αφορά το κομμάτι της κοινωνικής εμπιστοσύνης, των δικτύων και της παρέμβασης πολιτών. Η έλλειψη αυτή των ερευνών εμποδίζει τους ερευνητές και κοινωνικούς επιστήμονες να προβούν σε συγκρίσεις διαχρονικές, όπως επίσης και οι διασκορπισμένες πηγές που έχουν εντοπιστεί (Καραμέτου, Αποστολόπουλος, 2011).

Έτσι, αντιλαμβανόμαστε ότι είναι απαραίτητη η ανάπτυξη ερευνητικών εργαλείων, ενός κατάλληλου ερευνητικού πλαισίου, ώστε η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου να είναι ακριβής και σύμφωνη και με τις διεθνείς προδιαγραφές (Καραμέτου, Αποστολόπουλος, 2011).

Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου γίνεται με το Social Capital Assessment Tool (SOCAT) το οποίο ενσωματώνει ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους, μετράει τη δομική και τη γνωστική διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου και συγκεντρώνει και αναλύει στοιχεία από τρία επίπεδα: α) Την Κοινότητα, β) Τα Νοικοκυριά και γ) Τις Οργανώσεις (The World Bank Group, 2011). Τους τομείς του SOCAT αποτελούν:

1. προφίλ της κοινότητας και η χαρτογράφηση του δυναμικού
2. ερωτηματολόγιο της κοινότητας
3. ερωτηματολόγιο του νοικοκυριού
4. προφίλ οργανώσεων
5. βαθμολογία επίδοσης οργανώσεων

Το εργαλείο αυτό μετρά τις ευκαιρίες και τους περιορισμούς που έχουν άτομα και ομάδες, εστιάζοντας στα δίκτυά τους και στην οικονομική τους κατάσταση, τα οποία επηρεάζουν την προσβασιμότητα σε πόρους. Η ανάλυση των κοινωνικών δικτύων συμβάλλει στο να γίνουν αντιληπτά τα κόστη και τα οφέλη των συναλλαγών που έχουν να κάνουν με την απόκτηση πληροφοριών αλλά και με δράσεις μελών που

σκοπό έχουν να υπερνικήσουν τις ατελείς αγορές μέσω κοινωνικών κυρώσεων ή και αμοιβαίας υποστήριξης. Το εργαλείο SOCAT χρησιμεύει στην εκτίμηση μεταβολών στην παραγωγική συμπεριφορά σε επίπεδο νοικοκυριού και κοινότητας, ως απάντηση σε πιθανή αλλαγή πολιτικής. Θα μπορούσε να προσαρμοστεί, ακόμη και σε ειδικούς τομείς πολιτικής και να παίζει σημαντικό ρόλο στην εμπάθυνση και άλλων μεθόδων συλλογής και ανάλυσης δεδομένων (The World Bank Group, 2011). Το έργο του συγκεκριμένου εργαλείου βασίζεται σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους και σε εμπειρικές μελέτες. Η εφαρμογή του δίνει τη δυνατότητα στους διαχειριστές του να μελετήσουν και να παρακολουθήσουν τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού κεφαλαίου στις διάφορες διαστάσεις του (Grootaert, Bastelar, Thierry, 2002).

Σύμφωνα με το Office for National Statistics (ONS) υπάρχουν 5 κύριες διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου, οι οποίες διαμορφώνουν και τη βάση του έργου του ONS (Foxton, Jones, 2011). Οι πέντε αυτές διαστάσεις προσδιορίστηκαν ως επαναλαμβανόμενα θέματα στη διεθνή μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου, και υπηρετούν το σκοπό τους ως μέσο δόμησης στη σύγκριση ανάμεσα σε διάφορες εθνικές και διεθνείς έρευνες (Harper and Kelly 2003):

- ❖ Πολιτική συμμετοχή
- ❖ Κοινωνικά δίκτυα και υποστήριξη
- ❖ Κοινωνική συμμετοχή
- ❖ Αμοιβαιότητα και εμπιστοσύνη
- ❖ Απόψεις σχετικά με τον τόπο διαμονής των μελών (Foxton, Jones, 2011)

Στη συνέχεια αναφέρονται οι διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου όπως τις διατύπωσε η World Bank:

➤ Ομάδες και Δίκτυα:

Η αποτελεσματικότητα του έργου των ομάδων και των δικτύων εξαρτάται από πολλές πτυχές των ιδίων των ομάδων. Έτσι, αντικατοπτρίζεται η δομή, η σύνθεση και ο τρόπος λειτουργίας τους. Βασικούς δείκτες κλειδιά των τυπικών ομάδων που πρέπει να μετρηθούν αποτελούν: η ένταση της συμμετοχής των μελών, η ποικιλομορφία της ιδιότητας του μέλους, η έκταση της δημοκρατικής λειτουργίας αλλά και η έκταση των συνδέσεων με άλλες ομάδες.

➤ Εμπιστοσύνη:

Υπάρχουν διάφοροι τύποι της εμπιστοσύνης: μέσα σε καθιερωμένες σχέσεις και τα κοινωνικά δίκτυα, επέκταση της εμπιστοσύνης και σε ξένους (βάσει των προσδοκιών της συμπεριφοράς ή σαν μία αίσθηση των κοινών κανόνων), εμπιστοσύνη στα

θεσμικά όργανα της διακυβέρνησης (συμπεριλαμβανομένων των κανόνων της δικαιοσύνης, τις επίσημες διαδικασίες, επίλυσης των διαφορών και την κατανομή των πόρων). Για να εξεταστεί αυτό διαφορετικοί τύποι ερωτήσεων είναι απαραίτητοι για τη διερεύνηση διαφορετικών τύπων εμπιστοσύνης.

➤ Συλλογική δράση:

Η έκταση της συλλογικής δράσης μπορεί, όταν δεν έχει επιβληθεί από κάποια εξωτερική δύναμη, να μετρηθεί και να χρησιμοποιηθεί ως αντιπροσωπευτικός δείκτης του υποκείμενου κοινωνικού κεφαλαίου.

➤ Κοινωνική ενσωμάτωση:

Οι ερωτήσεις σχετικά με αυτήν τη διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου προορίζονται για να γίνει γνωστό ποιοι στην κοινότητα λαμβάνουν μέρος σε συλλογικές δράσεις, στη λήψη αποφάσεων και έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες. Το είδος των ερωτήσεων κυμαίνεται από γενικές ερωτήσεις σχετικά με τις αντιλήψεις της κοινωνικής ενότητας και της συντροφικότητας στην κοινότητα και σε συγκεκριμένες εμπειρίες όσον αφορά τον αποκλεισμό από διαδικασίες, υπηρεσίες λήψης αποφάσεων και έργα με ωφέλιμο σκοπό.

➤ Συλλογή πληροφοριών και επικοινωνία:

Η διατήρηση και ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ικανότητα των μελών μιας κοινότητας να επικοινωνούν μεταξύ τους, με άλλες κοινότητες και με τα μέλη των δικτύων τους πέρα από τα όρια της κοινότητας (The World Bank Group, 2011).

Ακόμη, σύμφωνα με το Australian Bureau of Statistics (2004) η κοινωνική συμμετοχή, η αποδοχή της διαφορετικότητας αλλά και του συνόλου, η συνεργασία, η αίσθηση της αποτελεσματικότητας, η αμοιβαιότητα, η εμπιστοσύνη, οι κανόνες και αξίες αποτελούν επίσης διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου.

2^ο κεφάλαιο: Κοινωνική συμμετοχή

2.1 Έννοια και ορισμός της συμμετοχής

Η συμμετοχή στα κοινά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το δημοκρατικό πολίτευμα. Όπως είναι ήδη γνωστό η δημοκρατία γεννήθηκε στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην αρχαία Αθήνα τον 5ο π.χ. αιώνα.

Στην Ελλάδα, η έννοια της συμμετοχής υπάρχει από την εποχή των αρχαίων φιλοσόφων που έδωσαν τα φώτα τους σε ολόκληρο τον κόσμο με την επιστήμη τους, τον πολιτισμό, την δημοκρατία και τις γνώσεις τους. Γι' αυτούς, η έννοια της συμμετοχής αναφέρεται αρχικά και εκτενέστερα στην πολιτική. Η δυνατότητα, το δικαίωμα και η υποχρέωση του πολίτη να συμμετέχει στα κοινά ήταν συστατικό στοιχείο της Αθηναϊκής Πολιτείας. Οι πολίτες συμμετείχαν άμεσα στη συζήτηση των θεμάτων που απασχολούσαν την πόλη και αποφάσιζαν συλλογικά για τις λύσεις των προβλημάτων της κοινότητας τους. Η έννοια, τα είδη και οι μορφές της συμμετοχής, όπως ήταν φυσικό, επηρεάστηκαν από τα ευρύτερα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και θρησκευτικά ρεύματα, καθώς και από τις ιστορικές συνθήκες κάθε χώρας και εποχής (Σταθόπουλος, 2005).

Η συμμετοχή των πολιτών θεωρείται ένας από τους τρόπους με τους οποίους τα μέλη μιας κοινότητας έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την τοπική αυτοδιοίκηση, την κυβέρνηση ή άλλους φορείς και οργανισμούς, για θέματα που τους αφορούν άμεσα, η συμμετοχή μπορεί βέβαια να εκφραστεί ακόμα και από της συμμετοχή στην οικογένεια ως μέλος της, συμμετοχή στην τάξη του σχολείου ως μαθητής, συμμετοχή σε μια εξωσχολική ομάδα κ.τ.λ. (Σταθόπουλος, 2005).

Το περιεχόμενο της συμμετοχής ποικίλλει ανάλογα με τους σκοπούς που επιδιώκονται και την κοινωνική ομάδα που εμπλέκεται. Ο Ιατρίδης δίνει τον εξής ορισμό: «η συμμετοχή των κατοίκων και των πληθυσμιακών ομάδων στη λήψη των αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή τους δεν είναι μόνο βασική εννοιολογική αρχή ελευθερίας και δημοκρατίας, αλλά αποτελεί επίσης προϋπόθεση επεμβάσεων για σχεδιασμένη κοινωνική αλλαγή και βασικό οργανωτικό στοιχείο της ανάπτυξης της μεταβιομηχανικής κοινωνίας» (Σταθόπουλος, 2005).

Στο νόμο (1270/1982 άρθρο 60) για την αποκέντρωση και τη λαϊκή συμμετοχή αναφέρεται ότι η λαϊκή συμμετοχή έχει ως στόχο την ενεργοποίηση, κινητοποίηση και οργάνωση των δημοτών, στο πλαίσιο του θεσμού της τοπικής

αυτοδιοίκησης για την έρευνα, τον εντοπισμό, την καταγραφή των τοπικών προβλημάτων και δυνατοτήτων κάθε περιοχής, καθώς και την ιεράρχηση, επεξεργασία και προώθηση επίλυσης κάθε τοπικού προβλήματος απασχόλησης, διαβίωσης και ψυχαγωγίας των κατοίκων του δήμου ή της κοινότητας (Σταθόπουλος, 2005).

Η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί το θεμέλιο των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών. Επιπλέον, η έννοια της συμμετοχής συνδέεται με τη δεκαετία του '60 στις ΗΠΑ, όπου και αναπτύχθηκαν τα κοινωνικά κινήματα για την ισότητα των εθνικών μειονοτήτων και των μη προνομιούχων πληθυσμιακών ομάδων. Η υλοποίηση του αιτήματος για κοινωνική συμμετοχή δεν είναι εύκολη υπόθεση. Η οργάνωση των ατόμων σε κινήματα, επιτροπές ή συμβούλια είναι βέβαια επιθυμητή γιατί πιστεύεται ότι έτσι θα αποκτήσουν τη δύναμη που χρειάζονται για να συμμετέχουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση της κατάλληλης πολιτικής ή στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Τίθεται όμως το θέμα της κατάλληλης επιλογής εκπροσώπων στις διάφορες επιτροπές καθώς και του ρόλου των εκπροσώπων στα διάφορα συλλογικά όργανα (παθητική εκπροσώπηση ή ενεργός συμμετοχή στη λήψη απόφασης και ανάληψη της αντίστοιχης ευθύνης). Είναι γεγονός πως η θεσμοθέτηση της κοινωνικής συμμετοχής, παρά τις ελλείψεις και τις ατέλειες, είναι προτιμότερη από την απουσία της σε μια δημοκρατική κοινωνία (Σταθόπουλος, 2005)

«Μια κοινωνική διαδικασία με την οποία συγκεκριμένες ομάδες με κοινές ανάγκες που ζουν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή επιδιώξει ενεργά προσδιορισμό των αναγκών τους, να λαμβάνουν αποφάσεις και να θεσπίσουν μηχανισμούς για να ανταποκριθεί σε αυτές τις ανάγκες» (Αρβανιτόπουλος, 2007).

Σύμφωνα με τον Midgley (1986), η ανάπτυξη της κοινότητας είναι μια διαδικασία που έχει ως σκοπό την προαγωγή της ανθρώπινης ευημερίας και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών σε όλους τους τομείς, (μόρφωση, υγεία, πολιτισμός, οικονομία) (Ζαϊμάκης, 2002).

Οι κοινοτικές παρεμβάσεις που αρχικά σχεδιάστηκαν είχαν αποκλειστικό σκοπό να συσσωρεύσουν πόρους, επιδόματα, υλικά τα οποία θα τα χρησιμοποιούσαν για την αναδιοργάνωση της κοινότητας και την αντιμετώπιση σοβαρών ζητημάτων της κοινότητας όπως η οικονομική αδυναμία. Έπειτα μετά την κριτική που δέχτηκε αυτή η τακτική στις δυτικές χώρες, η έμφαση των κοινοτικών παρεμβάσεων προσανατολίστηκε προς μη υλιστικές μεθόδους, που σκοπό είχαν την ενδυνάμωση,

την ενίσχυση της συμμετοχής, τον αυτοπροσδιορισμό, στην αυτόβουλη δράση των πολιτών της κοινότητας (Ζαϊμάκης, 2002).

Η προσπάθεια για μείωση των κοινοτικών δαπανών στις δυτικές χώρες συμβαδίζει με την άποψη ότι η διαδικασία της κοινωνικής-κοινοτικής ανάπτυξης χρειάζεται απαραίτητα την αξιοποίηση του τοπικού Κοινωνικού Κεφαλαίου και ειδικότερα την ενεργή συμμετοχή των πολιτών (Ζαϊμάκης, 2002). Τέλος, δε γίνεται να παραλειφθεί ένας ορισμός διατυπωμένος από τον Portes (1998) «κοινωνικό κεφάλαιο είναι η ικανότητα να εξασφαλίζει κανείς ωφελήματα μέσα από τη συμμετοχή σε δίκτυα και άλλες κοινωνικές δομές».

2.2 Σημασία και χρησιμότητα της κοινωνικής συμμετοχής

Στο παρελθόν το ζήτημα της συμμετοχής των πολιτών στα προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης δεν είχε φανατικούς υποστηρικτές αλλά αναφερόταν μόνο στις μαρξιστικές και ριζοσπαστικές προσεγγίσεις. Η σημασία και η χρησιμότητα της συμμετοχής των πολιτών σε οργανώσεις συνδέθηκε από την ανάγκη για συμμετοχή σε τοπικές οργανώσεις ανάπτυξης ατόμων αποκλεισμένων και ντόπιων ώστε να μειώσουν το κόστος των προγραμμάτων .

Παρουσιάζονται πολλές απόψεις για την σημασία της συμμετοχής όπως της Ann Robinson (1983) η συμμετοχή του πολίτη πηγάζει από την επιθυμία του να μην είναι ένας απλός αποδέκτης των αποφάσεων που λαμβάνονται για αυτόν αλλά να είναι σε θέση ο ίδιος να τα αποφασίσει και να συμμετάσχει ο ίδιος στην ρύθμισή τους έτσι ώστε να τον εκφράζουν και να αναπτύσσουν την κοινότητά του (Σταθόπουλος, 2005).

Η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί τον μοχλό για τον σχηματισμό μιας βιώσιμης ανάπτυξης της κοινότητας η οποία θα επιτύχει την ριζική κοινωνική αλλαγή. Η συμμετοχή αποτελεί ένα δώρο για τον άνθρωπο που μέσα από αυτή έχει το δικαίωμα να δράσει, να οργανωθεί, να εκφραστεί, να ενεργοποιηθεί, να γίνει ίσος με όλους τους άλλους συμπολίτες του ενώνοντάς τους η επιθυμία και το όραμα για ανάπτυξη, εξέλιξη και πρόοδο της κοινότητας τους και των ιδίων. Μέσα από την κοινωνική συμμετοχή μπορεί να επιτύχουν την ανάπτυξη και αξιοποίηση των προγραμμάτων δράσεων, να σχεδιαστούν προγράμματα ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε κοινότητας ώστε να έχουν καλύτερη εφαρμογή και αποτελεσματικότητα, ενεργοποίηση των άλλων συμπολιτών. Μέσα από την συμμετοχή οι πολίτες βρίσκουν τη χαμένη επικοινωνία και συνύπαρξη που τόσο δοκιμάζει τις σύγχρονες κοινωνίες και τις ανθρώπινες σχέσεις (Ζαϊμάκης, 2009).

Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν την σημασία, την σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα της συμμετοχής του πολίτη αναφέροντας τα παρακάτω:

- Μέσα από την συμμετοχή του πολίτη στην κοινότητα και στα ζητήματα που την αφορούν, ο ίδιος δίνει πολύτιμες πληροφορίες για την κοινότητα και τις ανάγκες της που αυτοί που λαμβάνουν τις αποφάσεις δεν τις γνωρίζουν.

- Οι ρυθμοί της σύγχρονης ζωής, οι δομές και οι υποχρεώσεις είναι τόσο γρήγοροι και δύσκολοι που αυτοί οι οποίοι λαμβάνουν τις αποφάσεις της κοινότητας δεν προλαβαίνουν να παρακολουθήσουν τα αποτελέσματα των αποφάσεων, έτσι

ώστε να έχουν μια ολοκληρωμένη άποψη για την εξέλιξη και αποτελεσματικότητα αυτών. Έτσι η συμμετοχή των πολιτών λαμβάνει σημαντική βαρύτητα, διευκολύνοντας έτσι τους αρμόδιους που λαμβάνουν τις σημαντικές αποφάσεις να προσδιορίσουν τον βαθμό ικανοποίησης των πολιτών που είναι αποδέκτες των αποτελεσμάτων των αποφάσεων.

- Μέσα από τη συμμετοχή στην λήψη αποφάσεων, οι πολίτες αισθάνονται ότι έχουν λόγο και ικανοποίηση για όποια εξέλιξη συμβαίνει στην ζωή και την κοινότητά τους.

- Από την συμμετοχή του πολίτη στην λήψη αποφάσεων και στα δρώμενα της κοινότητάς του, η έννοια και η λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος λαμβάνει την σωστή εννοιολογική της σημασία (Σταθόπουλος, 2005).

2.3 Μορφές συμμετοχής

Η συμμετοχή του πολίτη στα κοινά καταλαμβάνει πολύ σημαντικό ρόλο και επιδιώκει αλλαγές και κοινωνική ανάπτυξη. Η συμβολή του πολίτη ως ένα μέλος της κοινωνίας που δίνει τις ιδέες του, πληροφορεί το σύστημα σχετικά με τις ανάγκες της κοινότητας βοηθάει έτσι στη πιο σημαντική και αποτελεσματική κοινωνική ανάπτυξη καθώς οι πληροφορίες που δίνει για την κοινότητα είναι και αφορούν εκ των έσω τους αποδέκτες των συστημάτων κοινωνικής ανάπτυξης και επιφέρουν σωστότερες και αποτελεσματικότερες αλλαγές και ανάπτυξη της εκάστοτε κοινότητας (Σταθόπουλος, 2005).

Σύμφωνα με τον Σταθόπουλο (2005) ο οποίος παρουσιάζει την κλίμακα της Arnstein (1969) για τις μορφές της συμμετοχής, ανάλογα με το σκοπό και το βαθμό που επιδιώκει να επηρεάσει η συμμετοχή του πολίτη διαμέσου των επιτροπών και των συμβουλίων χωρίζεται σε τρεις (3) μορφές – κατηγορίες:

1. *Ψευδοσυμμετοχή*
2. *Γνωμοδοτική*
3. *Ουσιαστική*

Στην 1^η κατηγορία η συμμετοχή αναφέρεται απλά στην πληροφόρηση και την παθητική αποδοχή όλων των αποφάσεων που αφορούν τον πολίτη οι οποίες έχουν οριστεί και αποφασιστεί από άλλους χωρίς την ενεργή συμμετοχή του. Ο τύπος αυτής της συμμετοχής αναφέρεται και ως « ψευδοσυμμετοχή» (Σταθόπουλος, 2005.)

Στον πρώτο αυτόν τύπο ο πολίτης συμμετέχει με ιδιαίτερο τρόπο όπως είναι η συμμετοχή μέσα από την έκφραση των ιδεών του, τη γνώμη του, να δώσει πληροφορίες για τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της δικής του κοινότητας χωρίς όμως να μπορεί να επέμβει στη λήψη των αποφάσεων που αφορούν την κοινότητά του (Ζαϊμάκης, 2009).

Στη 2^η κατηγορία συμμετοχής γίνεται αντιληπτή η μορφή της «γνωμοδοτικής» συμμετοχής του πολίτη καταλαμβάνοντας έναν συμβολικό και συμβουλευτικό ρόλο στη λήψη και πραγματοποίηση των αποφάσεων που λαμβάνονται πάλι από τους φορείς και τα όργανα της κοινότητας (Ζαϊμάκης, 2009).

Τέλος, στην 3^η και πιο σπουδαία κατηγορία της μορφής της συμμετοχής παρουσιάζεται ο πολίτης ως ο μοχλός ενεργοποίησης και εξέλιξης της κοινότητας. Ο πολίτης στον τύπο της συμμετοχής αυτής έχει την ουσιαστική δυνατότητα στη λήψη αποφάσεων που αφορούν την κοινότητα (πολιτισμός, παιδεία, υγεία, κ.α.), ελέγχει

και κατευθύνει την κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη που επιδιώκει (Σταθόπουλος, 2005).

Όπως και να έχει, ανεξάρτητα από το είδος και την μορφή της συμμετοχής πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τον πολίτη ότι η συμμετοχή εμπεριέχει ευθύνη και κοινωνική ωριμότητα ειδικά όταν συνοδεύεται με άσκηση εξουσίας και οι αποφάσεις επηρεάζουν την κοινότητά του (Σταθόπουλος, 2005).

2.4 Συμμετοχή σε οργανώσεις

Ο άνθρωπος από την αρχή της ζωής του συμμετέχοντας στην οικογένεια ως μέλος της, στην κοινωνία, σε ομάδες (πρωτογενείς και δευτερογενείς) καλύπτει τις κοινωνικές και συναισθηματικές του ανάγκες. Από την άλλη με τη συμμετοχή του σε οργανώσεις εκφράζει τις αξίες του, τα πιστεύω του, και μέσα από αυτή την διαδικασία επιδιώκει να υλοποιήσει την ανάγκη του για εξέλιξη, πρωτοπορία και το ευ ζην (Σταθόπουλος 1990).

Κάθε κοινότητα δεν παρέχει πάντα τις κατάλληλες συνθήκες και τις ευκαιρίες για συμμετοχή των μελών της σε οργανώσεις και γενικά στην κοινωνική συμμετοχή. Σε κάθε κοινότητα ανάλογα με την οικονομική της κατάσταση, την σύνθεση του πληθυσμού, τα έθιμα, το πολιτισμικό της υπόβαθρο αναπτύσσονται οργανώσεις, σύλλογοι, σωματεία που στόχο έχουν πάντα την προώθηση της συμμετοχής, της αλληλοβοήθειας, της ενημέρωσης και της αυτοπραγμάτωσης των μελών της κοινότητας (Σταθόπουλος 1990).

Η συμμετοχή σε δίκτυα, επίσημα και άτυπα, αποτελεί ένα βασικό στοιχείο για τη λειτουργική σύσταση της κοινωνίας. Ακόμη περισσότερο όμως, η συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις αποτελεί το μέρος από το οποίο πηγάζει το κοινωνικό κεφάλαιο αλλά διευκολύνει και την αύξησή του (Πούπος, 2010).

Με τη συμμετοχή σε οργανώσεις, εξασφαλίζεται η ενημέρωση των συμμετεχόντων σχετικά με θέματα που τους ενδιαφέρουν και επίσης συμβάλλει στην ενεργοποίηση της ανάπτυξης της εμπιστοσύνης αλλά και της συλλογικής δράσης (Πούπος, 2010).

Μέσω διαφόρων μελετών, έχουν εξαχθεί διάφορα συμπεράσματα σε σχέση με τη συμμετοχή σε οργανώσεις και ειδικότερα σε αυτές με εθελοντικό χαρακτήρα. Παρατηρείται έντονα η συμμετοχή σε οργανώσεις των οποίων η κύρια ενασχόληση αφορά πολιτικά θέματα και τη δραστηριότητα στον πολιτικό τομέα. Σε μία πρόσφατη μελέτη ο Verba και οι συνεργάτες του εντοπίζουν ότι όσοι είναι μέλη σε εθελοντικές οργανώσεις τα οφέλη που αποκομίζουν έχουν να κάνουν με τον αυτοσεβασμό και το αίσθημα του ανήκειν σε μία ομάδα (Dekker, P., Uslaner, E.M., 2001).

Η μελέτη σχετικά με την κοινωνική οργάνωση της κοινότητας εμπεριέχει επίσης συλλόγους, οργανώσεις, σωματεία, ομάδες πρωτοβουλίας και φορείς που σκοπό έχουν την εξέλιξη της κοινότητας, την ανάπτυξη της και την λύση διαφόρων προβλημάτων - ζητημάτων που αφορούν την κοινότητα στην οποία λαμβάνουν χώρα. Την ανάπτυξή τους, τη συντήρησή τους αλλά και την εξέλιξή τους αυτοί οι φορείς

την οφείλουν στα κοινοτικά στελέχη, στους πολίτες της κοινότητας που μέσα από τη συμμετοχή της σε αυτές προωθούν τη λύση των προβλημάτων της κοινότητας και γίνονται συμπαραστάτες και αρωγοί στο σκοπό (Σταθόπουλος, 2005).

Τις οργανώσεις που μπορούμε να παρατηρήσουμε σε μια κοινότητα μπορούμε να τις κατατάξουμε σε κατηγορίες, όπως :

- Οργανώσεις με έναν σκοπό (π.χ. η Αντιρατσιστική Οργάνωση) που σκοπό έχει την ενημέρωση της κοινότητας .
- Οργανώσεις που έχουν πολλαπλούς στόχους (π.χ. Ερυθρός Σταυρός)
- Οργανώσεις που παρέχουν στην κοινότητα συμβουλευτικές και θεραπευτικές υπηρεσίες στα μέλη της κοινότητας όπου απευθύνονται.
- Οργανώσεις που σκοπό έχουν την προώθηση λύσης κοινωνικών προβλημάτων χωρίς να παρέχουν οι ίδιες τις υπηρεσίες (Σταθόπουλος, 1990).

Σε μια κοινότητα μπορούν να συνυπάρξουν πολλά είδη οργανώσεων, όπως: κρατικές, εθελοντικές, μη κερδοσκοπικές που αντικείμενό τους έχουν την παροχή βοήθειας, ενημέρωσης, σε τομείς όπως η υγεία ο πολιτισμός, κοινωνική πρόνοια. Το καλύτερο αποτέλεσμα επιφέρεται πάντα όταν τα κοινοτικά στελέχη, τα μέλη της κοινότητας συνεργάζονται και ανταλλάσσουν μεταξύ τους πληροφορίες και συνεργάζονται ακόμα και με άλλους φορείς και οργανώσεις πέρα από τα σύνορα της κοινότητας που οι στόχοι απευθύνονται (Σταθόπουλος, 1990).

2.5 Κοινοτική εργασία και κοινωνική συμμετοχή

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, είναι δύσκολο να δοθεί ακριβής ορισμός της κοινοτικής εργασίας που να μπορεί να το περιγράψει και να περικλείει όλες τις λεπτομέρειες, τις χρήσεις και τους σκοπούς που εξυπηρετεί η κοινοτική εργασία στην κοινωνία. Συχνά ο όρος «κοινοτική εργασία» χρησιμοποιείται για να περιγράψει πανομοιότυπες έννοιες και προσεγγίσεις την κοινοτικής εργασίας όπως κοινοτική ανάπτυξη και κοινοτική οργάνωση (Σταθόπουλος, 2005).

Σε μια βαθύτερη ανασκόπηση στο χρόνο σχετικά με τις ρίζες της κοινοτικής εργασίας παρουσιάζονται δύο περίοδοι: η πρώτη αναφέρεται κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα στη Βρετανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από προσπάθειες φιλάνθρωπων για προσφορά βοήθειας σε επίπεδο γειτονιάς για την αντιμετώπιση της φτώχειας και άλλων κοινωνικών προβλημάτων που παρουσιάζονταν πολύ έντονα στις βιομηχανικές πόλεις και αφορούσε τις μεσαίες εργατικές τάξεις.

Στη δεύτερη περίοδο αναφέρεται μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο με την εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης κυρίως σε χώρες του τρίτου κόσμου (Καραγκούνης, 2008).

Σύμφωνα με τον Σταθόπουλο (Καραγκούνης, 2008) η κοινοτική εργασία είναι απόλυτα συνυφασμένη με την κοινωνική εργασία σχετικά με το γνωστικό τους υπόβαθρο και τις αξίες και τους σκοπούς τους. Δεν είναι τυχαίο πως όπως η κοινωνική εργασία έτσι και η κοινοτική εργασία άνησαν και αναπτύχθηκαν περισσότερο στην Βρετανία την δεκαετία του 60' με σημαντικότερους εκπροσώπους τους: L. Dominelli, K. Popple, G. Craig.

Αναφερόμενοι όμως πολύ συχνά στον όρο «κοινοτική εργασία» ταυτόχρονα τον συνδέουμε με τον όρο «κοινωνική συμμετοχή» και αυτό γιατί η κοινωνική συμμετοχή συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων και σκοπών της κοινοτικής εργασίας σχετικά με την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και την κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία σε δύσκολους καιρούς όπως προαναφερθήκαμε παραπάνω μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες (Σταθόπουλος, 2005).

Σε μια προσπάθεια αξιολόγησης της συμβολής της κοινωνικής συμμετοχής οι Taylor και Roberts (Σταθόπουλος, 2005) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η κοινοτική συμμετοχή απέτυχε σχετικά με την υλοποίηση των κοινωνικών προγραμμάτων, αλλά βοήθησε τις κοινωνικές ομάδες να καταλάβουν ότι μέσα από την κοινωνική συμμετοχή μπορεί να πετύχουν την υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων

που σχεδιάζονται σε μια κοινότητα. Την άποψή τους ολοκληρώνουν με την αναφορά τους ότι ιδιαίτερα στις χώρες του τρίτου κόσμου η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί το κυρίαρχο συστατικό της κοινοτικής εργασίας για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων μέσα από την ανάπτυξη πνεύματος αλληλοβοήθειας.

Από την άλλη οι Smith και Jones (Σταθόπουλος, 2005) αναφερόμενοι στην Βρετανία υποστηρίζουν την άποψη ότι η κοινωνική συμμετοχή είναι το σημαντικότερο και πιο αδιαμφισβήτητο στοιχείο στην κοινοτική εργασία. Είναι το στοιχείο που βοηθάει και είναι απαραίτητο έτσι ώστε οι πολίτες να μπορέσουν να ενωθούν και να εξελίξουν τις κοινωνικές οργανώσεις προς όφελος των δικών τους συμφερόντων και να υλοποιήσουν τους δικούς τους σκοπούς.

3^ο Κεφάλαιο: Κοινωνική Ανάπτυξη – Συσχέτιση Κ.Κ. με Κ.Ε.

3.1 Κοινωνική Ανάπτυξη - Ιστορικό και ορισμοί

Η έννοια της ανάπτυξης έχει γίνει αντικείμενο συζητήσεων από πολλές ιδεολογικές απόψεις και δεν έχει διατυπωθεί ακριβής ορισμός γι' αυτήν. Αφορά ζητήματα παραγωγής, εισοδήματος, αναδιανομής, φτώχειας, ανισότητας και κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες. Οι περισσότερες όμως από τις προσπάθειες διατύπωσης ορισμού για την ανάπτυξη είχαν εστιάσει στην ανάπτυξη του οικονομικού τομέα (Καραγκούνης, 2008).

Η έννοια της κοινωνικής ανάπτυξης έκανε την εμφάνισή της περίπου στις δεκαετίες 1940-50 και στόχευε σε κοινωνική αλλά κυρίως σε οικονομική ανάπτυξη, μέσω της αξιοποίησης πόρων από τις τοπικές κοινωνίες που είχαν κινητοποιηθεί. Στη συνέχεια, επανεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1990 απασχολώντας τις ανεπτυγμένες χώρες. Φυσικό επακόλουθο της εμφάνισης, έπειτα πολλών χρόνων από την πρώτη φορά, ήταν η αναθεώρηση κάποιων παραμέτρων. Οι συζητήσεις επί του συγκεκριμένου θέματος και η συσσωρευμένη γνώση του παρελθόντος κατέληξαν σε ένα συμπέρασμα, δηλαδή στο ότι δεν υπάρχει ένα πρότυπο μοντέλου ανάπτυξης στο οποίο θα πρέπει να στηρίζεται η κάθε κοινότητα για να επιτύχει την ανάπτυξή της αλλά αντιθέτως, ο σχεδιασμός ανάπτυξης κάθε κοινότητας θα πρέπει να βασίζεται στα δικά της χαρακτηριστικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά (Ζαϊμάκης, 2009).

Γενικότερα, η έννοια της κοινωνικής ανάπτυξης, ιστορικά, συσχετίζεται με υλιστικές προσεγγίσεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την ώθηση για τη δημιουργία υποδομών, όπως κοινοτικά κέντρα, νοσοκομεία, δρόμους, σχολεία αλλά και στην εφαρμογή προγραμμάτων που αφορούσαν τα αγαθά που έχουν να κάνουν με την ποιότητα ζωής, δηλαδή την υγεία, την απασχόληση, τη στέγαση κ.α. Αρχικά, στόχευαν στην αύξηση των υλικών εισροών στις τοπικές κοινωνίες μέσω επιδομάτων, αναδιανεμητικών πόρων αλλά και έδιναν έμφαση στην αντιμετώπιση βασικών προβλημάτων στην κοινωνία π.χ. φτώχεια, ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός. Με το πέρασμα των χρόνων, το ενδιαφέρον από τα υλικά αγαθά συγκεντρώθηκε σε έννοιες αντίθετες, μη υλιστικές, τα οποία συνδέθηκαν με την ενδυνάμωση της κοινότητας, τη δημοκρατική συμμετοχή, την ενίσχυση της αυτοβοήθειας και του αυτοκαθορισμού. Αυτή η μετατόπιση ώθησε στο συμπέρασμα

πως για να επιτευχθεί κοινωνική αλλαγή είναι απαραίτητη η αξιοποίηση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου αλλά και η συμμετοχή των πολιτών (Ζαϊμάκης, 2009).

Σύμφωνα με τις οικονομικές θεωρίες εκσυγχρονισμού, η κοινωνική ανάπτυξη γίνεται αντιληπτή ως ένα μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται ανάπτυξη των υποανάπτυκτων χωρών, στο δυτικό κόσμο κυρίως, με αργούς αλλά σταθερούς ρυθμούς. Όπως υποστηρίζει και ο Midgley (1986), συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, πραγματοποιώντας, βέβαια, ταυτόχρονα και μια δυναμική παρέμβαση στον οικονομικό τομέα. Η κοινωνική ανάπτυξη, αφορά τις κοινότητες και τις κοινωνίες, όπου και πραγματοποιούνται σχεδιασμένες παρεμβάσεις, που στοχεύουν στην αλλαγή. Αυτή η αλλαγή είναι περιεκτική και οικουμενική και συλλειτουργεί με την προσπάθεια της οικονομικής ανάπτυξης της κάθε κοινότητας. Έτσι γίνεται αντιληπτό πως η κοινωνική ανάπτυξη αναγνωρίζει την αξία της οικονομικής ανάπτυξης για την ευημερία μιας κοινωνίας (Ζαϊμάκης, 2009).

Η ανάπτυξη της κοινότητας και η κοινωνική ανάπτυξη συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, όπως υποστηρίζουν οι Hugo et al. (1982) (Ρουμελιώτου, Παπάνης, 2007).

Οι προσπάθειες των ανεπτυγμένων χωρών να εφαρμόσουν σχεδιασμένες παρεμβάσεις σε τοπικό επίπεδο οδήγησε στη μετατροπή του όρου από κοινωνική σε κοινοτική ανάπτυξη (Ζαϊμάκης, 2009). Ξεκίνησε ως προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών, αναφέρει ο Campfens (1997), με σκοπό την αποβολή δεσμών αποικιακών, και κατέληξε να λειτουργήσει σαν επιχείρημα απομάκρυνσης από την κεντρική κρατική εξουσία. Θεωρείται η πιο οργανωμένη επιχείρηση κοινωνικής αλλαγής στον Τρίτο Κόσμο και διαδόθηκε και στα δυτικά κράτη. Ουσιαστικά αυτό ώθησε σε κινητοποιήσεις πολιτών μιας κοινότητας, ελεγχόμενες από την κεντρική διοίκηση στα πλαίσια εθνικών σχεδιασμών. Για άλλους συγγραφείς, όπως οι Oakley και Marsden (1991), η κοινοτική ανάπτυξη αποτέλεσε την ώθηση για την ενεργοποίηση των αγροτικών πληθυσμών έτσι ώστε να συνεργαστούν με την κυβέρνηση και να αναλάβουν από εκεί και έπειτα ευθύνες σχετικά με την πρόοδο της εργασίας τους (Ρουμελιώτου, Παπάνης, 2007).

Ωστόσο, η εφαρμογή της κοινοτικής ανάπτυξης μέσω προγραμμάτων, ως επί των πλείστων, ήταν ανεπιτυχής. Αυτό είναι αποτέλεσμα της κακής διαχείρισης των πόρων που δόθηκαν σε κάθε κοινότητα αλλά και επειδή τα προγράμματα δεν ήταν αμερόληπτα στον πολιτισμικό τομέα. Οι μόνες αξιοσημείωτες επιτυχίες των

προγραμμάτων σημειώθηκαν στην Ολλανδία και το Ισραήλ, καθώς λειτούργησαν θετικά στην ανόρθωσή τους μεταπολεμικά, όπως αναφέρει ο Campfens (1997).

Το ζήτημα της κοινοτικής ανάπτυξης επανήλθε στο προσκήνιο με την έναρξη της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης, αποδυνάμωσης της κρατικής εξουσίας και πρόνοιας. Πλέον, οι κυβερνήσεις οδηγούνται σε κατεύθυνση επιλογής της κοινοτικής ανάπτυξης ως τρόπο αντιμετώπισης προβλημάτων στον οικονομικό τομέα, καθότι οι ίδιες προσπαθούν να περιορίσουν τις κοινωνικές τους δαπάνες. Αυτό καθιστά τις κοινότητες, σύμφωνα με τη διεθνή έρευνα, πιο αποτελεσματικές στην προσπάθεια μακροπρόθεσμης ανάπτυξης και αυτονομίας (Ρουμελιώτου, Παπάνης, 2007).

Η κοινοτική ανάπτυξη γνώρισε άνθηση κατά τη διάρκεια των μεταπολεμικών δεκαετιών, μέσω των προγραμμάτων κοινοτικής ανάπτυξης που εφαρμόστηκαν σε χώρες Τρίτου Κόσμου, από τους Βρετανούς αποικιοκράτες και τον ΟΗΕ. Έπειτα η εφαρμογή τους συνεχίστηκε και στις χώρες της βορειοδυτικής Ευρώπης αλλά και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Καραγκούνης, 2008).

Η κοινοτική ανάπτυξη έχει ως σημείο εκκίνησης την τοπική κατάσταση μιας κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα, για να συσταθεί ένα σχέδιο παρέμβασης, που έχει ως σκοπό την κοινοτική ανάπτυξη, εξετάζονται τα τοπικά χαρακτηριστικά, δηλαδή οι κοινοτικές παραδόσεις, οι αντιλήψεις, η λειτουργία τοπικών και κοινωνικών δομών, πηγές, προβλήματα και τα κοινά ενδιαφέροντα. Δεν παραλείπεται από τη διερεύνηση αυτή ακόμη και η επίδραση που ασκεί στην κοινότητα η κάθε δραστηριότητα του κράτους ή και της κάθε είδους οργάνωσης. Σημαντική προσπάθεια συγχρονισμού γίνεται ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και στο ευρύτερο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον. Αυτή η αλληλεπίδραση λειτουργεί θετικά στο να εντοπιστούν νέοι τρόποι επίλυσης προβλημάτων αλλά και αξιοποίησης νέων δυναμικών (Ζαϊμάκης, 2009).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο Ζαϊμάκης (2009) ορίζει την κοινοτική ανάπτυξη ως μία διαδικασία η οποία έχει ως βασικό της στόχο να προάγει την ανθρώπινη ευημερία, να συμβάλλει στην αντιμετώπιση αναγκών των μελών της κοινότητας και να βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους. Επιδρά θετικά ακόμη και στον οικονομικό τομέα της κοινότητας, σε ήπιες μορφές, χαρακτηριζόμενη από αναδιανεμητικές πρακτικές κοινωνικής δικαιοσύνης σε κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο με απώτερο σκοπό το περιβάλλον της εκάστης κοινότητας να είναι υγιές και επαρκές.

Η έννοια της κοινοτικής ανάπτυξης υιοθετήθηκε επίσημα σε μια συνάντηση το 1948 στο Cambridge και θεωρήθηκε ότι είναι μια διαδικασία η οποία έχει στόχους

που αφορούν την καλύτερη δυνατή διαβίωση όλων των πολιτών της κοινότητας, με την ενεργή τους συμμετοχή αλλά και με πρωτοβουλία επίσης δική τους. Αν δεν υφίσταται πρωτοβουλία των πολιτών, πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος ώστε να προκληθεί για να είναι ενεργή η ανταπόκριση των κατοίκων. Η έννοια αυτή δεν περιλαμβάνει περιορισμένους τομείς που μπορεί να εφαρμοστεί, αλλά όλους όσους χρειάζονται βελτίωση ή εξέλιξη (Σταθόπουλος, 2005).

Ένας άλλος ορισμός διατυπώθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, σύμφωνα με τον οποίο ορίζονται ως κοινοτική ανάπτυξη οι δραστηριότητες που συμβάλλουν στην ένωση των προσπαθειών πολιτών και κράτους έτσι ώστε να οδηγηθούν σε καλύτερευση του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα, να διατηρήσουν τις θετικές αυτές αλλαγές και σε εθνικό επίπεδο για να υπάρξει εθνική πρόοδος και ευημερία. Παρομοίως, η Επιτροπή Κοινοτικής Ανάπτυξης του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος κοινοτική ανάπτυξη είναι η «εκπαίδευση» του πνεύματος προσανατολισμένη στην ανάληψη πρωτοβουλιών, δράσεων και συνεργασίας με σκοπό να αξιοποιηθούν ανθρώπινο και φυσικό κεφάλαιο της κοινότητας βοηθώντας με αυτόν τον τρόπο στην αντιμετώπιση αναγκών και προαγωγής του εκπολιτιστικού επιπέδου (Σταθόπουλος, 2005).

Οι Beresford και Croft (1993) θεωρούν πως η κοινοτική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία που έχει ως στόχο την ενθάρρυνση και παρακίνηση των πολιτών να εκφράσουν τα προβλήματα και τις ανάγκες που έχουν και έπειτα να αποκτήσουν ενεργό ρόλο και να τα αντιμετωπίσουν συλλογικά. Σύμφωνα με τον Thomas (1983) η κοινοτική ανάπτυξη εστιάζει στην αλληλοβοήθεια, την αυτοβοήθεια, τη βελτίωση δυνατοτήτων των ατόμων που θα συμβάλλουν στο να επιλύσουν οι κάτοικοι τα προβλήματά τους και να γίνει σωστά η εκπροσώπησή τους και να «ακουστεί η φωνή τους» στα κέντρα όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις και στους ανθρώπους που λαμβάνουν τις αποφάσεις.

Ο Rothman (1976), ο οποίος είχε εστιάσει αρκετά στα θέματα της κοινότητας, θέτει ως κεντρικό άξονα την ανάπτυξη της ικανότητας της κοινότητας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί, εάν οι πολίτες εκφράσουν και συμφωνήσουν σε κοινούς στόχους και ενδιαφέροντα, δραστηριοποιηθούν, οργανωθούν μεταξύ τους και εκπαιδευθούν με απώτερο σκοπό την επίτευξη των στόχων που έχουν θέσει. Δεν συμφωνεί στην επιρροή των πολιτικών αποφάσεων και στην επιρροή της κοινότητας από τις δραστηριότητες εξωτερικών παραγόντων (Καραγκούνης, 2008).

Έναν πιο ριζοσπαστικό ορισμό διατυπώνει η Ledwith (2006), με τον οποίο περιγράφει την κοινοτική ανάπτυξη ως μια δραστηριότητα που οδηγεί σε μετασχηματισμό της κοινότητας η οποία έχει ως βασική έδρα την κοινωνική δικαιοσύνη και δεν αρκείται στην επιφάνεια των προβλημάτων αλλά εμβαθύνει στη ρίζα των προβλημάτων όπως αυτά της καταπίεσης και της στέρησης. Από παρόμοια οπτική γωνία, αναφέρει και ο Graig (1998) πως η έννοια της κοινοτικής ανάπτυξης έχει να κάνει με την εναντίωση στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό, στην εμπορευματοποίηση ευημερίας και ανθρώπων αλλά και στα συνήθη συμφέροντα των παγκοσμίων πολιτικών δυνάμεων. Αφορά κυρίως τις κοινωνικά αποκλεισμένες-καταπιεσμένες ομάδες, που διαμένουν σε περιοχές που περιορίζουν την απόκτηση των προνομίων τους και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες όπως επίσης και να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες τους. Η κοινοτική ανάπτυξη εδώ αναλαμβάνει βοηθητικό ρόλο στην κάλυψη των αναγκών μέσω πολιτικοποίησης των κοινοτήτων. Ως αποτέλεσμα, έτσι, προκύπτει σύνδεση των κοινοτικών προβλημάτων με τις κοινωνικές εξελίξεις και τις πολιτικές αποφάσεις σε υπερτοπικό επίπεδο (Καραγκούνης, 2008).

Από όσους ορισμούς έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσά μεταξύ των περισσοτέρων. Ο Frazer (1996) όπως και πολλοί άλλοι συγγραφείς αντιλαμβάνονται την κοινοτική ανάπτυξη ως μία διαδικασία η οποία πρέπει να στοχεύει στην ενδυνάμωση αυτών οι οποίοι υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό. Βασίζεται στην αλληλοβοήθεια και την αυτοβοήθεια. Τέλος, βασικό της στόχο αποτελεί η προαγωγή της κοινότητας και η ευημερία αυτής (Καραγκούνης, 2008).

Για όσους υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό, όπως αναφέρεται και παραπάνω, απαντά η κοινωνική συμμετοχή. Αποτελεί την εμπλοκή των ατόμων σε δραστηριότητες που έχουν αντίκρισμα το όφελος τους και αντικατοπτρίζουν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα ή επιθυμίες για προσωπική ικανοποίηση και ευαρέσκεια. Από αυτήν την οπτική γωνία η κοινωνική συμμετοχή συμπεριλαμβάνει δραστηριότητες που γίνονται με την οικογένεια, με φίλους, συναδέλφους κ.α. (Australian Bureau of Statistics, 2004). Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα στα μέλη μιας κοινότητας, να συμμετέχουν στα κοινά και να μπορούν να ασκήσουν επιρροή σε τοπικούς ή και άλλους φορείς, όσον αφορά σε θέματα που είναι σημαντικά για αυτούς (Σταθόπουλος, 2005). Γενικότερα η συμμετοχή δεν είναι μόνο βασική εννοιολογική αρχή ελευθερίας και δημοκρατίας, αλλά αποτελεί και βάση στην οποία μπορεί να

στηριχτεί μια σχεδιασμένη κοινωνική αλλαγή αλλά και βασικό οργανωτικό στοιχείο της αναπτύξεως της μεταβιομηχανικής κοινωνίας (Ιατρίδης,1973). Ο Ζαϊμάκης (2009) αντιλαμβάνεται την κοινοτική ανάπτυξη ως μια διαδικασία που προάγει την ανθρώπινη ευημερία και για να επιτευχθεί αυτό σημαντικό ρόλο παίζει και η συμμετοχή των μελών της στις δραστηριότητες που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κοινότητας.

3.2. Ρόλος και βασικές αντιλήψεις που αποτελούν την έδρα της κοινοτικής ανάπτυξης

Όπως προαναφέρθηκε, και σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, έχει παρατηρηθεί έντονη ενασχόληση με την έννοια της κοινοτικής ανάπτυξης, από τις κοινωνικές, και όχι μόνο, επιστήμες. Αυτό το στοιχείο από μόνο του μπορεί να αποτελέσει σημαντική απόδειξη πως χρίζει μεγάλης σημασίας και παίζει σημαντικό ρόλο στην κάθε κοινότητα και συνεπώς στην ευρύτερη κοινωνία. Ακόμη, σε όλους τους ορισμούς που έχουν δοθεί για την κοινοτική ανάπτυξη, παρατηρώντας το σκοπό της, γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι η ύπαρξή της κρίνεται μέχρι και απαραίτητη (Ζαϊμάκης, 2009).

Βασικό ρόλο έπαιξε και στη χώρα μας η ύπαρξη προγραμμάτων της κοινοτικής ανάπτυξης σε πολύ μεγάλο βαθμό κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Αυτό συνέβη διότι η χώρα έπρεπε να ανασυγκροτηθεί και ο συγκεκριμένος τρόπος αποτέλεσε την απάντηση στην ανασυγκρότηση. Συνέβαλε στα τοπικά έργα και στη δημιουργία υποδομών που είχαν εκλείψει λόγω πολέμου και λόγω κατοχής. Τα προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης επιλέχθηκαν επίσης λόγω του χαμηλού κόστους, καθώς η μόνη απαίτηση ήταν η χειρωνακτική εργασία και ελάχιστα κονδύλια τα οποία κατάφεραν να παρέχουν οι τοπικές κοινωνίες (Ζαϊμάκης, 2009).

Πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε για την Ελλάδα η κοινοτική ανάπτυξη το προαναφερόμενο διάστημα, καθώς λειτούργησε στη δημιουργία κοινοτικού πνεύματος και συλλογικότητας, κάτι το οποίο είχε εξαφανιστεί λόγω των συγκρούσεων και του εμφυλίου πολέμου. Επιπλέον, ο Δαουτόπουλος (1987) προσθέτει, πως συνέβαλλε στο να γίνει αξιοποίηση πηγών αναξιοποίητων, φυσικών κυρίως, όπως χερσαίες εκτάσεις γης και πηγές νερού, με επενδύσεις χαμηλού κεφαλαίου. Βέβαια, τα τότε προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης που εφαρμόστηκαν δεν περιείχαν μεγάλη συμμετοχή πολιτών στη λήψη αποφάσεων αλλά αντιθέτως υπήρχε μια επιτροπή για τη λήψη αποφάσεων. Οποιαδήποτε πρωτοβουλία από τα κάτω ερχόταν αντιμέτωπη με τους υπεύθυνους σχεδιασμού προγραμμάτων, οι οποίοι εξέταζαν τα αιτήματα των πολιτών με πολύ μεγάλη επιφύλαξη, φοβούμενοι την εισχώρηση κομμουνιστικών αντιλήψεων στα προγράμματα (Ζαϊμάκης, 2009).

Ο ρόλος που διαδραματίζει στον τομέα της οικονομίας μιας κοινότητας είναι επίσης σημαντικός. Όταν εφαρμόζεται η κοινοτική ανάπτυξη σε μία κοινότητα, μπορεί να την ωφελήσει οικονομικά, ιδίως εάν αποτελεί μια κοινότητα οικονομικά στερημένη. Μέσω των διαδικασιών σύσφιξης σχέσεων, συμμετοχής των κατοίκων σε συλλογικές δράσεις της κοινότητας για να αντιμετωπίσουν προβλήματα που τους

απασχολούν, δίνεται η δυνατότητα στην οικονομία να ανθίσει. Πιο συγκεκριμένα, λειτουργεί ως μέσο για να ξεπεραστούν προβλήματα φτώχειας, ανισότητας, κοινωνικής αποδιοργάνωσης, διάσπασης των υπηρεσιών και έλλειψης κονδυλίων με τη βοήθεια δικτύων επικοινωνίας και πρωτοβουλίας για να επιτευχθούν δράσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα (Ζαϊμάκης, 2009).

Επίσης, ο ρόλος της κοινοτικής ανάπτυξης σε μια κοινότητα είναι να λειτουργεί σα συνδετικός κρίκος ανάμεσα στους ανθρώπους. Προάγει επομένως τη συλλογικότητα και δημιουργεί συνοχή, καθώς ένα βασικό συστατικό της κοινοτικής ανάπτυξης είναι οι συλλογικές δράσεις ώστε να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα και να ικανοποιηθούν οι ανάγκες των πολιτών της. Έτσι η συνεργασία που προκύπτει μεταξύ των ανθρώπων για τους κοινούς σκοπούς της τοπικής κοινωνίας, συσφίγγει τις σχέσεις μεταξύ τους, τους βοηθά να γνωριστούν βαθύτερα και προάγεται έτσι και η αλληλοβοήθεια (Καραγκούνης, 2008).

Μεγαλύτερη σημασία αποκτά η κοινοτική ανάπτυξη, καθώς χρησιμοποιείται ως «αντίδοτο» της οικονομικής ανάπτυξης η οποία επιφέρει αρνητικές συνέπειες τις περισσότερες φορές στην κοινωνία. Έτσι, για την αντιμετώπισή τους, η κυβερνήσεις οδηγούνται στο σχεδιασμό προγραμμάτων κοινοτικής ανάπτυξης, βασισμένα στην κοινωνική αλλαγή (Καραγκούνης, 2008).

Πέρα από τα προαναφερθέντα όμως, έχει και ρόλο αφυπνιστικό. Στοχεύει στην κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, στην οργάνωση δραστηριοτήτων αλλά και στην ενεργή συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων που αφορούν την κοινότητα και συνεπώς και τους ίδιους. Δίνεται επομένως κίνητρο στους πολίτες, το οποίο είναι η βελτίωση ποιότητας της ζωής τους. Η σημασία της ύπαρξης της κοινοτικής ανάπτυξης είναι ακόμα πιο αισθητή στις αποκλεισμένες ομάδες, είτε λόγω διαμονής σε περιοχές π.χ. απομακρυσμένες είτε σε κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες λόγω των χαρακτηριστικών τους. Τις ενεργοποιεί έτσι ώστε να επιτύχουν την κοινοτική ευημερία. Ουσιαστικά συμβάλλει στην ανάληψη πρωτοβουλιών και ευθυνών από τους πολίτες έτσι ώστε μελλοντικά να μπορούν να επιλύουν τα προβλήματά τους χωρίς τη βοήθεια των κυβερνήσεων, αλλά μόνοι τους. Επομένως, μπορούμε να πούμε πως συμβάλλει στην αυτοβοήθεια αλλά και στην εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού (Καραγκούνης, 2008).

Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (2009), η κοινοτική ανάπτυξη δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν μία διαδικασία μονοδιάστατης οικονομικής συγκέντρωσης και επέκτασης αλλά ως μία διαδικασία που έχει ως προτεραιότητα τους ανθρώπους και

ταυτόχρονα έχοντας οικολογικό ρόλο, δηλαδή σέβεται το περιβάλλον και το μέλλον των επόμενων γενεών αλλά και κατανέμοντας δίκαια κοινωνικά αγαθά και πόρους. Ο Ζαϊμάκης καταγράφει ακόμη τρεις βασικές αντιλήψεις πάνω στις οποίες εδράζεται η προσέγγιση της κοινοτικής ανάπτυξης.

Την πρώτη έδρα αποτελεί η αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης. Στην ανάπτυξη, ο πρώτος κίνδυνος που παρουσιάζεται είναι η ενίσχυση των ήδη υπάρχουσών ανισοτήτων σε σχέση με τη διανομή των πόρων και των αγαθών. Επομένως χρειάζεται προσοχή και σωστός σχεδιασμός ο οποίος να επιδιώκει τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που να καταπολεμά τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τις ανισότητες, παρέχοντας ίσες ευκαιρίες σε όλους έτσι ώστε να αποτρέπονται μελλοντικές δυσάρεστες καταστάσεις (Ζαϊμάκης, 2009).

Η δεύτερη έδρα στην οποία στηρίζεται η κοινοτική ανάπτυξη είναι η ιδέα της αειφόρου ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, η προσέγγιση αυτή δεν αντιμετωπίζει τη φύση σαν μια ανεξάντλητη πηγή άντλησης πλούτου. Αναγνωρίζει τη συνεχή εκμετάλλευση που υφίσταται και αντιλαμβάνεται ότι θα υπάρξουν και οι ανάλογες συνέπειες στο περιβάλλον. Οι άνθρωποι αδυνατούν να κατανοήσουν την πραγματική σημασία και αξία της φύσης και την αντιμετωπίζουν μόνο ως πηγή εκμετάλλευσης, στοχεύοντας στην άντληση πλούτου και στην ικανοποίηση των αναγκών τους. Αντιθέτως, πρώτο μέλημα των ανθρώπων, όσον αφορά τη φύση θα έπρεπε να είναι η φροντίδα της. Οφείλουμε να τη σεβόμαστε και να τη χειριζόμαστε με τέτοιο τρόπο ώστε να προάγεται η αναπαραγωγή της και όχι η καταστροφή της (Ζαϊμάκης, 2009).

Τέλος, την τρίτη έννοια στην οποία εδρεύει η κοινοτική ανάπτυξη αποτελεί η αντίληψη της υγιούς κοινότητας. Όταν αναφερόμαστε στην έννοια της υγείας, αναφερόμαστε και στις τρεις επιμέρους παραμέτρους της δηλαδή τη σωματική, την ψυχική και την κοινωνική υγεία και όχι αποκλειστικά και μόνο στη φυσική υγεία (π.χ. έλλειψη ασθενείας). Μερικά από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν μία κοινότητα υγιή είναι τα εξής: καθαρό και ασφαλές περιβάλλον, ένα βιώσιμο οικοσύστημα, υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης, προσβασιμότητα στις παραπάνω, ευκαιρίες εργασίας, μηχανισμοί αντιμετώπισης αναγκών δημοσίου τομέα και συνεργασία αυτών με τοπικές υπηρεσίες αλλά και εθελοντικές οργανώσεις. Από την εικόνα μιας υγιούς κοινότητας δεν μπορεί να εκλείπει η κοινωνική συνοχή και η αλληλεγγύη μεταξύ πολιτών, η ύπαρξη διακοινοτικής συνεργασίας μέσω κοινωνικών δικτύων αλλά και η εκμετάλλευση πόρων από εθνικούς, διακρατικούς οργανισμούς και οργανώσεις (Ζαϊμάκης, 2009).

Οι συλλογικές δράσεις που λαμβάνουν χώρα σε μια κοινότητα, παρουσία της κοινοτικής ανάπτυξης (Ζαϊμάκης, 2009, Καραγκούνης, 2008) και συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κάθε κοινότητας, αφυπνίζοντας τα μέλη της (Καραγκούνης, 2008) προϋποθέτουν και την ύπαρξη της συμμετοχής σε αυτές. Η συμμετοχή των ενδιαφερομένων παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες στους διαμορφωτές της κοινωνικής πολιτικής ώστε να γνωρίζουν σε ποιο βαθμό οι αποφάσεις που λαμβάνουν, ικανοποιούν τους πολίτες (Σταθόπουλος, 2001). Εκ των πραγμάτων, η αποχή των πολιτών από τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων της κοινότητάς τους (Graig, 1998) οδηγεί σε αρνητικές συνέπειες, σε αποδιοργανωμένη κατάσταση, σε εντάσεις αλλά και υπονομεύει τη δημοκρατία (Ιατρίδης, 1973). Όταν ο πολίτης συμμετέχει ενεργά και όσο το δυνατόν πιο άμεσα στα κοινά, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία μετατρέπεται σε συμμετοχική δημοκρατία (Σταθόπουλος, 2001). Τέλος, τα υψηλά επίπεδα της κοινωνικής συμμετοχής και της κοινωνικής συνάφειας θεωρείται ότι συμβάλλουν στη συνολική ευημερία των ατόμων και των κοινοτήτων τους (Australian Bureau of Statistics, 2004).

3.3. Δείκτες κοινοτικής ανάπτυξης

Έπειτα από την εφαρμογή, κάποιου προγράμματος ανάπτυξης σε μία κοινότητα, πάντα επιδιώκεται η εξέταση της αποτελεσματικότητάς του. Έτσι, έχουν οριστεί ορισμένα στοιχεία που μπορούν να μας απαντήσουν στην ερώτηση της αποτελεσματικότητας. Πέρα όμως από το αν έχει πραγματοποιηθεί η εφαρμογή κάποιου προγράμματος, χρησιμοποιούμε αυτά τα στοιχεία, τα οποία αποτελούν τους δείκτες, οι οποίοι μαρτυρούν την ύπαρξη, στη συγκεκριμένη περίπτωση, της κοινοτικής ανάπτυξης. Προηγείται η απαραίτητη εξέταση της κριτικής συνειδητοποίησης, δηλαδή πρέπει να διερευνηθεί πρωταρχικά εάν τα μέλη της κοινότητας μπορούν να αντιληφθούν τα κοινωνικά τους προβλήματα αλλά και να τα αντιμετωπίσουν (Ζαϊμάκης, χ.χ.).

Τον πρώτο δείκτη αποτελεί η ανάδειξη και η γνώση των κοινοτικών προβλημάτων. Σε πολλές περιπτώσεις, οι πολίτες μιας κοινότητας όχι μόνο δεν μπορούν να αναγνωρίσουν τα προβλήματα που έχουν αλλά και στη χειρίστη περίπτωση έχουν λανθασμένη εντύπωση για το ποια είναι τα πραγματικά και ουσιαστικά προβλήματα. Επομένως, εάν δεν μπορούν να τα εντοπίσουν δεν μπορούν και να τα λύσουν. Το πρώτο βήμα για να αντιμετωπιστεί μια δύσκολη κατάσταση είναι η συνειδητοποίηση αυτής. Αυτό, αποτελεί το βασικό στοιχείο στη σύσταση της κοινοτικής ανάπτυξης (Ζαϊμάκης, χ.χ.).

Ο επόμενος δείκτης έχει να κάνει με την πληροφόρηση για τρόπους και μεθόδους αντιμετώπισης των υπάρχοντων προβλημάτων. Εάν προϋπάρχει ο προηγούμενος δείκτης, φυσικό του επακόλουθο είναι ο εντοπισμός τρόπων αντιμετώπισης των προβλημάτων. Για να γίνει αυτό, οι πολίτες πρέπει να διερευνήσουν με ποιους πιθανούς τρόπους θα μπορούσαν να λυθούν τα προβλήματά τους. Έπειτα, οφείλουν να ενημερωθούν για τις ευρύτερες διαστάσεις του προβλήματος, να εντοπίσουν και άλλες περιπτώσεις κοινοτήτων, ακόμη και πέρα από το εθνικό επίπεδο, με παρόμοιες δυσκολίες, ώστε να μάθουν τις μεθόδους που χρησιμοποίησαν για την αντιμετώπισή τους και να παραδειγματιστούν από αυτές (Ζαϊμάκης, χ.χ.).

Στη συνέχεια, ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο αποτελεί η συσπείρωση της κοινότητας και η ανάδειξη κοινοτικού πνεύματος. Ο μόνος τρόπος για να επιλύσουν, τα μέλη μιας κοινότητας, τα κοινοτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι να συμμετέχουν ενεργά και λειτουργήσουν ενωμένοι, παραμερίζοντας τις όποιες διαφορές έχουν μεταξύ τους. Οφείλουν να συνεργαστούν, να λειτουργήσουν ως μια

ενιαία δύναμη και να ενστερνιστούν την ιδέα της ομάδας και του κοινοτικού πνεύματος, να δεθούν περισσότερο έτσι ώστε να επιτύχουν το βασικό κοινό σκοπό τους, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους (Ζαϊμάκης, χ.χ.).

Ως ένας άλλος δείκτης κοινοτικής ανάπτυξης ορίζεται η αξιοποίηση και χρήση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Βασικό ρόλο στην κοινοτική ανάπτυξη παίζουν τα Μ.Μ.Ε. καθώς μπορούν να συμβάλλουν θετικά σε αυτήν. Αρχικά, μέσω των τοπικών Μ.Μ.Ε, αλλά και της ευρύτερης περιοχής μπορούν να παρουσιαστούν τα παρόντα προβλήματα σε όλους τους αποδέκτες των μέσων και να ενημερωθούν όσοι βρίσκονται σε άγνοια περί αυτών, είτε διαμένουν στην ίδια περιοχή είτε όχι. Ακόμη, η χρήση των μέσων ενημέρωσης για την παρουσίαση προβλημάτων μπορεί να λειτουργήσει θετικά στο να ευαισθητοποιηθούν, να ενεργοποιηθούν οι πολίτες και να **συμμετάσχουν** στην επίλυση προβλημάτων και σε πιθανές δράσεις που θα οργανωθούν. Σημαντικός είναι ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. στην πραγματοποίηση διακοινοτικών συνεργασιών αλλά και στη δημιουργία κοινωνικών δικτύων (Ζαϊμάκης, χ.χ.).

Πέμπτος και τελευταίος δείκτης για την κοινοτική ανάπτυξη αποτελεί η κοινοτική και οργανωτική δράση. Για την αντιμετώπιση των δυσκολιών που απασχολούν τους πολίτες, συμβάλλει η κοινοτική δράση, δηλαδή, πραγματοποιείται μία διαδικασία οργάνωσης των πολιτών της κοινότητας, μέσα από **συμμετοχή σε ομάδες**, από συσπειρώσεις και από πρωτοβουλίες των ιδίων. Αναλυτικότερα, αυτές οι ομάδες που δημιουργούνται μπορούν να πιέσουν και να διεκδικήσουν πόρους και υπηρεσίες από το κράτος, να αναπτύξουν ή και να διευρύνουν ήδη υπάρχοντα δίκτυα προσανατολισμένα στην κοινοτική φροντίδα, να προστατεύσουν τη φύση αλλά και να προωθήσουν το φυσικό πλούτο της κοινότητας, να οργανώσουν συνεταιρισμούς, να λειτουργούν προληπτικά σε αλλαγές με αρνητικές συνέπειες και να συμμετέχουν ενεργά στη σχεδιασμένη κοινωνική αλλαγή (Ζαϊμάκης, 2009). Ακόμη, η κοινοτική δράση προωθεί την ανάπτυξη της συνειδητοποίησης των δυνατοτήτων συλλογικής δράσης, την ενεργοποίηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου και την εργασία με ανθρώπους που τους «εκπαιδεύει», τους προικίζει με δεξιότητες που τους καθιστούν ικανούς να μπορούν να διαχειριστούν δυσκολίες στις συνεργασίες τους αλλά και πιθανές συγκρούσεις (Ζαϊμάκης, χ.χ.).

Μελετώντας τους παραπάνω δείκτες συμπεραίνουμε πως ο εντοπισμός αυτών σε μία κοινότητα μαρτυρά τη σύσφιξη σχέσεων μεταξύ των κατοίκων, την ενεργό

δράση και συμμετοχή τους σε θέματα μείζονος σημασίας για τους ίδιους αλλά και μία δυνατότητα να επιτευχθεί ανάπτυξη της κοινότητας και ευημερία των πολιτών.

3.4 Σύνδεση κοινοτικής ανάπτυξης και κοινωνικής αλλαγής

Η κοινωνιολογία όπως και οι υπόλοιπες κοινωνικές επιστήμες από την αρχή της ύπαρξής τους, λόγω του σκοπού που είχαν για βελτίωση της κοινωνίας, εστίασαν στην κοινωνική αλλαγή ώστε να καταφέρουν να λύσουν τα κοινωνικά προβλήματα. Στην κοινωνία σήμερα εντοπίζονται ως επί των πλείστων μη σκόπιμες κοινωνικές αλλαγές, ασυντόνιστες, οι οποίες πιθανόν να είναι φυσικές λόγω διαφόρων αιτιών ή ανθρωπίνων ενεργειών και μπορεί και να μην έχουν ωφέλιμα αποτελέσματα. Αντιθέτως οι επιδιωκόμενες κοινωνικές αλλαγές είναι προσανατολισμένες στην επίτευξη συγκεκριμένων και επιθυμητών στόχων κοινωνικής ανάπτυξης, πραγματοποιούνται και κατευθύνονται από επαγγελματίες ειδικούς, με δεξιότητες που βασίζονται στη διαδικασία της αλλαγής και κάθε φορά απευθύνονται σε μία συγκεκριμένη ομάδα ατόμων (Ιατρίδης, 2000).

Οι έννοιες κοινοτική ανάπτυξη και κοινωνική αλλαγή έχουν απασχολήσει και οι δύο τις κοινωνικές επιστήμες. Σύμφωνα με τη μελετώμενη βιβλιογραφία, η κοινοτική ανάπτυξη μπορεί να οριστεί ως μια διαδικασία που έχει ως σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την ευημερία της κοινότητας. Από την άλλη, η έννοια της κοινωνικής αλλαγής, οδηγεί σε σταδιακές, αλλά πολύ μαζικές και ταυτόχρονα μεγάλης σημασίας, μεταβολές στον πολιτισμό, στην κοινωνική δομή αλλά και στην κοινωνική συμπεριφορά. Παρόλα αυτά, μέσα σε αυτές τις μεταβολές, υπάρχουν χαρακτηριστικά τα οποία δεν αλλάζουν ριζικά ή παραμένουν στην ίδια μορφή (Τσακίρης, 2009).

Οι παραπάνω αναφερόμενες έννοιες είναι αλληλένδετες και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι για να επιτευχθεί κοινοτική ανάπτυξη πρέπει να προηγηθεί σχεδιασμένη αλλαγή. Η κοινωνική αλλαγή αυτή, αποτελεί τον μετασχηματισμό της κοινωνικής πραγματικότητας και συνάμα την εύρεση νέων τρόπων αντιμετώπισης των δυσκολιών με την πραγματοποίηση δράσεων που ωθούν στην αλλαγή του κοινωνικού και πολιτισμικού τομέα. Όπως ακριβώς η διαδικασία της κοινοτικής ανάπτυξης εμπεριέχει την αντιμετώπιση προβλημάτων έτσι και οι μεταβολές που πραγματοποιούνται με την κοινωνική αλλαγή στοχεύουν στην ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών αλλά και καταστάσεις που γεννούν ή και αναπαράγουν προβλήματα (Ζαϊμάκης, 2009).

Ο σκοπός της κοινοτικής ανάπτυξης και της κοινωνικής αλλαγής είναι ο ίδιος, δηλαδή να προάγουν την κοινωνική ευημερία. Επομένως αντιλαμβανόμαστε ότι όχι μόνο συνδέονται αλλά έχουν και κοινά σημεία ή θα μπορούσαμε να πούμε ότι η

κοινοτική ανάπτυξη αποτελεί τη συνέχεια, ως φυσικό επακόλουθο, της κοινωνικής αλλαγής.

Ένα από τα θετικά αποτελέσματα της κοινωνικής αλλαγής αποτελεί η επίτευξη της συμμετοχής των μελών της κοινότητας σε ομάδες και οργανώσεις, ακόμη η συνεργασία, η διαπραγμάτευση και η συνεργασία με τη δομή της εξουσίας. (Ιατρίδης, 2000). Επιτυχής θεωρείται ο μετασχηματισμός της τοπικής κοινωνίας, όταν γίνεται ενεργοποίηση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου όπως και του ανθρώπινου (π.χ. στην εκπαίδευση και ότι αφορά την εργασία και τις επαγγελματικές δεξιότητες).

Η δράση για κοινωνική αλλαγή, προϋποθέτει την εμβάθυνση σε γενικές γνώσεις, για την εύρεση εναλλακτικών επιλογών αλλά χωρίς να παραλείπεται μια λεπτομερής ενημέρωση για την κάθε κοινότητα, με σεβασμό προς τη μοναδικότητά της. Βασικός παράγοντας και στις δύο έννοιες αποτελεί ο εντοπισμός και η αναγνώριση των δυνατοτήτων μιας κοινότητας αλλά και των αδυναμιών της έτσι ώστε να τις ενστερνιστούν οι πολίτες και να οδηγηθούν προς την αλλαγή και την ανάπτυξη (Ζαϊμάκης, 2009).

Για να επιτευχθεί κοινοτική αλλαγή πρέπει να εφαρμοστούν σύνθετες στρατηγικές οι οποίες προϋποθέτουν δίκτυα συνεργασίας και διακοινοτική δράσης. Παρομοίως, για την ύπαρξη κοινοτικής ανάπτυξης απαιτούνται οι παραπάνω προϋποθέσεις. Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη, όσοι εργάζονται σε κάποιο πρόγραμμα κοινοτικής ανάπτυξης, συμβάλλουν σε ουσιαστικό μετασχηματισμό ωθώντας τους πολίτες της τοπικής κοινότητας να ανασχηματίσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο εμπειρίας-γνώσης, να γεφυρώσουν νέους δρόμους οι οποίοι θα ανοίξουν νέους ορίζοντες ώστε να ανασυγκροτηθεί η κοινωνική πραγματικότητα, από όπου θα αναδυθούν νέοι τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων τους (Ζαϊμάκης, 2009).

Γίνεται σαφώς αισθητή η σύνδεση με την κοινοτική ανάπτυξη, καθώς τα θετικά αποτελέσματα και οι προϋποθέσεις για την κοινωνική αλλαγή, αποτελούν στοιχεία που συνθέτουν και την έννοια της κοινοτικής ανάπτυξης. Συμπεραίνουμε επομένως πως χωρίς την επιδιωκόμενη κοινωνική αλλαγή δεν μπορεί να υπάρξει κοινοτική ανάπτυξη (Καραγκούνης, 2008) (Ζαϊμάκης, 2009).

3.5. Συσχέτιση Κοινωνικού Κεφαλαίου με την Κοινωνική Εργασία

Η Κοινωνική Εργασία αποτελεί μια σύγχρονη κοινωνική και ανθρωποκεντρική επιστήμη αλλά και μια υπηρεσία η οποία παρέχεται από τον ειδικό, δηλαδή τον Κοινωνικό Λειτουργό, προς ένα άτομο, ή ομάδες ή κοινότητες ώστε να αντιμετωπίσουν ικανοποιητικά τις δυσκολίες που συναντούν στα πλαίσια της ατομικής ή της συλλογικής τους ζωής (Συμβουλευτικό κέντρο «Συν-Εργάζομαι», χ.χ.).

Ωστόσο, η Κοινωνική Εργασία διαφέρει από τις υπόλοιπες κοινωνικές επιστήμες καθώς εφαρμόζει τις θεωρίες με τις οποίες ασχολείται. Απώτερο σκοπό της αποτελεί η κοινωνική αλλαγή, η πρόληψη, η θεραπεία, η αποκατάσταση δυσκολιών στην κοινωνία, ο σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής και η διοίκηση κοινωνικών υπηρεσιών. Η ύπαρξή της, λέγεται, πως οφείλεται στην ανάγκη της αντιμετώπισης προβλημάτων της κοινωνίας και πιο συγκεκριμένα δυσκολίες επιβίωσης εξαιτίας φτώχειας, πολέμων, κ.α.. Αποτελεί ταυτόχρονα και ένα επάγγελμα το οποίο, επιδιώκει την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας, όπως επίσης του ατόμου αλλά και των ομάδων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί, μελετούν, εστιάζουν σε φαινόμενα, βρίσκουν τρόπους αντιμετώπισης αλλά και πρόληψης των προβλημάτων (Καλλινικάκη, 1998).

Η κοινωνική εργασία εργάζεται σε τρία επίπεδα:

- ❖ **Κοινωνική Εργασία με Άτομα (Κ.Ε.Α, Μίκρο-επίπεδο):** Στοχεύει στο να καταστήσει διαθέσιμες όλες τις πιθανές λύσεις σχετικά με τις δυσκολίες που απασχολούν τον εξυπηρετούμενο.
- ❖ **Κοινωνική Εργασία με Ομάδες (Κ.Ε.Ο, μέσο-επίπεδο):** Εφαρμόζεται σε ομάδες, αποτελούμενες από δύο και άνω άτομα, τα οποία διατηρούν επαφή μεταξύ τους, διαθέτουν και αναγνωρίζουν ένα τουλάχιστον κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα και επιδιώκουν έναν τουλάχιστον κοινό στόχο.
- ❖ **Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα (Κ.Ε.Κ, μάκρο-επίπεδο):** Οι στόχοι διαφέρουν, είτε είναι ειδικοί είτε γενικοί. Έχει ρόλο πληροφοριοδότη, απευθυνόμενη σε όλα τα μέλη της κοινότητας, όσον αφορά τις κοινωνικές υπηρεσίες που είναι σε λειτουργία, τον τρόπο πρόσβασης σε αυτές, τις ευκαιρίες εργασίας και διαθέσιμες θέσεις, τα δικαιώματά τους σε σχέση με τη συμμετοχή είτε στα κοινά είτε σε υπηρεσίες, κ.α. (Καλλινικάκη, 1998).

Η Κοινοτική εργασία, ως μέθοδος της κοινωνικής εργασίας, αποσκοπεί στη συστηματική αντιμετώπιση των προβλημάτων μιας κοινότητας, στην ενεργοποίηση

των πολιτών γι αυτό, στη δημιουργία δεσμών αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας αλλά και ανάμεσα στις κοινοτικές οργανώσεις και σε φορείς κοινωνικής δράσης (Σταθόπουλος, 2005).

Στα πλαίσια αυτά, των παραπάνω στόχων κυμαίνεται και ο σκοπός ύπαρξης Κοινωνικού Κεφαλαίου σε μία κοινότητα. Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου που έχει απασχολήσει τις κοινωνικές επιστήμες συνίσταται από στοιχεία όπως η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, η εμπιστοσύνη, η ενίσχυση ή δημιουργία κοινωνικών δικτύων και η προαγωγή των κοινοτήτων. Παρατηρείται επομένως πως η χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου συμβάλλει στην κοινοτική ανάπτυξη, πράγμα το οποίο αποτελεί και στόχο της κοινοτικής εργασίας (Παπάνης, Ρουμελιώτου, Γιαβρίμης, 2007).

Μια άλλη διαπίστωση έρχεται να ενισχύσει την ύπαρξη συνδεδετικών στοιχείων ανάμεσα στην Κοινωνική Εργασία και στο Κοινωνικό Κεφάλαιο. Εάν μελετήσουμε προσεκτικά τις έννοιες των ειδών του κοινωνικού κεφαλαίου (σύμφωνα με τον Putnam) σε συγκολλητικό, συνδεδετικό και γεφυροποιητικό (Πούπος, 2010), εντοπίζουμε ομοιότητες στο νόημα των δύο πρώτων και στη κοινοτική ανάπτυξη. Επιπλέον, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία που μελετήθηκε, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου στον τομέα της εκπαίδευσης, της υγείας αλλά και του περιβάλλοντος χαρακτηρίζεται αρκετά σημαντικός. Ομοίως και ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας στους προαναφερθέντες τομείς (Πούπος, 2010).

Τα δίκτυα, εννοώντας τους άτυπους δεσμούς μεταξύ ατόμων αλλά και τα δίκτυα επικοινωνίας τους, τα οποία χρησιμοποιούν τα άτομα αλλά και οι ομάδες για να διευκολύνουν τη ζωή τους π.χ. βοηθώντας τους να αντιμετωπίσουν πιθανά προβλήματα αποτελούν αντικείμενο μελέτης για την κοινωνική εργασία αλλά και πεδίο στο οποίο πραγματοποιούνται οι παρεμβάσεις της. Παρομοίως, ο Dhesi αναφέρει πως τα δίκτυα αποτελούν ένα από τα συστατικά του κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο, κοινωνικό κεφάλαιο συμβάλλει και στην ανάλυσή τους (Ζαϊμάκης, 2009).

Τέλος, βασικό σημείο σύνδεσης των όρων που μελετούμε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αποτελούν τα επίπεδα εφαρμογής της κοινωνικής εργασίας. Από την αρχή της ύπαρξής της η κοινωνική εργασία παρεμβαίνει σε μικρο, μέσο και μακρο επίπεδο. (Καλλινικάκη, 1998) Έχοντας κοινά στοιχεία με την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε πως η χρήση του ξεκίνησε και με τη σύσταση της επιστήμης αυτής. Ειδικότερα τις τελευταίες δεκαετίες όπου το κοινωνικό κεφάλαιο έχει τραβήξει πάνω του την προσοχή όλων των επιστημών,

χρησιμοποιείται αποσκοπώντας στη μείωση της φτώχειας, στην ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και της κοινωνικής ανάπτυξης (World Bank, 2003).

Β' Μέρος: Ερευνητικό

4^ο Κεφάλαιο: Μεθοδολογία έρευνας

4.1 Σκοπός Έρευνας

Βασικός σκοπός της μελέτης αυτής αποτελεί η συσχέτιση του κοινωνικού κεφαλαίου με τη μη συμμετοχή των νέων ηλικίας από 20 έως 29 σε κοινωνικές οργανώσεις στο Ηράκλειο Κρήτης. Μέσω αυτής της μελέτης θέλουμε να εξετάσουμε εάν το χαμηλό ποσοστό κοινωνικού κεφαλαίου αλληλοεπηρεάζεται με τη μη συμμετοχή των νέων σε κοινωνικές οργανώσεις.

4.2 Ερευνητική υπόθεση και ερευνητικά ερωτήματα

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ

Το χαμηλό ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου είναι πιθανόν να επηρεάζει τη συμμετοχικότητα των νέων σε κοινωνικές οργανώσεις.

ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

1. Η μη αποδοχή των κοινωνικών οργανώσεων από τους νέους και η αποχή τους από αυτές σχετίζεται με το χαμηλό ποσοστό του Κ.Κ.
2. Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη συμμετοχή των νέων σε κοινωνικές οργανώσεις;
3. Ο χαμηλός βαθμός του αισθήματος «του ανήκειν» επηρεάζει τη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις;
4. Ο χαμηλός βαθμός του αισθήματος της ασφάλειας επηρεάζει τη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις;
5. Τα ερεθίσματα και οι ευκαιρίες για συμμετοχή σε μια κοινότητα επηρεάζουν την κοινωνική συμμετοχή;
6. Η έλλειψη σωστής ενημέρωσης για τις οργανώσεις επηρεάζει τη συμμετοχή σε αυτές;
7. Η κοινωνική συνοχή επηρεάζεται από τη διαμονή ανθρώπων από διαφορετικά μέρη στην ίδια περιοχή;

8. Η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους συνανθρώπους σχετίζεται με την έλλειψη ευαισθητοποίησης απέναντι σε δυσκολίες που αντιμετωπίζει η κοινωνία;

4.3 Ερευνητική στρατηγική

Στη συγκεκριμένη έρευνα επελέγη ως ερευνητική στρατηγική η ποσοτική προσέγγιση. Η ποσοτική μέθοδος εκφράζει το συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο με αριθμούς. Αποτελεί την πιο συχνά χρησιμοποιημένη μέθοδο στις περισσότερες εμπειρικές έρευνες. Επικεντρώνεται σε αριθμητικά δεδομένα και στατιστικές συγκρίσεις, στη μέτρηση των θεωρητικών εννοιών μέσω εργαλείων (τυποποιημένα ερωτηματολόγια), με απώτερο σκοπό να εξαχθούν αιτιακές σχέσεις. Οι διάφορες μαθηματικές-στατιστικές τεχνικές βοηθούν στο πέρασμα του «ατομικού» στο συλλογικό, δηλαδή εντοπίζονται οι τάσεις που κυριαρχούν στο σύνολο των εξεταζομένων υποκειμένων της έρευνας. Σκοπός της συγκεκριμένης μεθόδου είναι ο προσδιορισμός κατηγοριών πριν την έναρξη της μελέτης και στην πορεία ο ακριβής προσδιορισμός της συσχέτισης στοιχείων που είναι αντικείμενα της έρευνας (Κασιμάτη, 2006).

Στη συγκεκριμένη μέθοδο, το δείγμα του πληθυσμού που εξετάζεται απαρτίζεται από μεγάλο αριθμό ατόμων, πράγμα το οποίο μπορεί να επιτρέψει στατιστικές γενικεύσεις. Τα ερωτήματα που τίθενται χαρακτηρίζονται από απλοϊκότητα αλλά και από την ευκολία βαθμού κατανόησής τους αλλά και απάντησής τους (Κασιμάτη, 2006). Το είδος της ποσοτικής έρευνας που ακολουθήθηκε είναι η περιγραφική έρευνα. Οι περιγραφικές έρευνες, επικεντρώνονται στη συστηματική διερεύνηση και τη μελέτη θεμάτων και προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Σκοπός τους είναι να καταγράψουν αλλά και να επισημάνουν προβλήματα σε ένα συγκεκριμένο χώρο όπως επίσης την έκταση των επιπτώσεών τους, όχι όμως το βάθος τους (Αθανασίου, 2003).

4.4 Πεδίο μελέτης - Επιλογή δείγματος

Το πεδίο μελέτης αποτελεί η πόλη του Ηρακλείου Κρήτης. Τοποθετείται στο κέντρο της βόρειας παραλίας του νησιού. Ο πληθυσμός από την τελευταία απογραφή του 2011 υπολογίζεται στον αριθμό 173.993 κατοίκων. Χαρακτηρίζεται και ως εμπορικό, επιστημονικό αλλά και οικονομικό κέντρο της Κρήτης. Οι 3 βασικοί τομείς απασχόλησης των κατοίκων αλλά και η βάση της οικονομίας είναι ο Τουρισμός, η Γεωργία, το Εμπόριο (Ηράκλειον – Δήμος Ηρακλείου, χ.χ.). Η διανομή των

ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε στο κέντρο της πόλης και οι περιοχές όπου μένουν οι ερωτηθέντες ήταν τα Καμίνια, ο Εσταυρωμένος, ο Μασταμπάς και η Θέρισσος. Στα όρια της περιοχής του Μασταμπά ξεκινούν τα όρια της περιοχής της Θέρισσου. Και στις 4 αυτές περιοχές εντοπίζεται η παρουσία της ηλικιακής ομάδας στην οποία απευθυνθήκαμε.

Ο πληθυσμός αναφοράς της συγκεκριμένης έρευνας ήταν στο σύνολο του 300 νέοι, κάτοικοι της πόλης του Ηρακλείου, 102 άντρες και 198 γυναίκες, ηλικίας 20 – 29 ετών και η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο κέντρο της πόλης.

Όσον αφορά την επιλογή του δείγματος, η κατασκευή του βασίστηκε στην τεχνική της απλής τυχαίας δειγματοληψίας και είχε μοναδικό κριτήριο τη μη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις. Στην τεχνική της απλής τυχαίας δειγματοληψίας, όλα τα άτομα του πληθυσμού, του επιλεγμένου δειγματοληπτικού πλαισίου, έχουν την ίδια πιθανότητα επιλογής στο δείγμα. Η χρήση της συγκεκριμένης δειγματοληψίας παρουσιάζει ευκολία και τα περισσότερα προγράμματα στατιστικής επεξεργασίας στον Η/Υ προϋποθέτουν πως τα δεδομένα που πρόκειται να επεξεργαστούν προέρχονται από απλή τυχαία δειγματοληψία και με αυτή την προϋπόθεση μπορούν να υπολογιστούν τα σφάλματα εκτίμησης (Ψαρρού, Ζαφειρόπουλος, 2001).

4.5 Ερευνητικό εργαλείο – Συλλογή δεδομένων

Το εργαλείο συλλογής στοιχείων που χρησιμοποιείται στο συγκεκριμένο είδος έρευνας είναι το ερωτηματολόγιο και η ανάλυση των πληροφοριών παρουσιάζεται με ποσοστά (Κυριαζή, 2011). Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αποτέλεσαν στην πλειονότητα, κλειστές ερωτήσεις λόγω της διευκόλυνσης που παρέχουν στις στατιστικές αναλύσεις (Παπάνης, 2011).

Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου γίνεται με το Social Capital Assessment Tool (SOCAT) το οποίο ενσωματώνει ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους, μετράει τη δομική και τη γνωστική διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου και συγκεντρώνει και αναλύει στοιχεία από τρία επίπεδα: α) Την Κοινότητα, β) Τα Νοικοκυριά και γ) Τις Οργανώσεις (The World Bank Group, 2011).

Στην έρευνα αυτή τα στοιχεία συλλέχθηκαν με ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελείτο από 2 μέρη. Στο πρώτο μέρος, το οποίο στηρίζεται στο SOCIAL CAPITAL QUESTIONNAIRE των Jenny Onyx και Paul Bullen που την επιμέλεια της ελληνικής μετάφρασης και στάθμισης είχαν οι Γιώργος

Κριτσωτάκης, Αντώνης Κούτης και Τάσος Φιλαλήθης, επιχειρήθηκε να μετρηθεί το Κ.Κ. που φέρουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα. Το δεύτερο μέρος του εργαλείου μας, το οποίο κατασκευάστηκε από την ομάδα μας έπειτα από βιβλιογραφική αναζήτηση παρόμοιων ερευνών, επιχείρησε να μελετήσει το γεγονός της μη συμμετοχής σε οργανώσεις.

Το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους ερωτώμενους ήταν χωρισμένο σε τρεις θεματικές ενότητες. Η 1^η αποτελούσε τα Δημογραφικά στοιχεία όπου συλλέχθηκαν πληροφορίες για τα ατομικά στοιχεία του κάθε ερωτώμενου (φύλο, ηλικία, μόρφωση, κ.α.). Η 2^η ενότητα αφορούσε το Κοινωνικό Κεφάλαιο. Εδώ, οι ερωτήσεις που τέθηκαν αφορούσαν την εμπιστοσύνη, τις σχέσεις με οικογένεια και φιλικό περιβάλλον, το αίσθημα του ανήκειν, την αποδοχή της διαφορετικότητας, κ.α. Τέλος, η 3^η ενότητα είχε να κάνει με την αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις, τους λόγους που δε συμμετέχει το κάθε άτομο, την αποτελεσματικότητα των οργανώσεων αλλά και για το αν υπάρχει ενημέρωση όσον αφορά τις οργανώσεις. Το τελευταίο μέρος του εργαλείου μας κατασκευάστηκε από την ομάδα μας έπειτα από βιβλιογραφική αναζήτηση παρόμοιων ερευνών.

Σημαντικό παράγοντα, σχετικά με τις απαντήσεις, αποτελεί η ανωνυμία που διατηρήθηκε κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, καθώς οι ερωτώμενοι απάντησαν με μεγαλύτερη ειλικρίνεια, γνωρίζοντας ότι δεν θα τους ασκηθεί καμία είδους κριτική γι αυτό που απάντησαν. Τέλος, πρέπει να συμπληρωθεί πως η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου γίνεται με 4-βαθμη κλίμακα τύπου Likert. Οι υψηλότερες βαθμολογίες δείχνουν υψηλότερο κοινωνικό κεφάλαιο.

4.6. Τεχνικές συλλογής δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων της συγκεκριμένης έρευνας έγινε με τη διανομή ερωτηματολογίου το οποίο ήταν ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο και με την απευθείας συμπλήρωσή του, δηλαδή η συμπλήρωσή του γινόταν εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή από τους ερωτώμενους αφού τους είχαμε εξηγήσει ποιοι είμαστε, ποιος είναι ο σκοπός της πτυχιακής μας εργασίας και τονίζοντας την ανωνυμία που επρόκειτο να τηρηθεί.

Το ερωτηματολόγιο που δομήθηκε για την εξυπηρέτησή της αποτελούνταν από ανοικτές και κλειστές ερωτήσεις. Οι κλειστές ερωτήσεις, τις οποίες περιελάμβανε το ερωτηματολόγιο ήταν αριθμημένες και οι απαντήσεις συμπληρώνονταν, σημειώνοντας ένα σταυρό ή ένα τικ στο κουτάκι κάθε απάντησης

που τους αντιπροσώπευε. Ακόμη, οι ανοικτές ερωτήσεις που υπήρχαν στο εργαλείο, δεν επέτρεπαν στους ερωτώμενους να παρεκκλίνουν καθόλου από αυτό που ζητούσε η ερώτηση, παρόλη την ελευθερία που δινόταν για την απάντηση. Σημαντικό παράγοντα, σχετικά με τις απαντήσεις, αποτελεί η ανωνυμία που διατηρήθηκε κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, καθώς οι ερωτώμενοι απαντούν με μεγαλύτερη ειλικρίνεια, γνωρίζοντας ότι δε θα τους ασκηθεί καμία είδους κριτική για αυτό που απάντησαν. Τέλος, πρέπει να συμπληρωθεί πως η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου γίνεται με 4-βαθμη κλίμακα τύπου Likert. Οι υψηλότερες βαθμολογίες δείχνουν υψηλότερο κοινωνικό κεφάλαιο.

4.7. Ανάλυση και Επεξεργασία Αποτελεσμάτων

Αφού συγκεντρώσαμε τα 300 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, δημιουργήσαμε μια φόρμα στο πρόγραμμα SPSS όπου και περάστηκαν κωδικοποιημένα οι απαντήσεις που εμπεριέχονταν στα ερωτηματολόγια. Έπειτα προχωρήσαμε και στη δημιουργία γραφημάτων για την κάθε μεταβλητή και στη συνέχεια στη συσχέτιση των μεταβλητών που είχαμε επιλέξει ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε εξ αρχής. Οι συσχετίσεις μας αφορούσαν ποιοτικές μεταβλητές και έτσι για τον έλεγχο τους χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 . Μέσω των πινάκων που προέκυψαν από τις συσχετίσεις που κάναμε και κοιτώντας την p τιμή (το Pearson Chi Square στη στήλη Assymp. Sig (2-sided)) αναλόγως απορρίπταμε ή δεχόμασταν την κάθε υπόθεση.

4.8 Δυσκολίες που προέκυψαν κατά την πραγματοποίηση της έρευνας

Κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν προέκυψαν ιδιαίτερες δυσκολίες πέραν των οικονομικών και της μετακίνησής μας, λόγω της μεγάλης απόστασης που υπάρχει ανάμεσα στον τόπο διαμονής μας και στο πεδίο μελέτης. Παρόλα αυτά ήμασταν ενήμερες για το ότι η πραγματοποίηση ερευνών αποτελεί δαπανηρή διαδικασία.

Ακόμη, κάτι το οποίο μας προβλημάτισε ήταν το γεγονός ότι ίσως πολλοί από τους ερωτηθέντες, λόγω της βιασύνης τους, να συμπλήρωσαν γρήγορα τα ερωτηματολόγια και να μην έδωσαν την κατάλληλη προσοχή στις ερωτήσεις, με αποτέλεσμα πιθανώς λανθασμένα αποτελέσματα. Έτσι κατά τη διάρκεια της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων από τους ερωτηθέντες βρισκόμασταν παρούσες έτσι ώστε να μας υποβάλουν και οποιαδήποτε απορία τους γεννιόνταν τη συγκεκριμένη στιγμή.

4.9 Ηθικά ζητήματα

Κατά την πραγματοποίηση της έρευνας δεν τέθηκε κανένα ηθικό ζήτημα καθώς κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων τηρήθηκε ανωνυμία αλλά και επειδή οι ερωτήσεις μέσα σε αυτό δεν έθιγαν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

4.10 Χρονοδιάγραμμα πτυχιακής

ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Δεκέμβριος 2012 – Ιανουάριος 2013

Προετοιμασία και τελειοποίηση πρότασης πτυχιακής εργασίας. Κατάθεσή της στη γραμματεία της σχολής.

Αναμονή έγκρισης του θέματος. Επεξεργασία θεωρητικού μέρους της πτυχιακής εργασίας.

Μάρτιος 2013 (υποθετική ημερομηνία)

Έγκριση θέματος.

Τέλη Μαρτίου - Απρίλιος 2013

Καταγραφή θεωρητικού μέρους πτυχιακής εργασίας. Διεξαγωγή έρευνας - Μοίρασμα ερωτηματολογίων.

Τέλη Απριλίου 2013

Ανάλυση και επεξεργασία δεδομένων. Διεξαγωγή συμπερασμάτων.

Μάιος 2013

Τελειοποίηση και παρουσίαση πτυχιακής εργασίας.

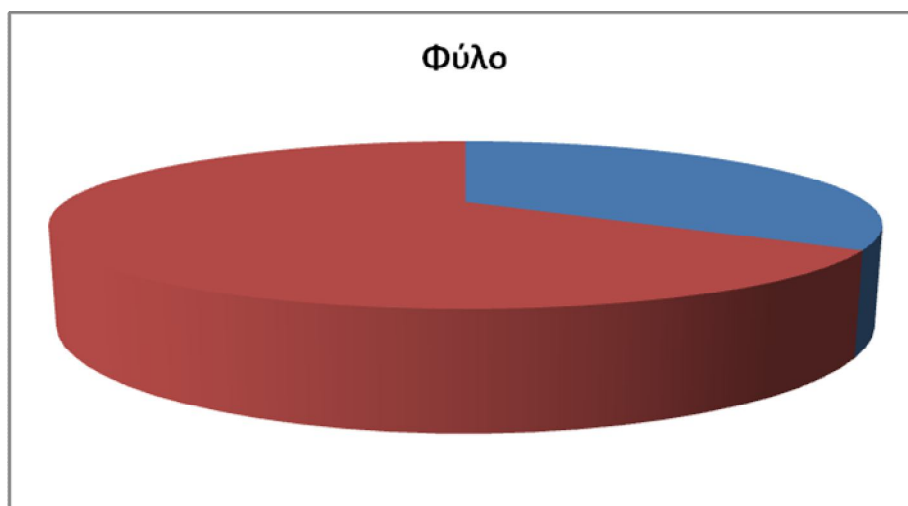
5ο Κεφάλαιο: Αποτελέσματα έρευνας

5.1 Αποτελέσματα έρευνας

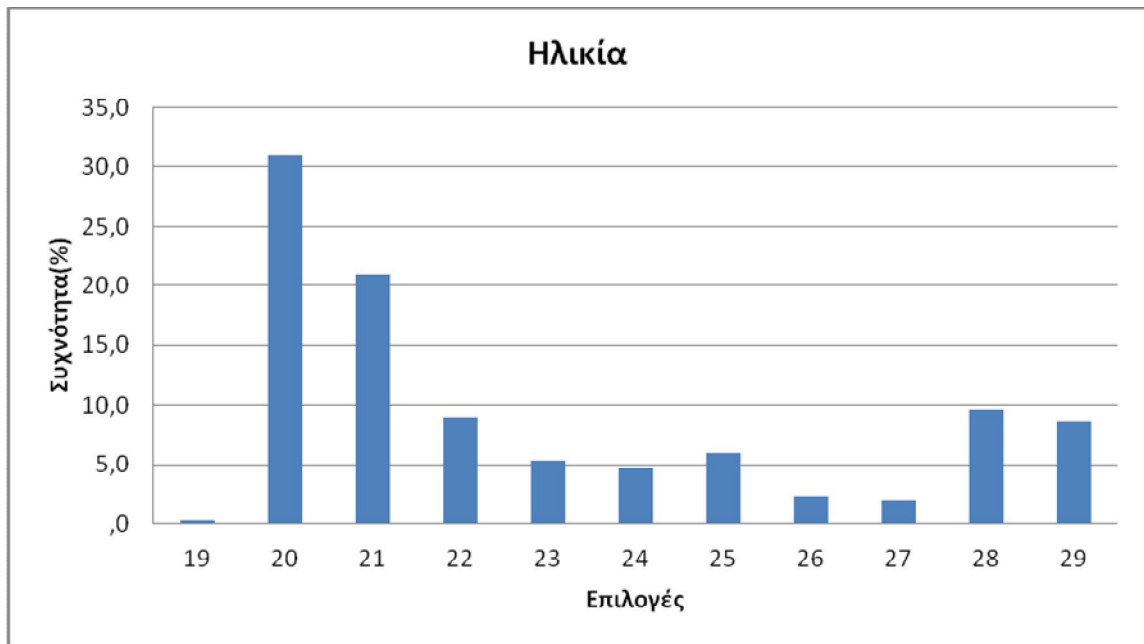
Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρατεθούν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνά μας. Ξεκινούμε (Α') με τη διατύπωση των δημογραφικών στοιχείων, στο (Β') με τις ερωτήσεις που αφορούν το κοινωνικό κεφάλαιο και τέλος (Γ') με τις ερωτήσεις σχετικά με τη συμμετοχικότητα. Τα ποσοστά θα απεικονίζονται σε γραφήματα.

A.1 Το δείγμα της έρευνας μας αποτέλεσαν 300 άτομα εκ των οποίων οι 102 (34%) είναι άνδρες και οι 198 (66%) γυναίκες.

Πίνακας 1

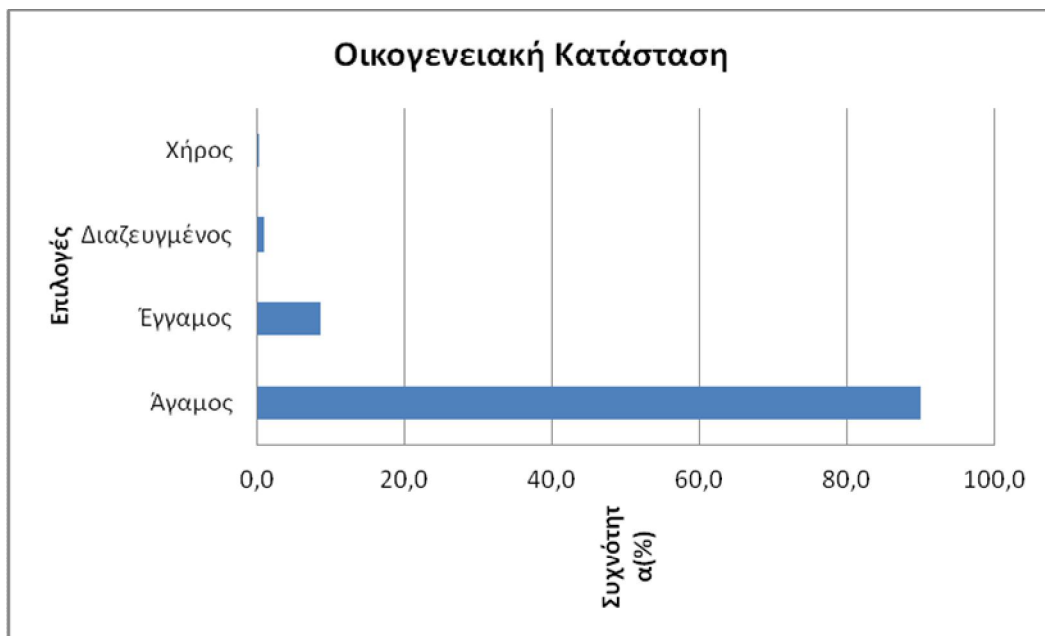
A.2 Οι ηλικίες του δείγματος των ατόμων που ρωτήθηκαν κυμάνθηκαν από 19 έως 29. Από τα 300 άτομα το ένα (0,3%) ήταν 19 ετών, οι 93 (31%) ήταν 20, οι 63 (21%) ήταν 21, οι 27 (9%) ήταν 22, οι 16 (5,3%) ήταν 23, οι 14 (4,7%) ήταν 24, οι 18 (6%) ήταν 25, οι 7 (2,3%) ήταν 26, οι 6 (2%) ήταν 27, οι 29 (9,7%) ήταν 28 και οι 26 (8,7%) ήταν 29 χρονών.

Πίνακας 2

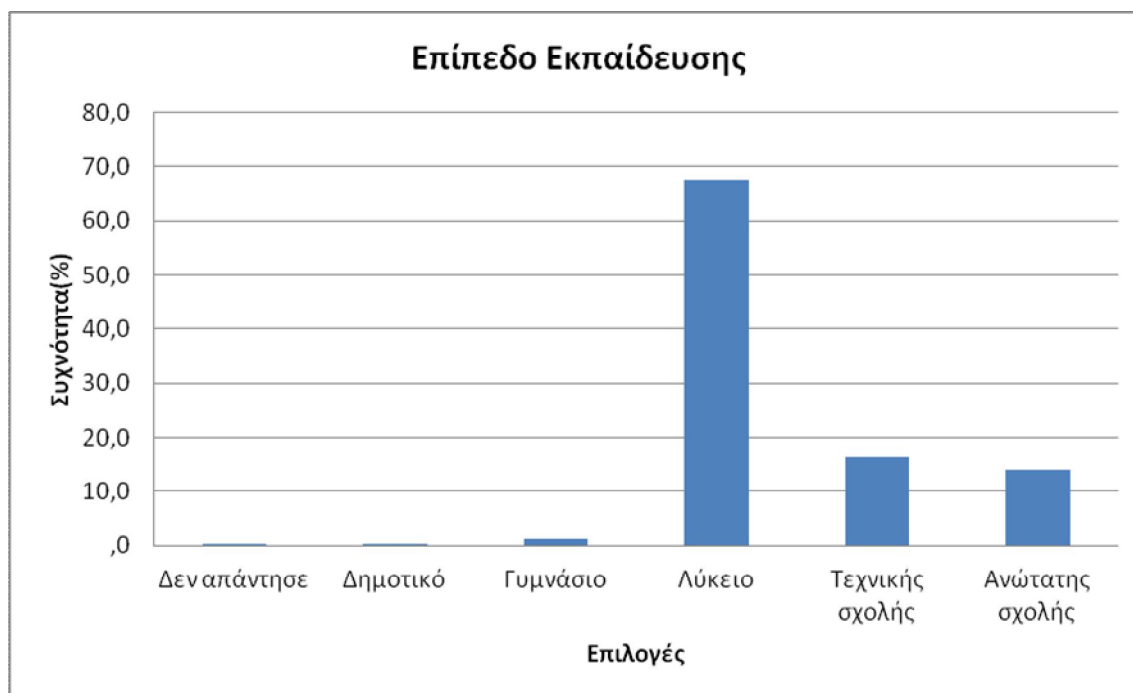
A.3 Στο σύνολο των συμμετεχόντων (300 άτομα), οι 270 (90%) απάντησαν ότι είναι άγαμοι, οι 26 (8,7%) έγγαμοι, οι 3 (1%) διαζευγμένοι και 1 (0,3%) ότι είναι χήρος/α.

Πίνακας 3

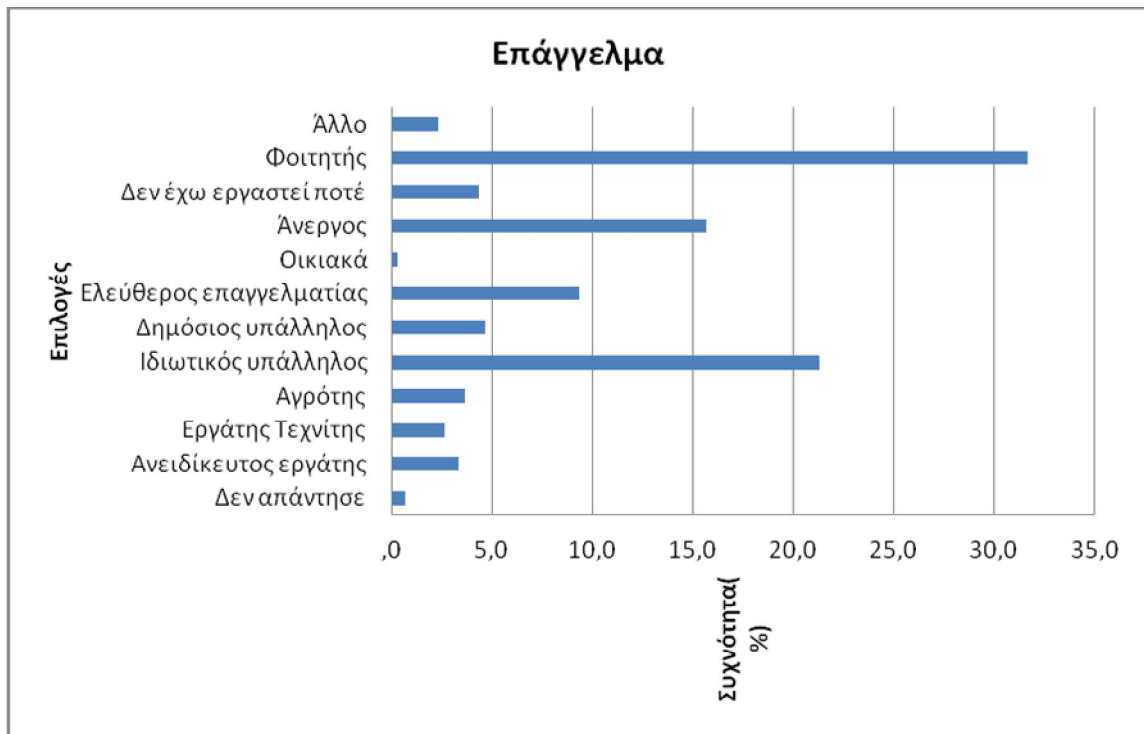

A.6 Στο σύνολο του δείγματος μας από τα 300 άτομα, το 1 (0,3%) δεν απάντησε στην ερώτηση, το 1 (0,3%) έχει τελειώσει δημοτικό, οι 4 (1,3%) είναι απόφοιτοι γυμνασίου, οι 203 (67,7%) είναι απόφοιτοι λυκείου, ενώ απόφοιτοι τεχνικής σχολής είναι οι 49 με ποσοστό (16,3%) και απόφοιτοι ανώτατης σχολής είναι οι 42 με ποσοστό 14%.

Πίνακας 4

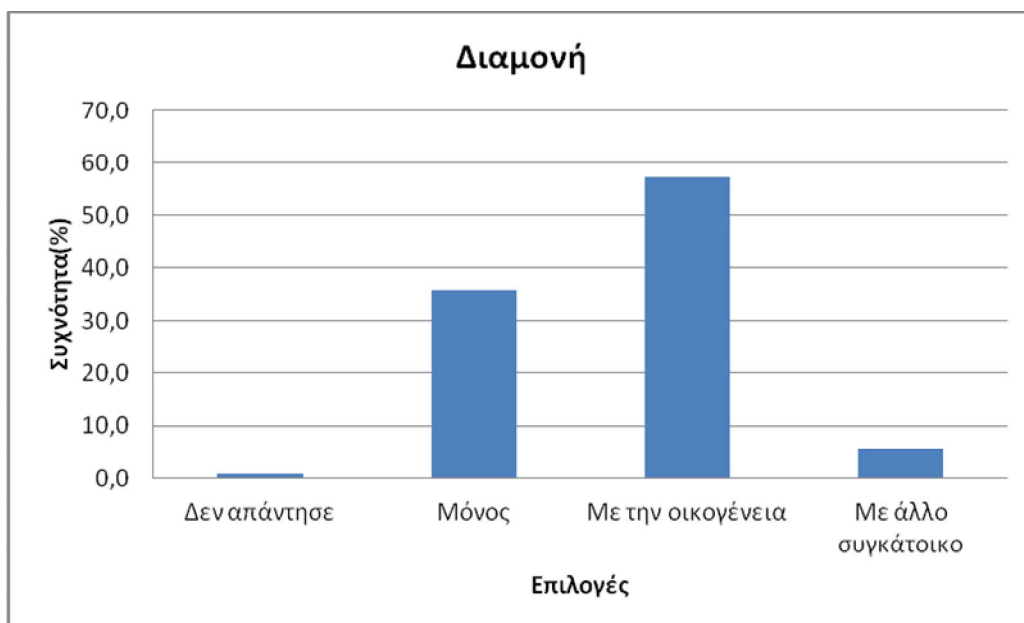
A.7 Στο σύνολο των ερωτηθέντων, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν στην ερώτηση, οι 10 (3,3%) είναι ανειδίκευτοι εργάτες, οι 8 (2,7%) είναι εργάτες, οι 11 (3,7%) είναι αγρότες, οι 64 (21,3%) απάντησαν ότι είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, οι 14 (4,7%) ότι είναι δημόσιοι υπάλληλοι, οι 28 (9,3%) είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 1 (0,3%) απάντησε ότι ασχολείται με οικιακά, οι 47 (15,7%) είναι άνεργοι, οι 13 (4,3%) ότι δεν έχουν εργαστεί ποτέ, οι 95 (31,7%) είναι φοιτητές και τέλος οι 7 (2,3%) απάντησαν ότι ασχολούνται με κάτι άλλο.

Πίνακας 5

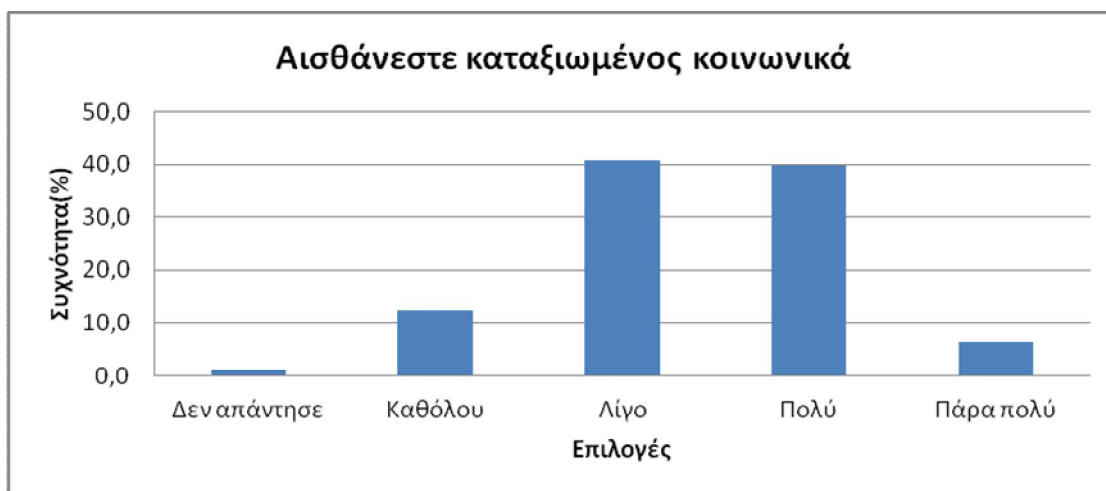
A.8 Από το σύνολο των 300 ατόμων που ερωτήθηκαν σχετικά με τη διαμονή τους, οι 3 (1%) δεν απάντησε στην ερώτηση, οι 108 (36%) απάντησαν πως μένουν μόνοι τους, οι 172 (57,3%) με τους γονείς τους και οι 17 (5,7%) πως μένουν με άλλο συγγάτοικο.

Πίνακας 6

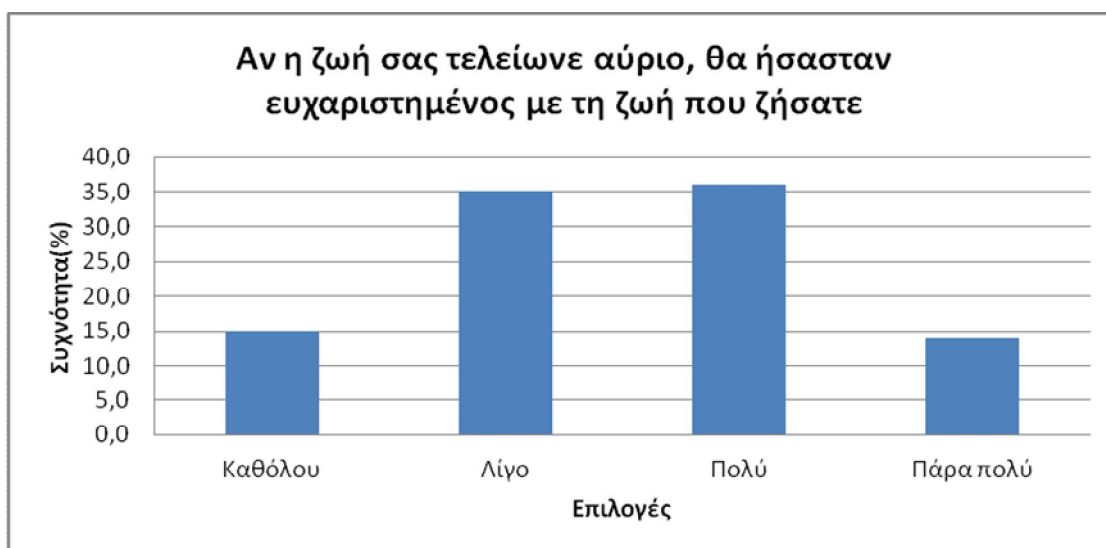

B.1 Στην ερώτηση για το αν αισθάνονται καταξιωμένοι κοινωνικά οι 3 (1%) δεν απάντησαν στην ερώτηση, οι 37 (12,3%) δεν αισθάνονται καθόλου καταξιωμένοι κοινωνικά, οι 122 (40,7%) αισθάνονται λίγο, οι 119 (39,7%) αισθάνονται πολύ καταξιωμένοι κοινωνικά και τέλος οι 19 (6,3%) αισθάνονται πάρα πολύ καταξιωμένοι κοινωνικά.

Πίνακας 7

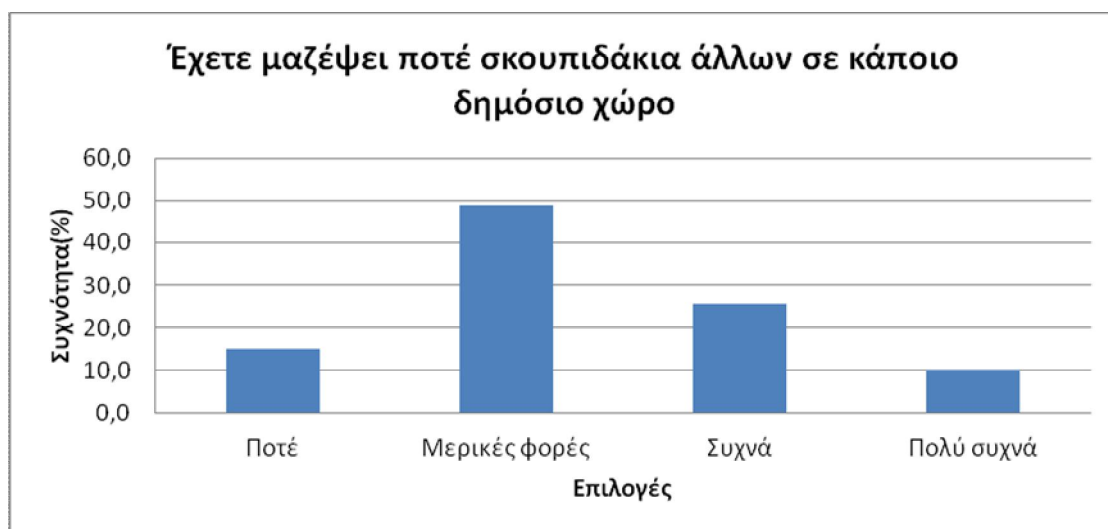
B.2 Στην ερώτηση για το αν η ζωή τους τελείωνε αύριο θα ήταν ευχαριστημένοι με την ζωή που ζήσανε οι 45 (15%) απάντησε ότι δεν είναι καθόλου ευχαριστημένος με την ζωή που έχει ζήσει, οι 105 (35%) αισθάνονται λίγο ευχαριστημένοι, οι 108 (36%) αισθάνονται πολύ ευχαριστημένοι και τέλος οι 42 (14%) αισθάνονται πολύ ευχαριστημένοι με την ζωή που έχουν ζήσει.

Πίνακας 8

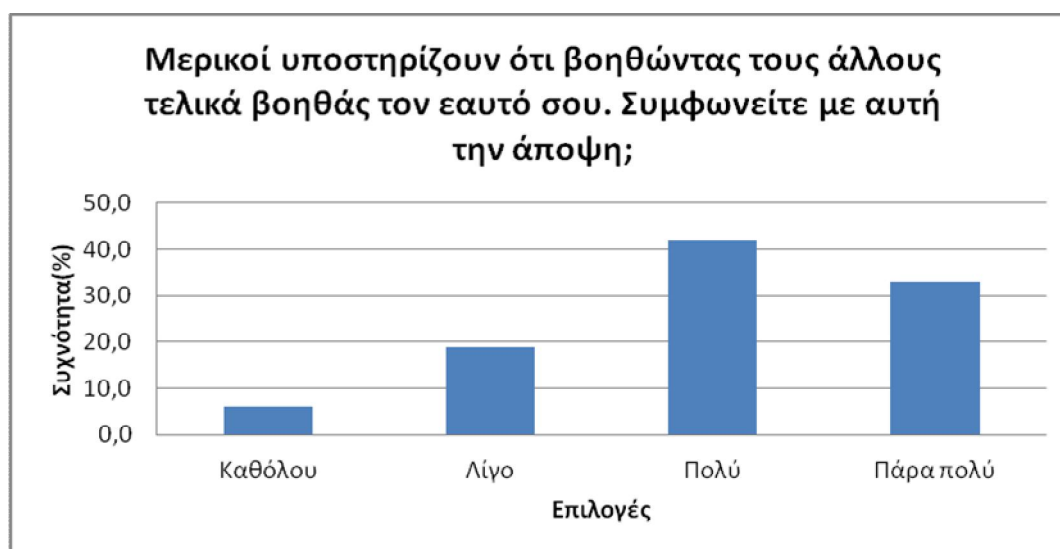
B.3 Στην ερώτηση για το αν έχουν μαζέψει σκουπίδια άλλων σε δημόσιο χώρο οι 45 (15%) απάντησαν ότι δεν έχουν μαζέψει ποτέ, οι 147 (49%) ότι έχουν μαζέψει μερικές φορές, οι 77 (25,7%) απάντησαν ότι έχουν μαζέψει συχνά και τέλος οι 31 (10,3%) απάντησαν ότι έχουν μαζέψει πολύ συχνά σκουπίδια άλλων σε δημόσιο χώρο.

Πίνακας 9

B.4 Στην ερώτηση σχετικά με το ότι βοηθώντας τους άλλους βοηθάμε τον εαυτό μας οι 18 (6%) δεν συμφώνησε καθόλου με την άποψη αυτή, οι 57 (19%) συμφώνησαν λίγο, οι 126 (42%) συμφώνησαν πολύ με την άποψη αυτή και τέλος οι 99 (33%) συμφώνησαν παρά πολύ με την άποψη ότι βοηθώντας τους άλλους τελικά βοηθάμε τον εαυτό μας.

Πίνακας 10

B.5 Στην ερώτηση για το αν αισθάνονται ασφαλείς να περπατάνε στην γειτονιά όταν νυχτώσει ο/η 1 (0,35) δεν απάντησε στην ερώτηση, οι 43 (14%) δεν νιώθουν ασφαλείς, οι 133 (44,3%) αισθάνονται λίγο ασφαλείς, οι 87 (29%) νιώθουν πολύ ασφαλείς και τέλος οι 37 (12,3%) απάντησαν ότι νιώθουν παρά πολύ ασφαλείς να περπατάνε την γειτονιά τους όταν νυχτώσει.

Πίνακας 11

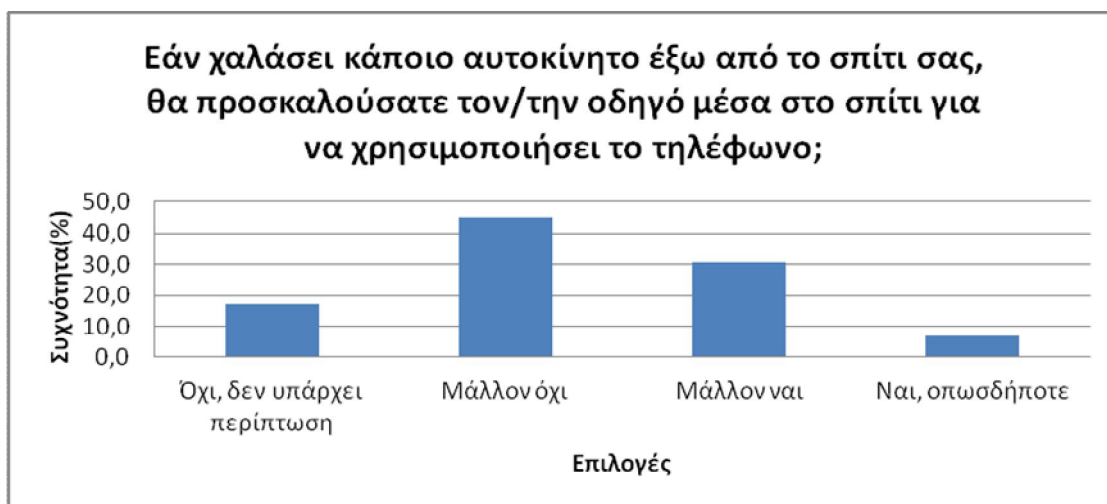

B.6 Στην ερώτηση για το αν συμφωνούν με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης ο/η 1 (0,3%) δεν απάντησε στην ερώτηση, οι 97 (32,3%) απάντησε ότι δεν συμφωνεί καθόλου με την άποψη, οι 163 (54,3%) συμφωνεί λίγο με την άποψη, οι 36 (12%) απάντησε ότι συμφωνεί πολύ με την άποψη και τέλος οι 3 (1%) απάντησαν ότι συμφωνεί πάρα πολύ με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης.

Πίνακας 12

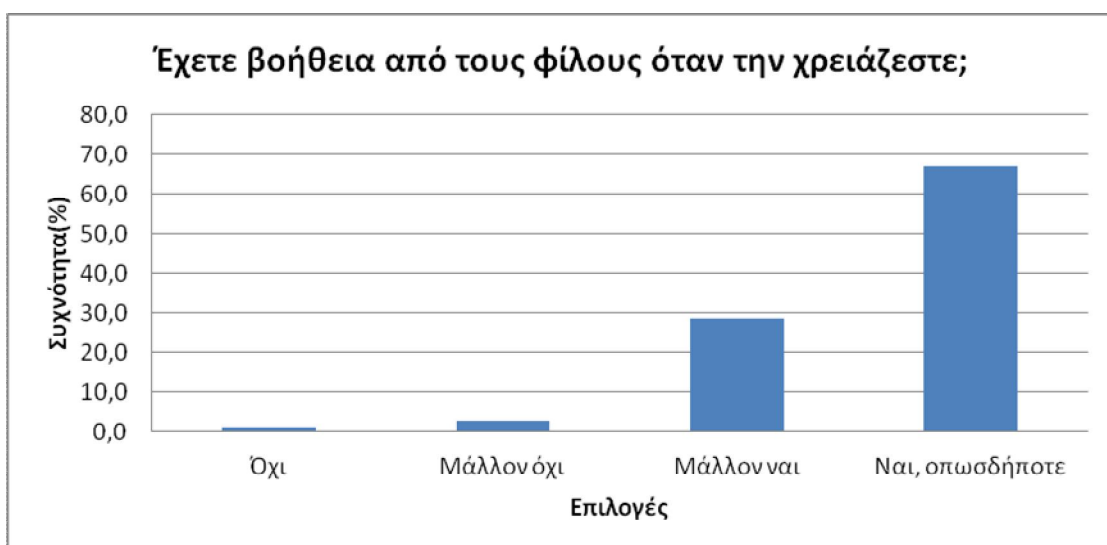
B.7 Στην ερώτηση για το αν θα προσκαλούσαν μέσα στο σπίτι τον οδηγό του αυτοκινήτου που έχει χαλάσει έξω από το σπίτι τους για να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνο, οι 52 (17,3%) απάντησαν ότι όχι δεν υπάρχει περίπτωση να τον προσκαλέσουν στο σπίτι τους να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνο, οι 135 (45%) απάντησαν μάλλον όχι, οι 92 (30,7%) μάλλον ναι και τέλος οι 21 (7%) θα τον προσκαλούσαν οπωσδήποτε στο σπίτι τους να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνο.

Πίνακας 13

B.8 Στην ερώτηση για το αν έχουν βοήθεια από τους φίλους τους όταν την χρειάζονται οι 4 (1,3%) απάντησαν όχι δεν την έχουν, οι 9 (3%) απάντησαν μάλλον όχι, οι 86 (28,7%) μάλλον ναι και τέλος οι 201 (67%) απάντησαν ότι ναι οπωσδήποτε έχουν την βοήθεια από τους φίλους τους όταν την χρειάζονται.

Πίνακας 14

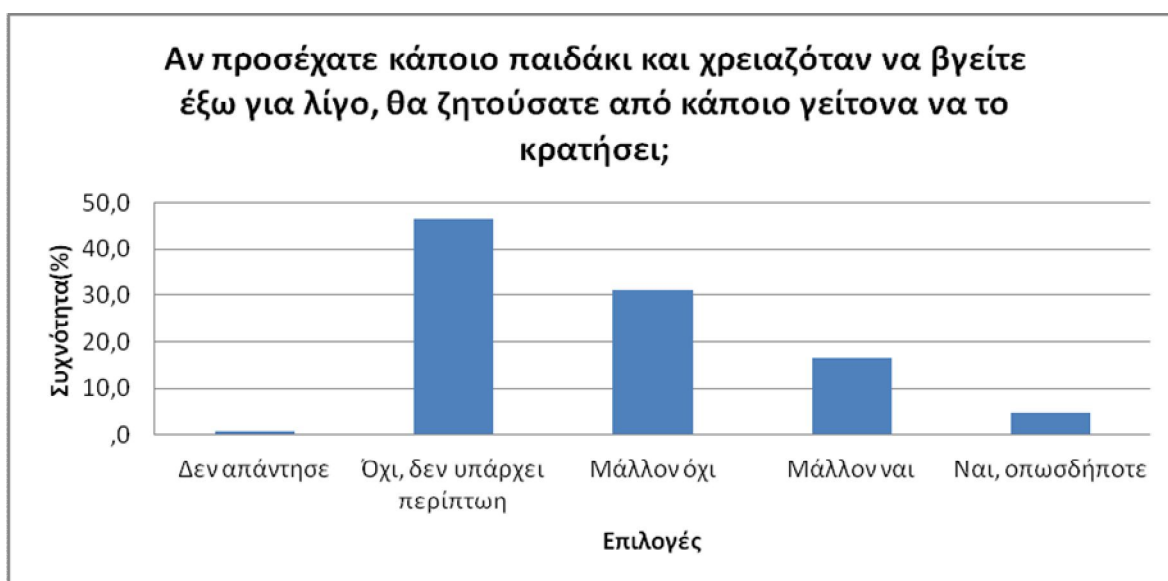
B.9 Στην ερώτηση για το αν θεωρούνε την περιοχή που μένουνε ασφαλή οι 27 (9%) απάντησαν ότι δεν την θεωρούνε καθόλου ασφαλή, οι 140 (46,7%) την θεωρούνε λίγο ασφαλή, οι 108 (36%) την θεωρούνε πολύ ασφαλή και τέλος οι 25 (8,3%) θεωρούνε πάρα πολύ ασφαλή την περιοχή που ζούνε.

Πίνακας 15

B.10 Στην ερώτηση σχετικά με το αν θα άφηναν το παιδάκι που προσέχουνε σε κάποιον γείτονα αν χρειαζόταν να βγούνε έξω, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν στην ερώτηση, οι 140 (46,7%) όχι δεν υπάρχει περίπτωση να το κρατήσει κάποιος γείτονας, οι 93 (31%) πως μάλλον όχι, οι 50 (16,7%) μάλλον ναι και τέλος οι 15 (5%) απάντησαν πως ναι οπωσδήποτε θα άφηναν στο γείτονα τους να προσέξει το παιδάκι για να βγουν λίγο έξω.

Πίνακας 16

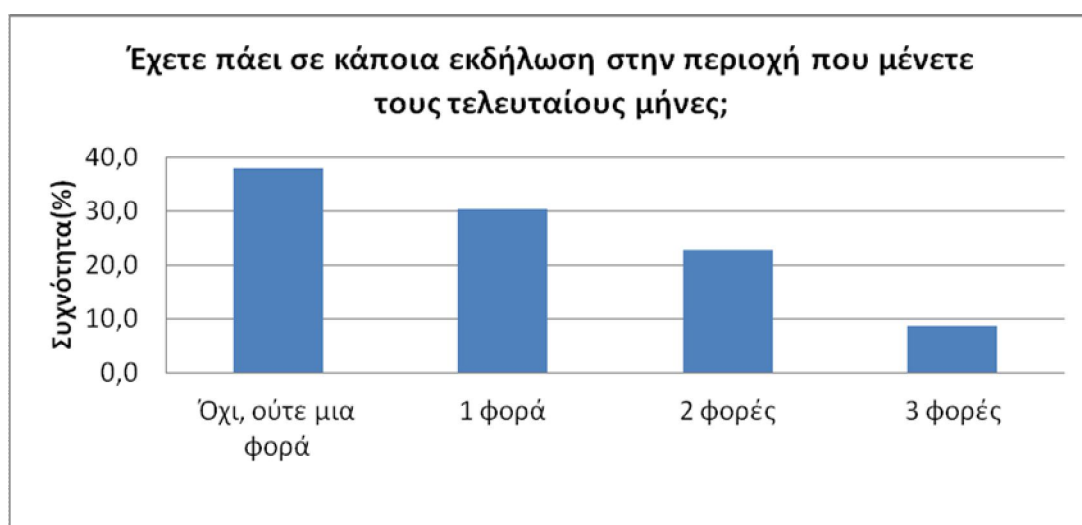

B.11 Στην ερώτηση σχετικά με το αν επισκεφθήκαν κάποιον γείτονα την τελευταία εβδομάδα οι 139 (46,3%) απάντησαν ότι δεν έχουν επισκεφτεί γείτονα την τελευταία εβδομάδα ούτε μια φορά, οι 102 (34%) έχουν επισκεφτεί 1-2 φορές, οι 27 (9%) απάντησαν ότι έχουν επισκεφτεί την τελευταία εβδομάδα γείτονα τους 3-4 φορές και τέλος οι 32 (10,7%) απάντησαν ότι έχουν επισκεφτεί κάποιον γείτονα τους την τελευταία εβδομάδα αρκετά συχνά.

Πίνακας 17

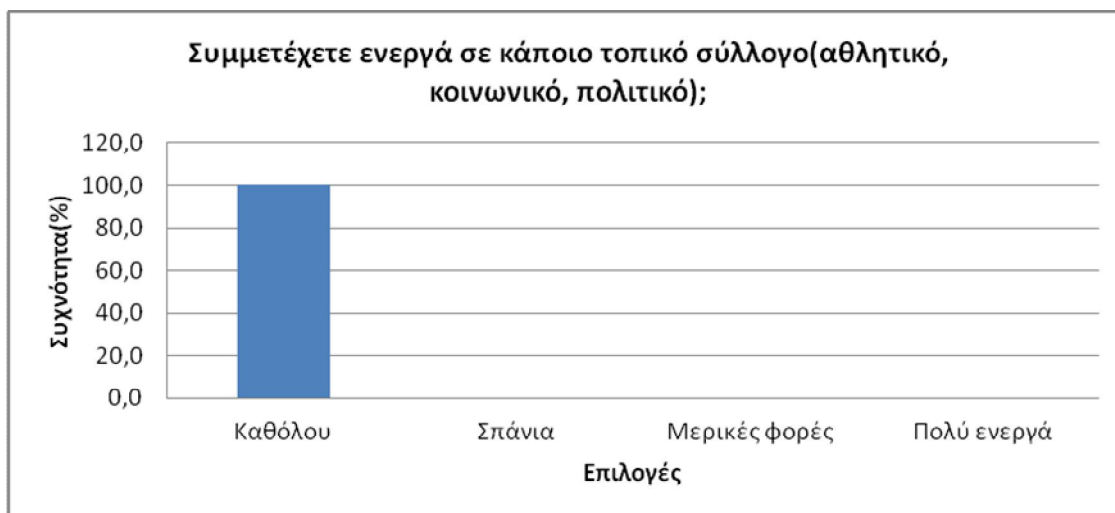

B.12 Στην ερώτηση σχετικά με το αν έχουν πάει σε κάποια εκδήλωση στην περιοχή που μένουνε τους τελευταίους μήνες οι 114 (38%) απάντησαν ότι δεν έχουν πάει ούτε μια φορά, οι 91 (30,3%) ότι έχουν πάει 1 φορά, οι 69 (23%) ότι έχουν πάει 2 φορές και τέλος οι 26 (8,7%) ότι έχουν πάει 3 φορές σε μια εκδήλωση της περιοχής τους τελευταίους μήνες.

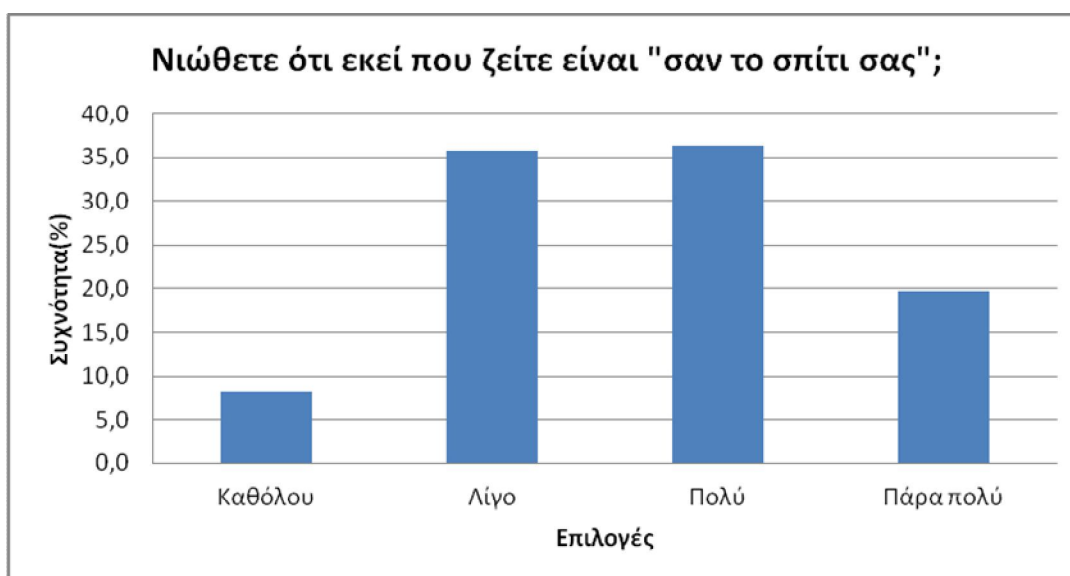
Πίνακας 18

B.13 Στην ερώτηση σχετικά με την ερώτηση για το αν συμμετέχουν ενεργά σε κάποιο τοπικό σύλλογο (αθλητικό, κοινωνικό, πολιτικό) και οι 300 (100%) απάντησαν πως δε συμμετέχουν.

Πίνακας 19

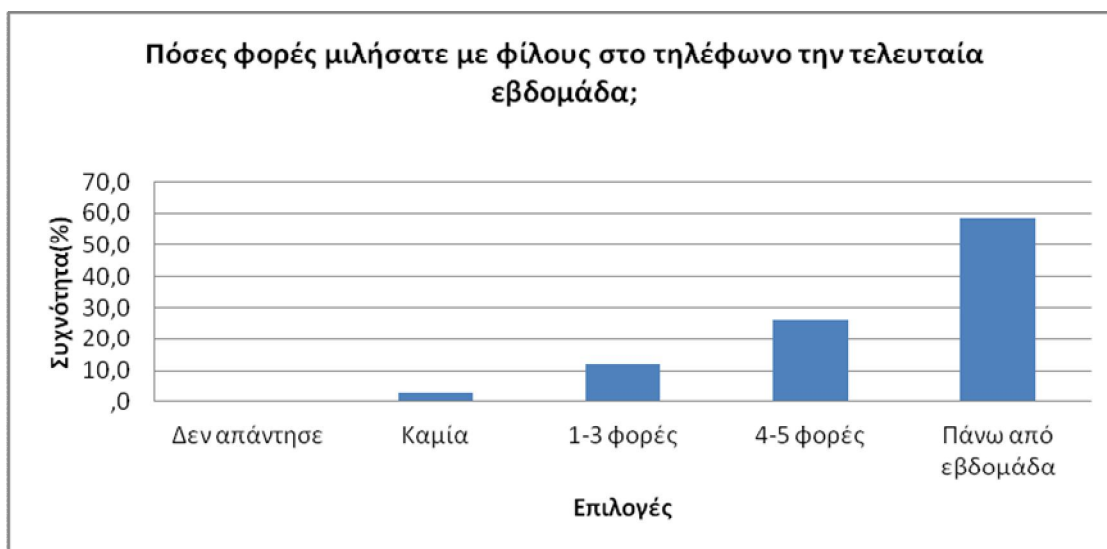
B.14 Στην ερώτηση σχετικά με το αν νιώθουν εκεί που ζούνε ότι είναι «σαν στο σπίτι τους» οι 25 (8,3%) δεν νιώθουν καθόλου εκεί που ζούνε «σαν στο σπίτι τους», οι 107 (35,7%) νιώθουν λίγο, οι 109 (36,3%) νιώθουν πολύ και τέλος οι 59 (19,7%) νιώθουν πάρα πολύ ότι εκεί που ζούνε είναι «σαν στο σπίτι τους».

Πίνακας 20

B.15 Στην ερώτηση σχετικά με το πόσες φορές μίλησαν με κάποιον φίλο την τελευταία εβδομάδα ο/η 1 (0,3%) δεν απάντησε στην ερώτηση, οι 8 (2,7%) δεν μίλησαν καμία φορά, οι 36 (12%) απάντησαν ότι μίλησαν 1-3 φορές, οι 79 (26,3%) μίλησαν 4-5 φορές και τέλος οι 176 (58,7%) απάντησαν ότι μίλησαν με κάποιον φίλο τους την τελευταία εβδομάδα πάνω από 6 φορές.

Πίνακας 21

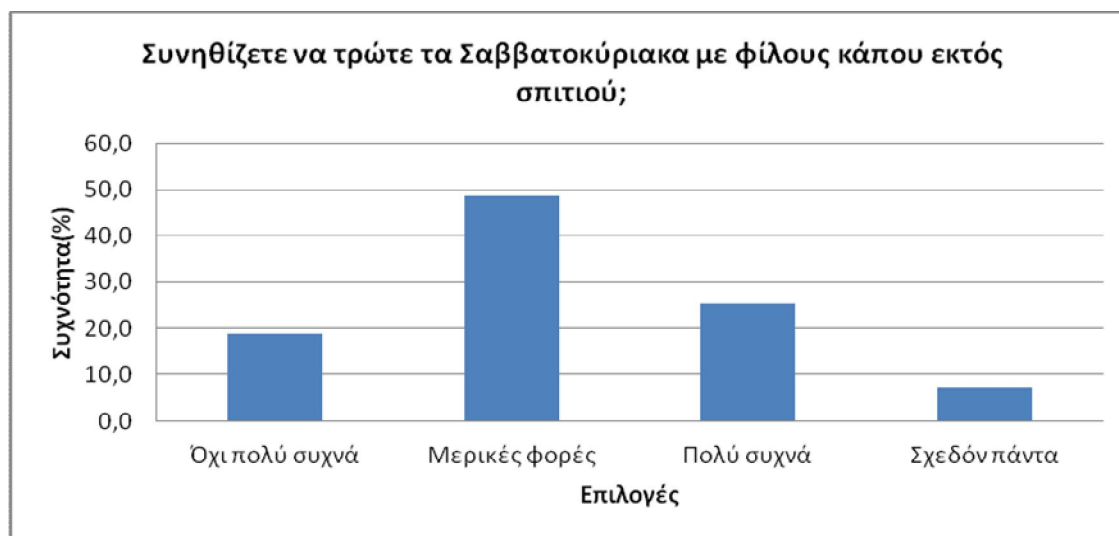
B.16 Στην ερώτηση σχετικά με το πόσα άτομα μίλησαν χθες οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν στην ερώτηση, οι 2 (0,7%) δεν μίλησαν με κανέναν, οι 127 (42,3%) μίλησαν με 1-5 άτομα, οι 91 (30,3%) μίλησαν με 6-10 άτομα και τέλος οι 78 (26%) μίλησαν με πάνω από 10 άτομα.

Πίνακας 22

B.17 Στην ερώτηση σχετικά με το αν συνηθίζουν να τρώνε Σαββατοκύριακα με φίλους εκτός σπιτιού, οι 56 (18,7%) απάντησαν όχι πολύ συχνά, οι 146 (48,7%) μερικές φορές, οι 76 (25,3%) συνηθίζουν πολύ συχνά να τρώνε Σαββατοκύριακα με φίλους εκτός σπιτιού τέλος οι 22 (7,3%) απάντησαν ότι το συνηθίζουν σχεδόν πάντα.

Πίνακας 23

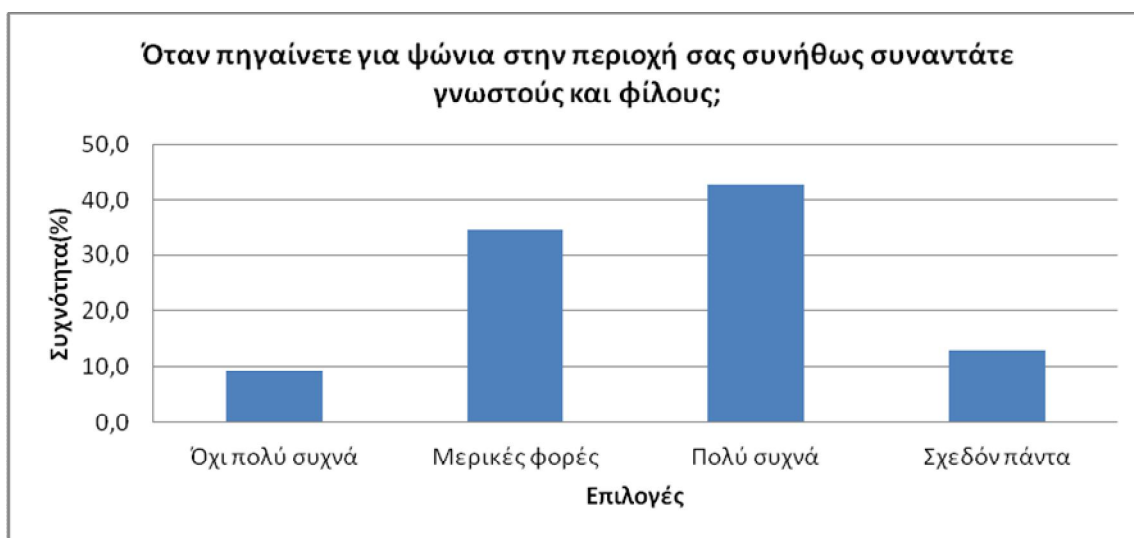
B.18 Στην ερώτηση σχετικά με το αν επισκέπτονται μέλη της οικογένειας που μένουν σε άλλη περιοχή από αυτή που ζούνε αυτοί, ο/η 1 (0,3%) δεν απάντησε στην ερώτηση, οι 49 (16,3%) όχι πολύ συχνά, οι 126 (42%) ότι τους επισκέπτονται μερικές φορές, οι 96 (32%) αρκετά συχνά και τέλος 28 (9,3%) ότι τους επισκέπτονται πολύ συχνά.

Πίνακας 24

B.19 Στην ερώτηση σχετικά με το πόσο συχνά συναντάνε γνωστούς και φίλους όταν βγαίνουν στην περιοχή τους για ψώνια οι 28 (9,3%) απάντησε όχι πολύ συχνά, οι 104 (34,7%) συναντάνε μερικές φορές, οι 129 (43%) συναντάνε πολύ συχνά γνωστούς και φίλους και τέλος οι 39 (13%) απάντησαν ότι σχεδόν πάντα συναντάνε γνωστούς και φίλους όταν βγαίνουν για ψώνια στην περιοχή τους.

Πίνακας 25

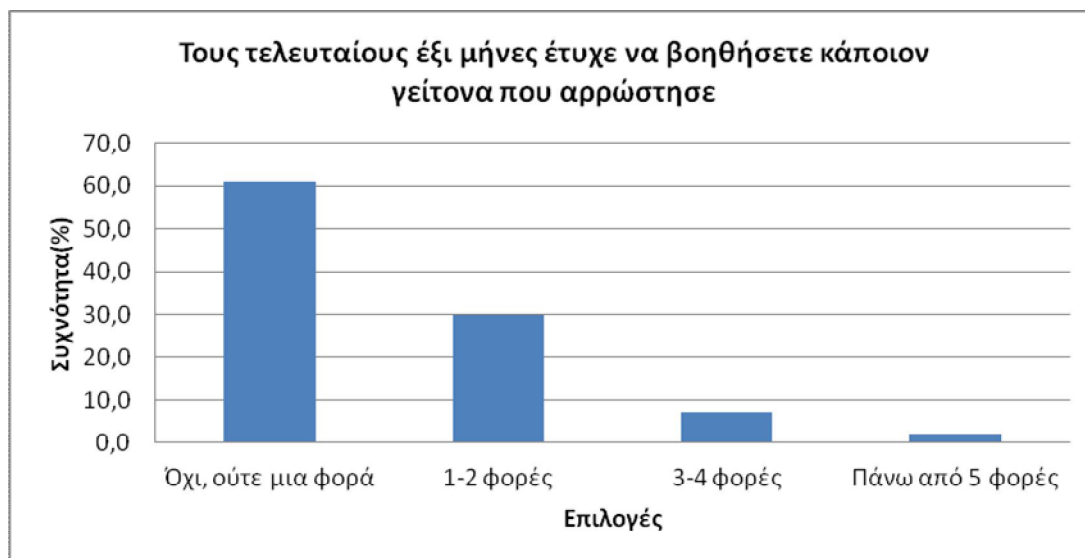

B.20 Στην ερώτηση σχετικά με το αν χρειάζονται να πάρουν μια σημαντική απόφαση ξέρουν που να βρουν τις απαραίτητες πληροφορίες οι 11 (3,7%) απάντησαν όχι δεν ξέρουν, οι 49 (16,3%) μάλλον όχι δεν ξέρουν, οι 153 (51%) μάλλον ναι ξέρουν που να βρουν τις απαραίτητες πληροφορίες και τέλος οι 87 (29%) ξέρουν σίγουρα που να βρουν τις πληροφορίες για την σημαντική απόφαση που θέλουν να πάρουν.

Πίνακας 26

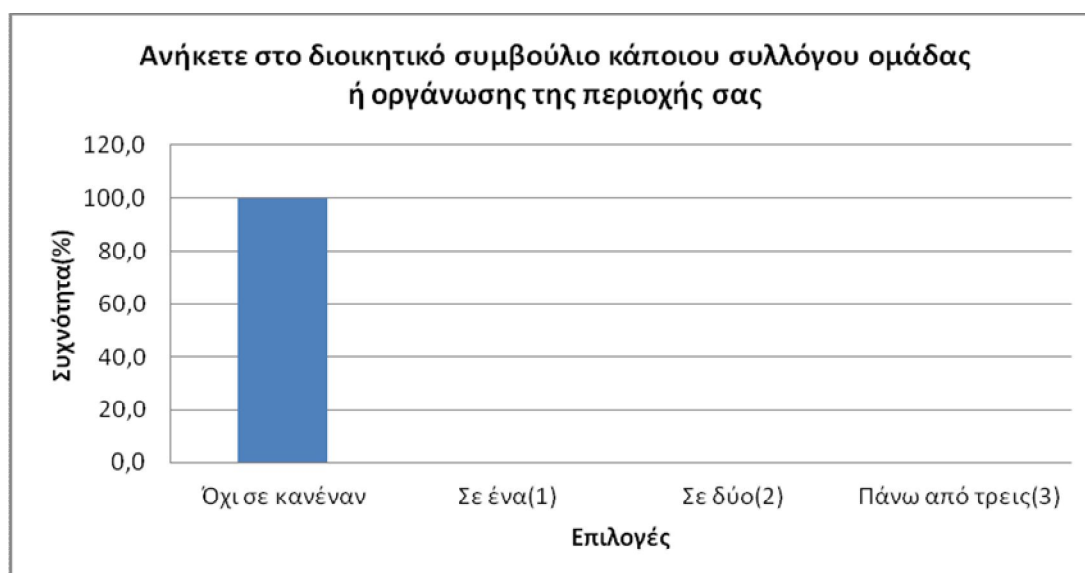

B.21 Στην ερώτηση σχετικά με το αν τους τελευταίους 6 μήνες έχουν βοηθήσει κάποιον γείτονα που αρρώστησε οι 183 (61%) απάντησαν όχι ούτε μια φορά, οι 90 (30%) έχουν βοηθήσει κάποιον γείτονα 1-2 φορές, οι 21 (7%) 3-4 φορές και τέλος οι 6 (2%) ότι έχουν βοηθήσει κάποιον γείτονα πάνω από 5 φορές όταν χρειάστηκε την βοήθειά τους.

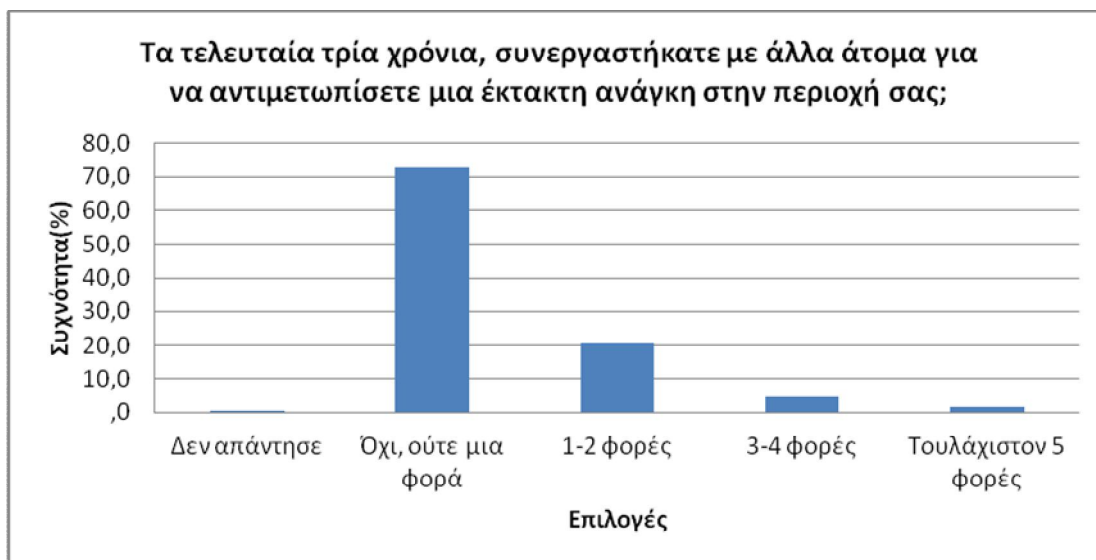
Πίνακας 27

B.22 Στην ερώτηση σχετικά με το αν ανήκουν σε κάποιο συμβούλιο συλλόγου ή οργάνωσης στην περιοχή τους και οι 300 (100%) ερωτηθέντες απάντησαν όχι.

Πίνακας 28

B.23 Στην ερώτηση για το αν τα τελευταία 3 χρόνια συνεργάστηκαν με άλλα άτομα για να αντιμετωπίσουν μια έκτακτη στην περιοχή ο/η 1 δεν απάντησε στην ερώτηση, οι 218 (72,7%) απάντησαν όχι ούτε μια φορά, οι 62 (20,7%) 1-2 φορές, οι 14 (4,7%) 3-4 φορές και τέλος οι 5 (1,7%) απάντησαν ότι συνεργάστηκαν πάνω από 5 φορές με κάποιον άλλον για να αντιμετωπίσουν μια έκτακτη ανάγκη στην περιοχή τους.

Πίνακας 29

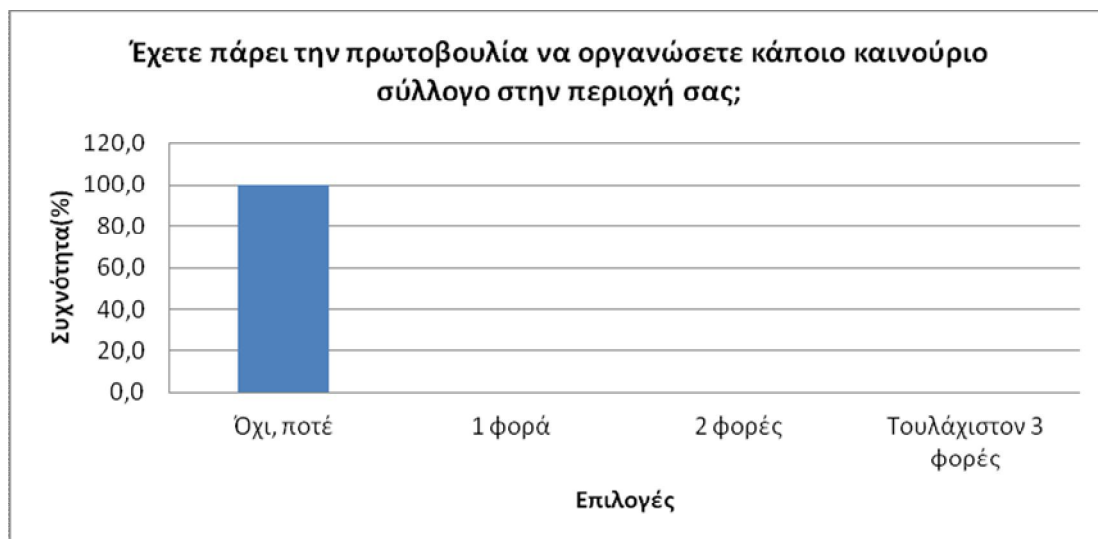
B.24 Στην ερώτηση που αφορά το γεγονός της συμμετοχής σε δραστηριότητες (π.χ. δεντροφύτευση) τα 3 τελευταία χρόνια, στην περιοχή όπου διαμένει ο καθένας, από τους 300 ερωτώμενους, οι 201 με ποσοστό 67% απάντησαν πως δε συμμετείχαν ούτε μια φορά. Οι 60 (20%) πως συμμετείχαν σπάνια, οι 29 (9,7%) μερικές φορές και οι 10 (3,3%) πως συμμετείχαν συχνά.

Πίνακας 30

B.25 Στην ερώτηση σχετικά με το αν έχει παρθεί από μέρος των ερωτώμενων η πρωτοβουλία για οργάνωση νέου συλλόγου στην περιοχή όπου διαμένουν, από τους 300, όλοι απάντησαν αρνητικά (100%).

Πίνακας 31

B.26 Στο εάν οι ερωτώμενοι, πάνω σε διαφωνίες με άλλους, οι οποίοι έχουν συμφωνήσει μεταξύ τους, νιώθουν άνετα να εκφράσουν τη διαφωνία τους (ερώτηση B26) οι 10 (3,3%) είπαν πως δεν υπάρχει περίπτωση. Οι 46 (15,3%) μάλλον δε θα εξέφραζαν τη διαφωνία τους. Στον αντίποδα, οι 127 (42,3%) απάντησαν πως μάλλον θα εξέφραζαν τη διαφωνία τους ενώ οι 117 (39%) θα εξέφραζαν οπωσδήποτε τη διαφωνία τους.

Πίνακας 32

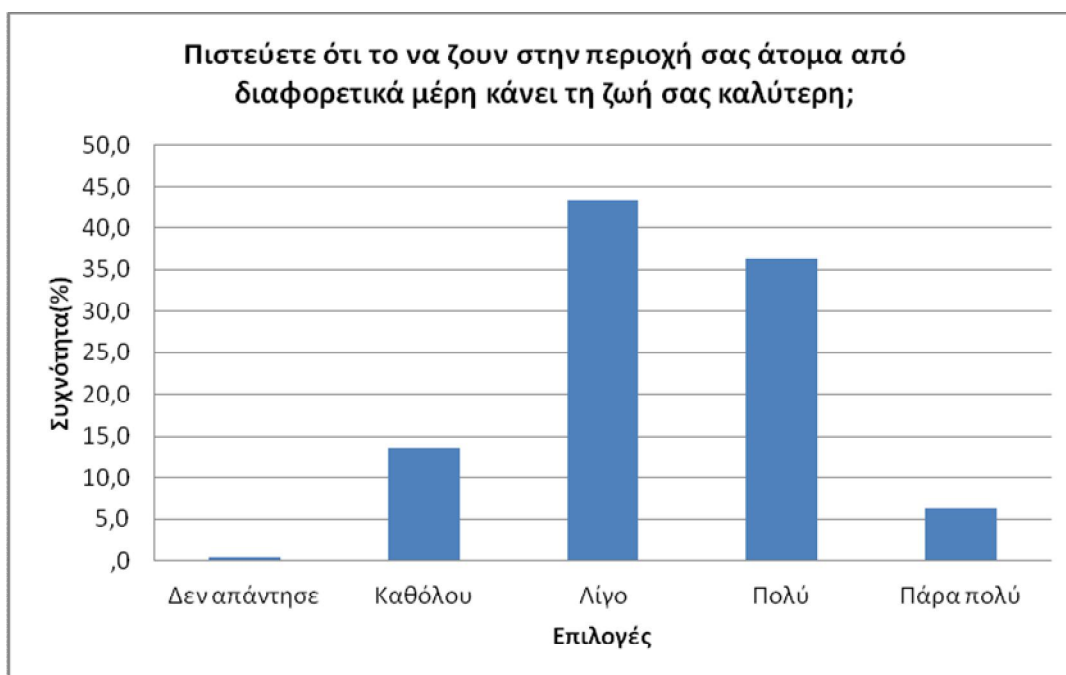

B.27 Στην ερώτηση για το αν έχουν διαφορές οι ερωτώμενοι με τους γείτονές τους και εάν είναι πρόθυμοι οι πρώτοι να τα βρουν με τους γείτονές τους οι 22 (7,3%) απάντησαν όχι, οι 28 (9,3%) μάλλον όχι, οι 158 (52,7%) απάντησαν πως μάλλον θα προσπαθούσαν να τα βρουν ενώ οι 92 (30,7%) θα προσπαθούσαν οπωσδήποτε να τα βρουν.

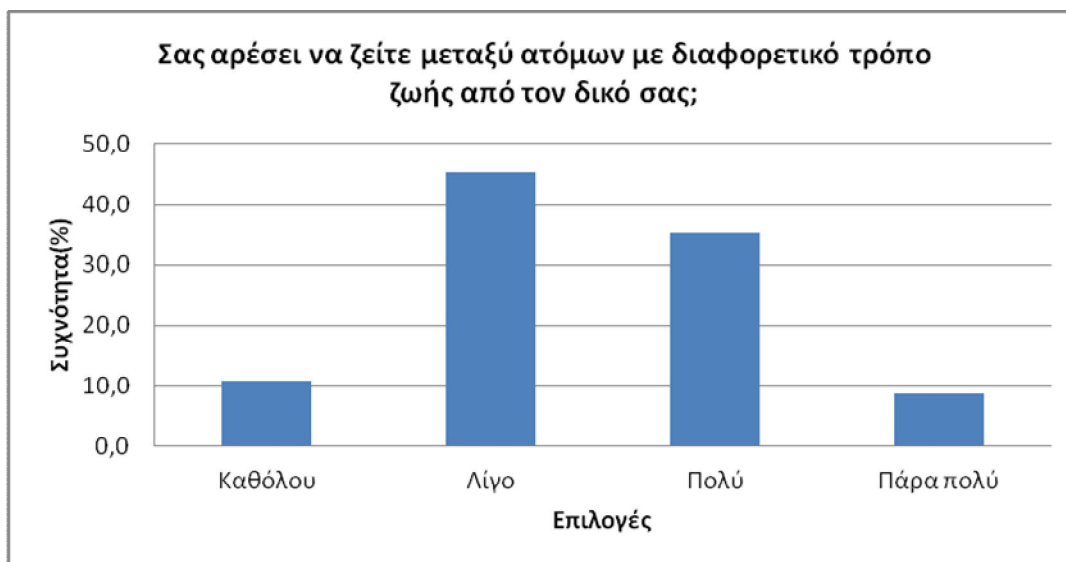
Πίνακας 33

B.28 Στην ερώτηση η οποία εστιάζει στο αν η διαμονή ατόμων, από διαφορετικά μέρη, στην ίδια περιοχή με αυτή των ερωτώμενων θα έκανε τη ζωή τους καλύτερη, το 1 άτομο (0,3%) δεν απάντησε, οι 41 (13,7%) απάντησαν καθόλου ενώ οι 130 (43,3%) λίγο. Οι 109 (36,3%) στην ερώτηση απάντησαν πολύ και οι 19 (6,3%) πάρα πολύ.

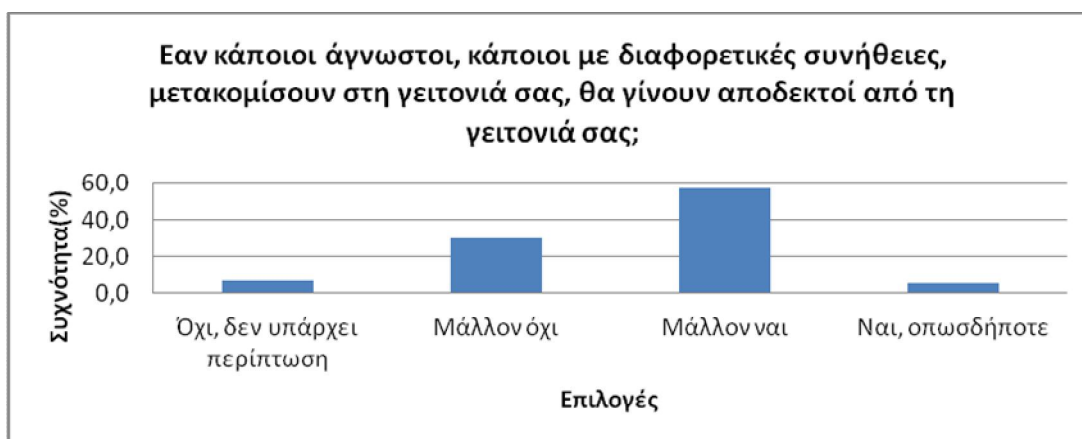
Πίνακας 34

B.29 Στην ερώτηση από το σύνολο των ερωτώμενων σχετικά με το αν τους αρέσει να ζουν μεταξύ ατόμων με διαφορετικό τρόπο ζωής από το δικό τους οι 32 (10,7%) απάντησαν πως δεν τους αρέσει καθόλου, οι 135 (45,3%) απάντησαν πως τους αρέσει λίγο, οι 106 (35,3%) απάντησαν πολύ ενώ οι 26 (8,7%) απάντησαν πως τους αρέσει πάρα πολύ.

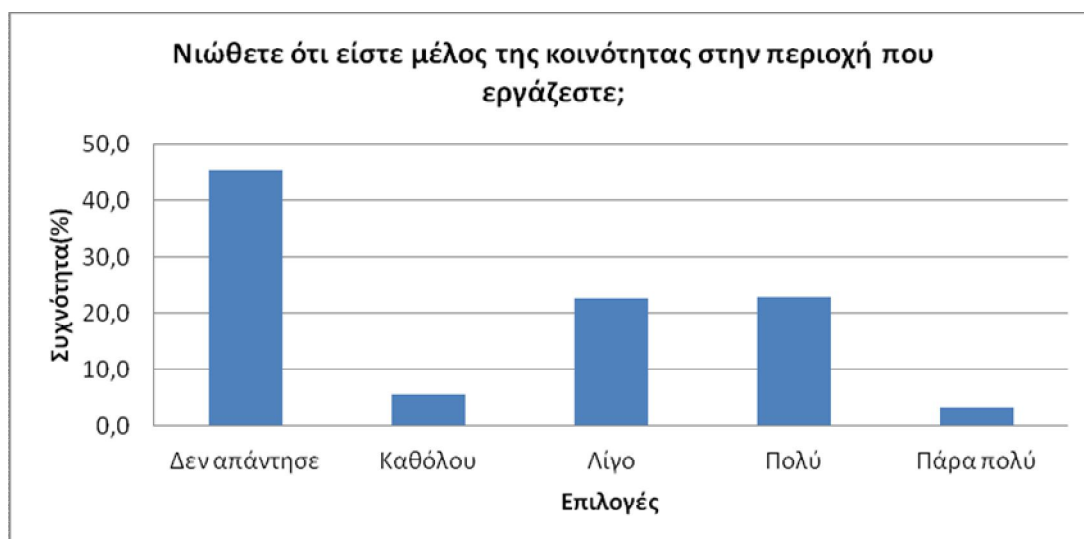
Πίνακας 35

B.30 Στην ερώτηση B30, όπου διερευνάται το εάν θα γινόντουσαν αποδεκτοί κάποιοι άγνωστοι με διαφορετικές συνήθειες οι θα μετακόμιζαν στη γειτονιά των ερωτώμενων, οι 171 (57%) απάντησαν πως μάλλον θα γινόντουσαν αποδεκτοί ενώ οι 17 (5,7%) θα γινόντουσαν σίγουρα αποδεκτοί. Αντιθέτως οι 91 (30,3%) απάντησαν πως μάλλον δε θα γινόντουσαν αποδεκτοί και οι 21 (7%) είπαν πως δεν υπάρχει περίπτωση να γίνουν αποδεκτοί.

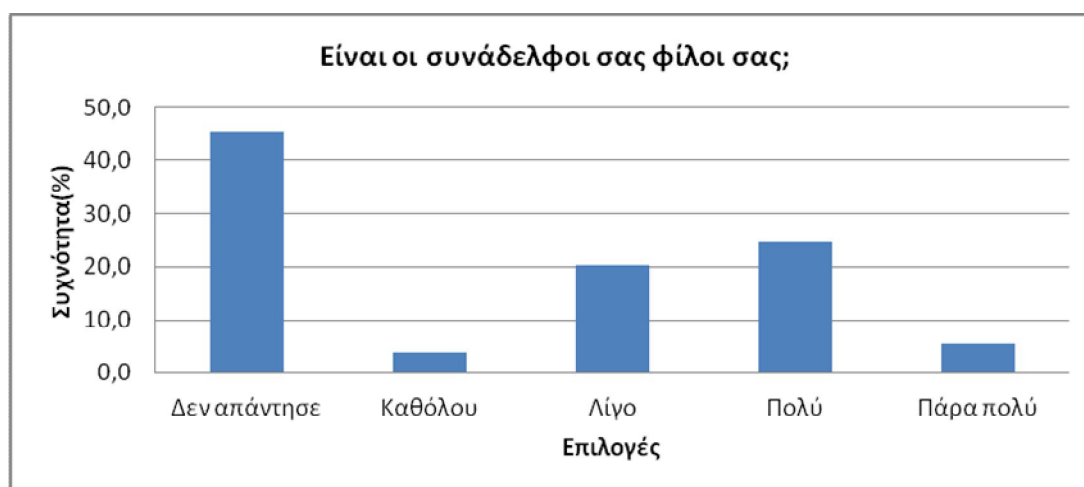
Πίνακας 36

B.31 Στην ερώτηση που έχει να κάνει με όσους εργάζονται και εάν νιώθουν ότι είναι μέλος της κοινότητας όπου εργάζονται, από τους 300 οι 136 (45,3%) δεν εργάζονται. Από τους 164 (45,7%) οι 17(5,7%) απάντησαν πως δεν νιώθουν καθόλου ότι ανήκουν στην κοινότητα της περιοχής όπου εργάζονται, οι 68 (22,7) απάντησαν λίγο, οι 69 (23%) πολύ και οι 10 (3,3%) πάρα πολύ.

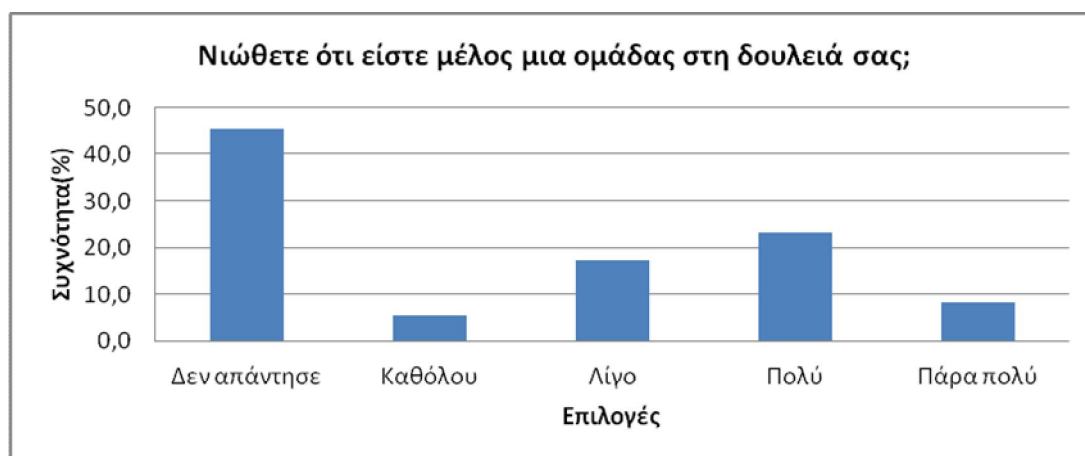
Πίνακας 37

B.32 Στην ερώτηση που έχει να κάνει με όσους εργάζονται και εάν οι συναδέλφοί τους είναι φίλοι τους, από τους 164 (45,7%) που εργάζονται, οι 12 (4%) απάντησαν πως δεν έχουν φίλους στη δουλειά, οι 61 (20,3%) απάντησαν πως έχουν λίγες φιλικές επαφές με τους συναδέλφους τους, οι 74 (24,7%) απάντησαν πολύ και οι 17 (5,7%) απάντησαν πως έχουν φιλικές επαφές στο εργασιακό τους περιβάλλον.

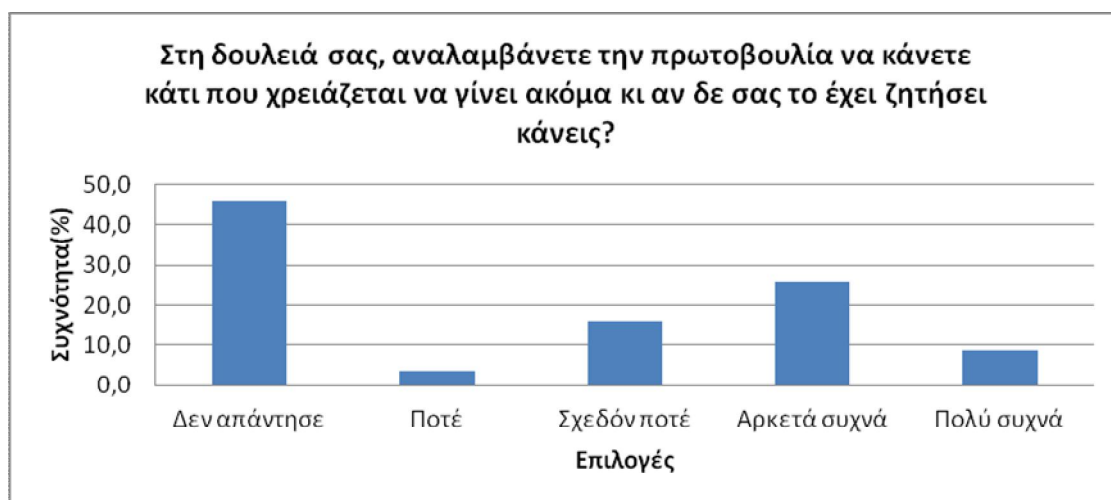
Πίνακας 38

B.33 Στην ερώτηση που έχει να κάνει με όσους εργάζονται και εάν νιώθουν ότι είναι μέλη μιας ομάδας στη δουλειά τους, από τους 164 (45,7%) που εργάζονται, οι 17 (5,7%) απάντησαν πως δεν είναι, οι 52 (17,3%) απάντησαν λίγο, οι 70 (23,3%) απάντησαν πολύ και οι 25 (8,3%) απάντησαν πως νιώθουν ότι είναι μέλη μιας ομάδας.

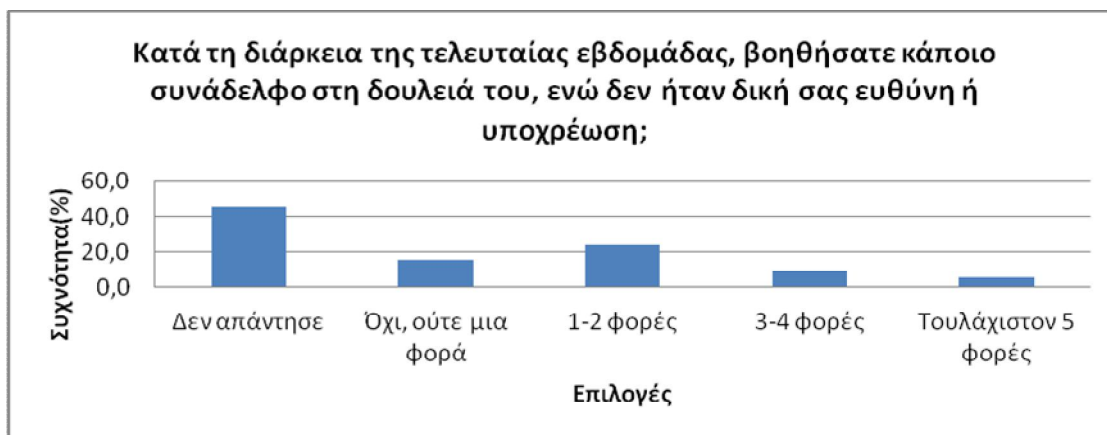
Πίνακας 39

B.34 Στην ερώτηση που έχει να κάνει με όσους εργάζονται και εάν στη δουλειά τους αναλαμβάνουν πρωτοβουλία να κάνουν κάτι που χρειάζεται ακόμα κι αν δεν το έχει ζητήσει κανείς, από τους 164 (45,7%) που εργάζονται, οι 11 (3,7%) απάντησαν πως δεν το κάνουν ποτέ, οι 48 (16%) σχεδόν ποτέ, οι 78 (26%) αρκετά συχνά και οι 26 (8,7%) το κάνουν πολύ συχνά.

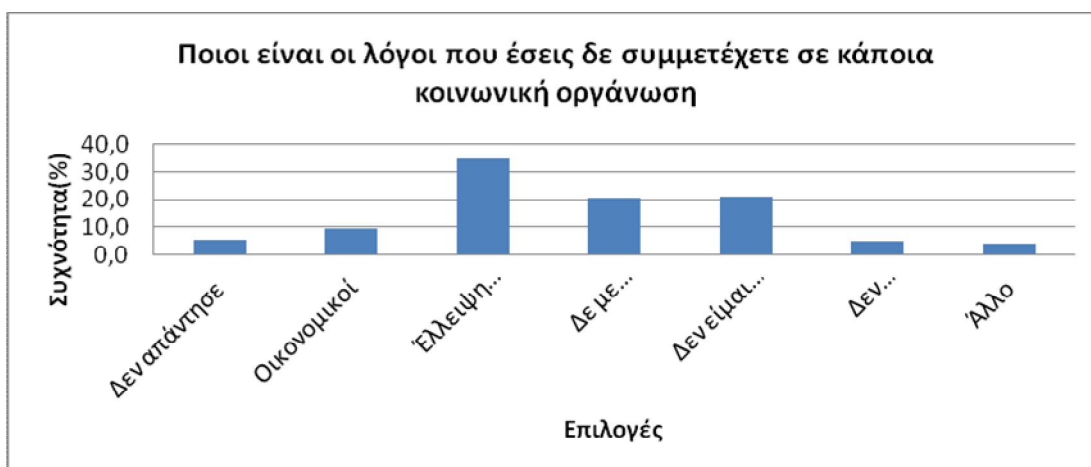
Πίνακας 40

B.35 Στην ερώτηση που έχει να κάνει με όσους εργάζονται και εάν κατά τη διάρκεια της εβδομάδας βοήθησαν κάποιο συνάδελφο στη δουλειά ενώ δεν ήταν δική τους ευθύνη ή υποχρέωση, από τους 164 (45,7%) που εργάζονται, οι 46 (15,3%) απάντησαν όχι, ούτε μια φορά, οι 72 (24%) απάντησαν πως βοήθησαν 1-2 φορές, οι 28 (9,3%) 3-4 φορές και οι 17 (5,7%) βοήθησαν τουλάχιστον 5 φορές.

Πίνακας 40

Γ.36 Στην ερώτηση που αφορά τους λόγους που οι ερωτώμενοι δε συμμετέχουν σε κοινωνικές οργανώσεις, οι 16 (5,3%) δεν απάντησαν στην ερώτηση, οι 28 (9,3%) απάντησαν πως δε συμμετέχουν για οικονομικούς λόγους, οι 105 (35%) λόγω έλλειψης ελευθερίας χρόνου, οι 62 (20,7%) απάντησαν πως δεν τους ενδιαφέρει να συμμετάσχουν, οι 63 (21%) επειδή δεν είναι ενημερωμένοι για τις οργανώσεις στην περιοχή τους, οι 14 (4,7%) επειδή δεν πιστεύουν στην αποτελεσματικότητα των οργανώσεων ενώ οι 12 (4%) διατύπωσαν άλλο λόγο αποχής από τις κοινωνικές οργανώσεις.

Πίνακας 41

Γ.37 Στην ερώτηση που αφορούσε την άποψη των ερωτώμενων για το ποιοι είναι οι λόγοι που οι άνθρωποι δε συμμετέχουν σε κοινωνικές οργανώσεις οι 2 (0,7%) δεν έδωσαν κάποια απάντηση, οι 19 (6,3%) απάντησαν πως οι άνθρωποι δε συμμετέχουν σε κοινωνικές οργανώσεις λόγω οικονομικών δυσκολιών, οι 30 (10%) λόγω ιδεολογίας, οι 48 (16%) λόγω έλλειψης ελευθερίας χρόνου, οι 126 (42%) λόγω αδιαφορίας, οι 57 (19%) λόγω έλλειψης ενημέρωσης και οι 18 (6%) επειδή αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα των οργανώσεων.

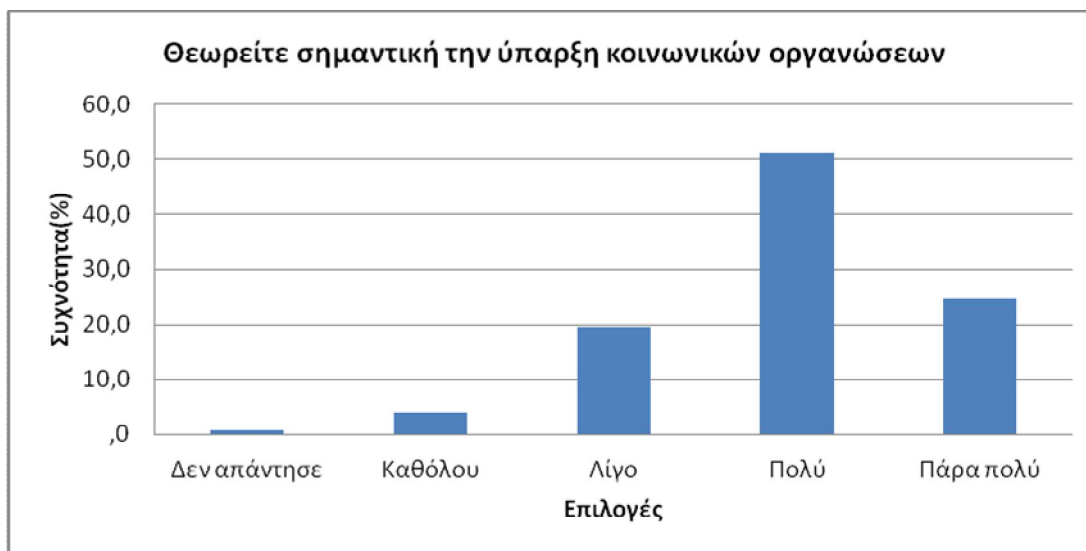
Πίνακας 42

Γ.38 Στην ερώτηση όσον αφορά το αν θεωρούν επαρκή την ενημέρωση για τις τοπικές και μη, οργανώσεις οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 105 (35%) απάντησαν καθόλου, οι 157 (52,3%) απάντησαν λίγο, οι 29 (9,7%) απάντησαν πολύ ενώ οι 7 (2,3%) απάντησαν πάρα πολύ.

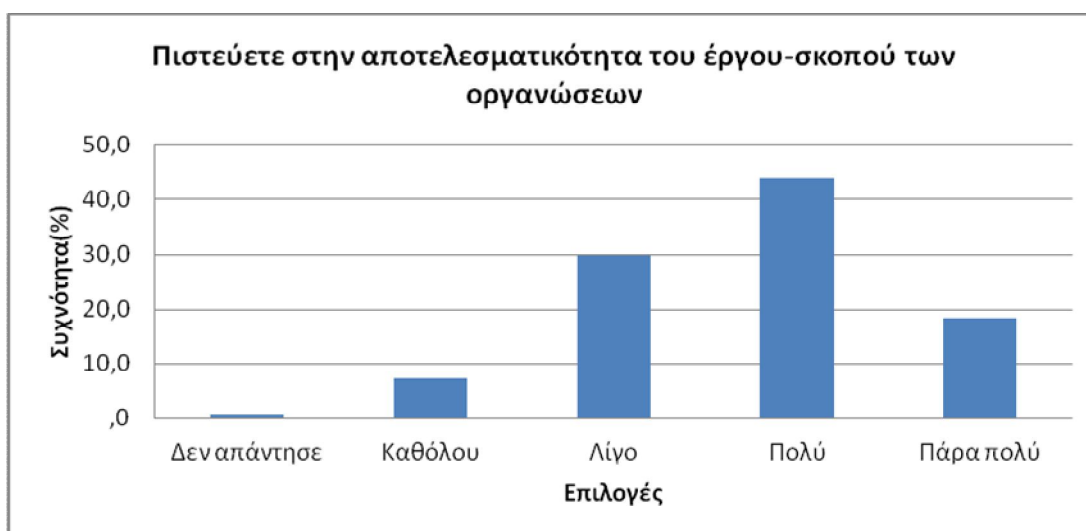
Πίνακας 43

Γ.39 Στην ερώτηση για το αν θεωρούν σημαντική την ύπαρξη κοινωνικών οργανώσεων, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 13 (4%) απάντησαν πως δε θεωρούν καθόλου σημαντική την ύπαρξη κοινωνικών οργανώσεων, οι 59 (19,7%) απάντησαν λίγο, οι 153 (51%) απάντησαν πολύ και οι 74 (24,7%) θεωρούν πάρα πολύ σημαντική την ύπαρξή τους.

Πίνακας 44

Γ.40 Στην ερώτηση σχετικά με το αν πιστεύουν στην αποτελεσματικότητα των οργανώσεων, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 22 (7,3%) απάντησαν καθόλου, οι 89 (29,7%) απάντησαν λίγο, οι 132 (44%) απάντησαν πολύ ενώ οι 55 (18,3%) πιστεύουν πάρα πολύ στην αποτελεσματικότητα των οργανώσεων.

Πίνακας 45

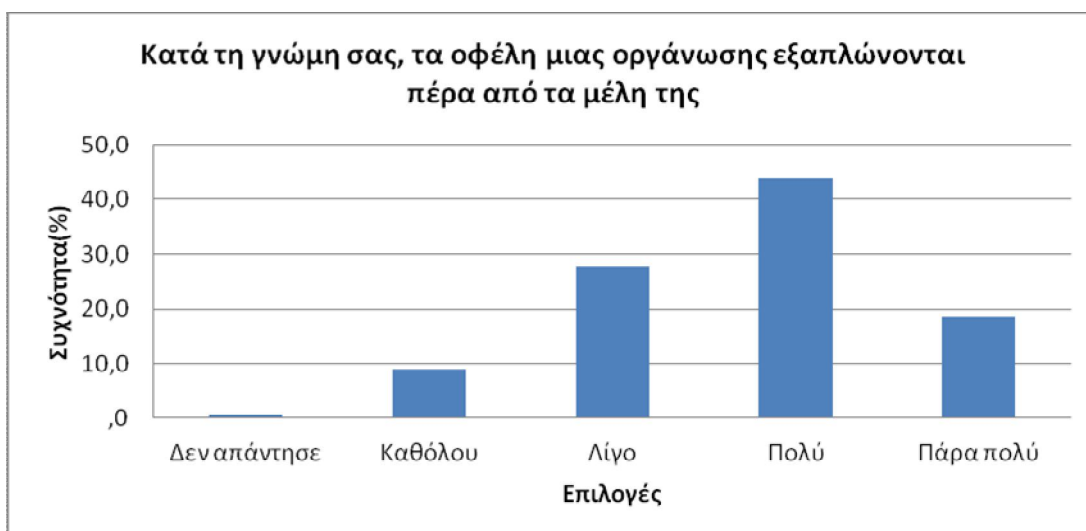
Γ.41 Στην ερώτηση για το αν θεωρούν οι ερωτώμενοι τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικές οργανώσεις σημαντική, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 13 (4,3%) απάντησαν πως δεν τη θεωρούν καθόλου σημαντική, οι 48 (16%) απάντησαν λίγο, οι 157 (52,3%) απάντησαν πολύ και οι 80 (26,7%) θεωρούν πάρα πολύ σημαντική τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικές οργανώσεις.

Πίνακας 46

Γ.42 Στην ερώτηση όπου διερευνάται το αν πιστεύουν στην εξάπλωση των οφελών, πέρα από τα μέλη της κάθε οργάνωσης, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 27 (9%) δεν πιστεύουν καθόλου πως τα οφέλη εξαπλώνονται πέρα από τα μέλη, οι 83 (27,7%) απάντησαν λίγο, οι 132 (44%) απάντησαν πολύ και οι 56 (18,7%) πάρα πολύ.

Πίνακας 47

Γ.43 Στην ερώτηση σχετικά με το αν θα τους ενδιέφερε να συμμετάσχουν σε κάποια κοινωνική οργάνωση οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 37 (12,3%) απάντησαν πως δε θα τους ενδιέφερε καθόλου, οι 95 (31,7%) λίγο, οι 118 (39,3%) απάντησαν πολύ και οι 48 (16%) απάντησαν πως θα τους ενδιέφερε πάρα πολύ.

Πίνακας 48

Γ.44 Στην ερώτηση Γ44 που αφορά τους λόγους που θα τους έκανε να συμμετέχουν σε μια κοινωνική οργάνωση, οι 2 (0,7%) δεν απάντησαν, οι 77 (25,7%) απάντησαν για την ανάγκη να προσφέρουν, οι 29 (9,7%) απάντησαν για ιδεολογικούς λόγους, οι 11 (3,7%) για οικονομικά θέματα, οι 56 (18,7%) για λόγους κοινωνικοποίησης, οι 26 (8,7%) για κάλυψη προσωπικών αναγκών, οι 88 (29,3%) για την απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων και οι 11 (3,7%) έδωσαν μια δική τους απάντηση.

Πίνακας 49

5.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων

Με την έναρξη της συγκεκριμένης πτυχιακής τέθηκαν και τα ερευνητικά ερωτήματα. Μέσω του προγράμματος SPSS εξετάστηκαν και δόθηκαν απαντήσεις σε αυτά.

Το 1^ο ερώτημα είχε να κάνει με το αν το χαμηλό ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου σχετίζεται με μη αποδοχή των κοινωνικών οργανώσεων από τους νέους και συνεπώς με την αποχή τους από αυτές. Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου ανέρχεται στο 75,22%. Σύμφωνα με τον έλεγχο που πραγματοποιήθηκε για τις μεταβλητές του κοινωνικού κεφαλαίου και της μη συμμετοχής σε κοινωνικές οργανώσεις, Pearson chi-square test (χ^2) λόγω του ότι είναι ποιοτικές, η p-value (Asymp. Sig. (2-sided) = 0,901 > 0,05 δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά και επομένως η υπόθεσή μας απορρίπτεται. Το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου δε συνδέεται με την αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις.

Πίνακας 1

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	41,997 ^a	55	,901
Likelihood Ratio	7,663	55	1,000
Linear-by-Linear Association	,028	1	,867
N of Valid Cases	300		

Το 2^ο ερευνητικό ερώτημα αφορούσε τους παράγοντες επηρεάζουν τη συμμετοχή των νέων σε κοινωνικές οργανώσεις. Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε οι περισσότεροι νέοι που δε συμμετέχουν σε κάποια κοινωνική οργάνωση το κάνουν επειδή δεν έχουν πολύ ελεύθερο χρόνο (35%). Άλλοι επειδή πως δεν τους ενδιαφέρει (20,7%), άλλοι πως οι 28 (9,3%) απάντησαν πως δε συμμετέχουν για οικονομικούς λόγους, άλλοι επειδή δεν είναι καθόλου ενημερωμένοι σχετικά με τις κοινωνικές οργανώσεις που βρίσκονται στην περιοχή τους (21%) ενώ

ένα ποσοστό (4,7%) απάντησε πως δε θεωρεί το έργο των οργανώσεων αποτελεσματικό.

Με το 3^ο ερευνητικό ερώτημα ζητήθηκε η σχέση του αισθήματος ανήκειν με την αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις. Ο έλεγχος που πραγματοποιήθηκε για αυτές τις 2 μεταβλητές ήταν ο Pearson chi-square test (χ^2) καθώς είναι ποιοτικές. Η τιμή του Pearson chi-square είναι 0,251 (Asymp. Sig 2-sided). Όταν η $p < 0,05$ p-value τότε υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά. Στη συγκεκριμένη συσχέτιση p value $< 0,251$, δε βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά επομένως συμπεραίνουμε πως το αίσθημα του ανήκειν στην περιοχή όπου διαμένουν τα άτομα δε σχετίζεται με το αν συμμετέχουν σε κοινωνικές οργανώσεις (Πίνακας 2).

Πίνακας 2

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,098 ^a	3	,251
Likelihood Ratio	3,266	3	,352
Linear-by-Linear Association	2,257	1	,133
N of Valid Cases	300		

Στο 4^ο ερευνητικό ερώτημα τίθεται η σχέση μεταξύ αισθήματος της ασφάλειας επηρεάζει τη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις (ερωτήσεις B5,B9) με συμμετοχικότητα). Ο έλεγχος που πραγματοποιήθηκε για αυτές τις 2 μεταβλητές ήταν ο Pearson chi-square test (χ^2) καθώς είναι ποιοτικές. Η τιμή του Pearson chi-square είναι 0,129 (Asymp. Sig 2-sided). Η p-value= 0,129 $> 0,05$ δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά και επομένως η υπόθεσή μας απορρίπτεται. Το αν νιώθουν τα άτομα ασφαλή να περπατούν τη νύχτα στη γειτονιά τους (πίνακας 3) δεν επηρεάζεται με το ότι απέχουν από τις κοινωνικές οργανώσεις. Ομοίως (πίνακας 4) p-value= 0,766 $> 0,05$, δε βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά, οπότε δε σχετίζεται το αν θεωρείται η περιοχή που διαμένουν ασφαλής με το γεγονός της αποχής από κοινωνικές οργανώσεις.

Πίνακας 3

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,132 ^a	4	,129
Likelihood Ratio	4,210	4	,378
Linear-by-Linear Association	3,304	1	,069
N of Valid Cases	300		

Πίνακας 4

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,147 ^a	3	,766
Likelihood Ratio	1,528	3	,676
Linear-by-Linear Association	,322	1	,571
N of Valid Cases	300		

Στο 5^ο ερευνητικό ερώτημα διερευνάται εάν τα ερεθίσματα και οι ευκαιρίες για συμμετοχή που δίνονται στα μέλη μιας κοινότητας επηρεάζουν την κοινωνική συμμετοχή. Ο έλεγχος που πραγματοποιήθηκε για αυτές τις 2 μεταβλητές ήταν ο Pearson chi-square test (χ^2) καθώς είναι ποιοτικές. Η τιμή του Pearson chi-square είναι 0,261 (Asymp. Sig 2-sided). Η p-value= 0,261 > 0,05 δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά και επομένως η υπόθεσή μας απορρίπτεται (Πίνακας 5). Το αν τα άτομα λαμβάνουν ερεθίσματα ή ευκαιρίες για να ενεργοποιηθούν και να συμμετέχουν δεν επηρεάζει το γεγονός ότι απέχουν από τις κοινωνικές οργανώσεις.

Πίνακας 5

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,268 ^a	4	,261
Likelihood Ratio	3,683	4	,451
Linear-by-Linear Association	2,381	1	,123
N of Valid Cases	300		

Το 6^ο ερευνητικό ερώτημα αφορά το αν η υπάρχει ελλιπής ενημέρωση για τις οργανώσεις και αν αυτό επηρεάζει τη συμμετοχή σε αυτές. Από τα 300 άτομα οι 261 στην ερώτηση για το αν υπάρχει ενημέρωση για τις οργανώσεις απάντησαν λίγο έως καθόλου πράγμα το οποίο δείχνει την περιορισμένη ενημέρωσή τους για αυτές. Σύμφωνα με τον έλεγχο του Pearson chi-square test (χ^2), η τιμή του Pearson chi-square είναι 0,761 (Asymp. Sig 2-sided). Η p-value= 0,761 > 0,05 δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά και επομένως η υπόθεσή μας απορρίπτεται (Πίνακας 6). Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η ελλιπής ενημέρωση για τις οργανώσεις δε σχετίζεται με το γεγονός ότι δε συμμετέχουν σε αυτές.

Πίνακας 6

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,863 ^a	4	,761
Likelihood Ratio	2,106	4	,716
Linear-by-Linear Association	1,174	1	,279
N of Valid Cases	300		

Το 7^ο ερευνητικό ερώτημα αφορά η κοινωνική συνοχή (ερωτήσεις: B23: Τα τελευταία 3 χρόνια, συνεργαστήκατε με άλλα άτομα για να αντιμετωπίσετε μια έκτακτη ανάγκη στην περιοχή σας; Π.χ βαρυχειμωνιά. B24: Τα τελευταία 3 χρόνια πήρατε μέρος σε κάποια δραστηριότητα που γίνεται στην περιοχή σας; Πχ

δενδροφύτευση) επηρεάζεται από τη διαμονή ανθρώπων από διαφορετικά μέρη στην ίδια περιοχή. Από τα 300 άτομα οι 218 στην ερώτηση για το αν έχουν συνεργαστεί με άλλα άτομα για την αντιμετώπιση μιας έκτακτης ανάγκης στην περιοχή απάντησαν πως δεν το έχουν κάνει ούτε μια φορά. Αυτό αποδεικνύει πως δεν υπάρχει μεγάλο ποσοστό κοινωνικής συνοχής. Σύμφωνα με τον έλεγχο του Pearson chi-square test (χ^2), η τιμή του Pearson chi-square είναι 0,971 (Asymp. Sig 2-sided). Η p-value= 0,971 > 0,05 δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά και επομένως η υπόθεσή μας απορρίπτεται (Πίνακας 7). Ομοίως και στην ερώτηση B24 από τα 300 άτομα τα 201 απάντησαν πως δεν έχουν συμμετάσχει ούτε μια φορά σε κάποια δραστηριότητα στην περιοχή τους τα 3 τελευταία χρόνια. (πίνακας 8): p-value= 0,073 > 0,05 δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά. Επομένως αντιλαμβανόμαστε πως το χαμηλό ποσοστό της κοινωνικής συνοχής δε σχετίζεται με την αποδοχή της διαφορετικότητας.

Πίνακας 7

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,582 ^a	12	,971
Likelihood Ratio	4,574	12	,971
Linear-by-Linear Association	,282	1	,595
N of Valid Cases	300		

Πίνακας 8

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,712 ^a	9	,073
Likelihood Ratio	15,749	9	,072
Linear-by-Linear Association	5,680	1	,017

N of Valid Cases	300		
------------------	-----	--	--

Στο 8^ο ερευνητικό ερώτημα διερευνάται αν έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους συναθρώπους σχετίζεται με την έλλειψη ευαισθητοποίησης απέναντι σε δυσκολίες που αντιμετωπίζει η κοινωνία. (ερωτήσεις: B6,B7,B10 - Συμφωνείτε με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης, Εάν χαλάσει κάποιο αυτοκίνητο έξω από το σπίτι σας, θα προσκαλούσατε τον/την οδηγό μέσα στο σπίτι για να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνο, Αν προσέχατε κάποιο παιδάκι και χρειαζόταν να βγείτε έξω για λίγο, θα ζητούσατε από κάποιον γείτονα να το κρατήσει; Συσχέτιση με ερώτηση B24- Τα τελευταία 3 χρόνια πήρατε μέρος σε κάποια δραστηριότητα που γίνεται στην περιοχή σας; Πχ δενδροφύτευση). Σύμφωνα με τον έλεγχο του Pearson chi-square test (χ^2), οι τιμές του Pearson chi-square είναι 0,117 (Πίνακας 9), 0,098 (Πίνακας 10), 0,059 (Πίνακας 11) (Asymp. Sig 2-sided). Οι p-value= 0,117 > 0,05 , 0,098> 0,05 και 0,059 > 0,05 δηλαδή δεν έχει βρεθεί στατιστικώς σημαντική διαφορά και επομένως η υπόθεσή μας απορρίπτεται. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους συναθρώπους δεν επηρεάζει το αν συμμετέχουν σε δυσκολίες που αντιμετωπίζει περιοχή τους.

Πίνακας 9

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,972 ^a	12	,117
Likelihood Ratio	13,894	12	,308
Linear-by-Linear Association	2,160	1	,142
N of Valid Cases	300		

Πίνακας 10

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)

Pearson Chi-Square	14,735 ^a	9	,098
Likelihood Ratio	14,803	9	,096
Linear-by-Linear Association	6,141	1	,013
N of Valid Cases	300		

Πίνακας 11

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,446 ^a	12	,059
Likelihood Ratio	19,628	12	,074
Linear-by-Linear Association	,563	1	,453
N of Valid Cases	300		

6^ο Κεφάλαιο: Συζήτηση – Συμπεράσματα έρευνας

6.1 Συζήτηση αποτελεσμάτων-συσχετίσεων

Ο πληθυσμός στον οποίο απευθύνθηκε η έρευνά μας ήταν οι νέοι. Το δείγμα μας αποτέλεσαν 300 άτομα ηλικίας 20 έως 29 ετών. Οι νέοι, βρισκόμενοι στο λεγόμενο «άνθος» της ηλικίας τους αποτελούν μια ομάδα, με όρεξη για ζωή και ενθουσιασμό. Η παρουσία των νέων συμβάλλει στη διαμόρφωση της κοινωνικής ανάπτυξης και στο μέλλον της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου. Αποτελώντας μεγάλο μέρος του πληθυσμού αλλά και λόγω της ηλικίας τους αποτελούν επένδυση για την προαγωγή της κοινωνίας.

Έπειτα από μελέτη της βιβλιογραφίας, μπορεί να μας επιτραπεί να πούμε πως δεν υπάρχει σαφήνεια γύρω από την έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Παρόλα αυτά όμως σχετίζεται με τις έννοιες που συμπεριλαμβάνονται σε αυτό όπως η εμπιστοσύνη, η αλληλεγγύη, οι σχέσεις με το φιλικό και το οικογενειακό περιβάλλον, η κοινωνική συνοχή, η συμμετοχή κ.α.. Το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στην ποιότητα του συνόλου των σχέσεων που εντοπίζονται σε μια κοινότητα, στην εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών, στην εμπιστοσύνη προς τις υπηρεσίες που υπάρχουν στην κοινότητα, στη συνοχή της, στο σύνολο θεσμών και αξιών της και στα κοινωνικά δίκτυα και στοχεύει στην προαγωγή της κοινωνίας.

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στον Ελλαδικό χώρο (Πούπος, 2010), όπως έχει προαναφερθεί, αποδεικνύουν το μειωμένο ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου. Η μεγάλη σημασία που έχει το κοινωνικό κεφάλαιο για την κοινωνία φαίνεται από το γεγονός ότι ανάλογα με το βαθμό ύπαρξής του σε αυτή, εντοπίζεται και η ανάλογη κοινωνική αλλά και οικονομική ανάπτυξη. Σημαντικότερο δε αποτελεί το γεγονός ότι το κοινωνικό κεφάλαιο διαμορφώνει την ανάπτυξη μιας κοινωνίας. Επομένως αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη πραγματοποίησης ανάλογων ερευνών με μεγαλύτερη συχνότητα στη χώρα μας αλλά και την προσαρμογή του εργαλείου μέτρησης έτσι ώστε να συμβαδίζει με το κοινωνικό περιβάλλον της Ελλάδας. Προϋπήρχε επομένως ένα ερέθισμα σχετικά με την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου το οποίο θελήσαμε να εξετάσουμε σε σχέση με την αποχή των νέων από τις κοινωνικές οργανώσεις.

Αρχικά, να υπενθυμίσουμε πως το σύνολο των ατόμων που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια δεν συμμετείχαν σε καμία κοινωνική οργάνωση. Η κοινωνική

συμμετοχή, επηρεάζεται από τα επίπεδα της εμπιστοσύνης, της αίσθησης του ανήκειν αλλά και τα κοινωνικά δίκτυα (Employment and Social Development Canada, χ. χ.).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνά μας, παρατηρείται πως οι σχέσεις ανάμεσα στους ερωτώμενους και στις οικογένειες τους είναι πολύ καλές, με συχνές επαφές, είτε τηλεφωνικές είτε πρόσωπο με πρόσωπο και σε επείγουσες περιπτώσεις. Όσον αφορά τις φιλικές σχέσεις παρατηρήθηκε πως επικοινωνούν πολύ συχνά και δίνουν βαρύτητα στις φιλικές τους σχέσεις και νιώθουν σίγουροι ότι θα λάβουν τη βοήθεια που πιθανώς θα χρειάζονται τη συγκεκριμένη στιγμή. Οι απόψεις αυτές, ίσως και να μην αντικατοπτρίζουν πλήρως την πραγματικότητα λόγω της μικρής ηλικίας και του αυθορμητισμού αυτής αλλά και λόγω των μη ουσιαστικών σχέσεων. Οι καλές οικογενειακές και διαπροσωπικές σχέσεις, αποτελούν βασικό παράγοντα του κοινωνικού κεφαλαίου, σύμφωνα με τη θεωρία, καθώς έτσι δίνονται ενδείξεις της ύπαρξής του και μάλιστα σε σημαντικό βαθμό. Η συμμετοχή σε δίκτυα παίζει ρόλο στην κοινωνική συμμετοχή (Skidmore, Bound and Lownsbrough, 2006), κάτι βέβαια το οποίο δεν ισχύει στη δική μας έρευνα επειδή δεν υπάρχει συμμετοχή από το δείγμα μας σε κοινωνικές οργανώσεις παρά τις καλές σχέσεις που έχουν με την οικογένεια και τους φίλους.

Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και με τις σχέσεις τους με τους γείτονές τους. Οι σχέσεις ανάμεσα στο μεγαλύτερο μέρος του δείγματος που ρωτήθηκε και στους γείτονές τους είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Ωστόσο σε δυσκολίες που θα προέκυπταν ανάμεσά τους οι ερωτώμενοι έδειξαν μεγάλη προθυμία στην αποκατάσταση των πιθανών σχέσεων μεταξύ τους. Η εκτίμηση του κοινωνικού κεφαλαίου σε επίπεδο γειτονιάς γίνεται βάσει των αντιλήψεων που έχει ο κάθε ερωτώμενος για τους γείτονες αλλά και περί του ιδανικού μιας σχέσης ανάμεσα σε γείτονες. Επίσης, εξαρτάται και από την εμπιστοσύνη και την αμοιβαιότητα που εντοπίζεται στις μεταξύ τους σχέσεις. Ωστόσο, υπάρχει διαφορά από γειτονιά σε γειτονιά. Βάσει μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο Λος Άντζελες και είχε να κάνει με το κοινωνικό κεφάλαιο σε επίπεδο γειτονιάς, παρατηρήθηκε πως το κοινωνικό κεφάλαιο ήταν αυξημένο σε γειτονιές όπου προσφέρονταν βοήθεια σε σχέση με την υγεία και για τη φύλαξη μικρών παιδιών (Carpiano, 2012).

Όσον αφορά το κομμάτι της εμπιστοσύνης παρατηρήθηκε ότι οι ερωτώμενοι δεν έχουν πολύ μεγάλη εμπιστοσύνη προς τους συνανθρώπους τους, χωρίς όμως αυτό να είναι κάτι απόλυτο και συγχρόνως αφήνοντας ένα μικρό περιθώριο αντίθετου αποτελέσματος. Σύμφωνα με τη θεωρία, η εμπιστοσύνη στους άλλους επηρεάζει

θετικά την προθυμία των ανθρώπων, ως προς τη συμμετοχή σε κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες και μπορεί επίσης να επηρεάσει τη διάθεσή τους για συμμετοχή σε καινοτόμες διαδικασίες. Τα επίπεδα εμπιστοσύνης στους άλλους, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ευημερία των ίδιων των πολιτών αλλά και της κοινότητας (Employment and Social Development Canada, χ. χ.). Εάν εξετάσουμε και το συγκεκριμένο αποτέλεσμα της παρούσης έρευνας θεωρούμε πως το παραπάνω επιβεβαιώνεται καθώς το δείγμα μας δεν συμμετείχε σε κοινωνικές οργανώσεις και δεν έχει σημαντικά επίπεδα εμπιστοσύνης προς τους συνανθρώπους τους. Παρόλα αυτά, στην προσπάθεια ανάδειξης της σχέσης μεταξύ εμπιστοσύνης και ενεργοποίησης και συμμετοχής ως προς τις δυσκολίες που πρέπει να αντιμετωπίσουν με άλλους, είχαμε αρνητικό αποτέλεσμα. Το εύρημα αυτό έρχεται επομένως σε σύγκριση με όσα προαναφέρθηκαν αλλά οφείλουμε να αναφέρουμε πως υπάρχουν και μελέτες που δείχνουν πως η κοινωνική εμπιστοσύνη δε φαίνεται να επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη συμμετοχή σε οργανώσεις (Wollebaek, Selle, 2002).

Σχετικά με το πόσο ασφαλείς νιώθουν οι ερωτώμενοι στην περιοχή τους, οι απαντήσεις που δόθηκαν εξέφραζαν μια μέτρια κατάσταση, μη φοβούμενοι όμως να κυκλοφορήσουν νυχτερινές ώρες στο μέρος όπου διαμένουν. Υποθέτοντας πως το πόσο ασφαλείς αισθάνονται οι άνθρωποι έχει να κάνει με το ότι απέχουν από τις κοινωνικές οργανώσεις, καταλήξαμε εντέλει στην απόρριψη της σχέσης. Η ασφάλεια που νιώθουν οι άνθρωποι στην περιοχή όπου διαμένουν, σύμφωνα με τη θεωρία επηρεάζει την κοινωνική συμμετοχή. Σε έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες, με θέμα: «Ικανοποίηση από το περιβάλλον της γειτονιάς, Θυματοποίηση, και Κοινωνική Συμμετοχή ως παράγοντες της Αντιληπτής Ασφάλειας της Γειτονιάς», εξετάστηκε ο φόβος προς το έγκλημα που είχαν οι κάτοικοι. Μια μέτρια αντίληψη της κατάστασης σε σχέση με το έγκλημα έδειξε και μια μέτρια κατάσταση στην ασφάλεια που νιώθουν οι κάτοικοι στην περιοχή. Τα αποτελέσματα της έρευνας υπέδειξαν πως η ασφάλεια εν τέλει δεν αφορούσε την κοινωνική συμμετοχή που εντοπίστηκε στο πεδίο έρευνας (Austin, Baba, 1989). Επομένως, μπορούμε να πούμε στην προκειμένη περίπτωση, πως τα ευρήματα της προαναφερθείσας έρευνας συμπίπτουν με τα δικά μας ευρήματα.

Σχετικά με το πόσο ενεργοποιημένα και κοινωνικά ευαίσθητοποιημένα είναι τα άτομα που ρωτήθηκαν προέκυψε σχετικά αρνητικό αποτέλεσμα. Η πλειοψηφία του δείγματος έδωσε αρνητικές απαντήσεις σε ερωτήσεις που αφορούσαν τη συνεργασία με άλλα άτομα με σκοπό αντιμετώπισης δύσκολων περιστάσεων αλλά

και στην αντιμετώπιση προβλημάτων όπως επίσης και στις πρωτοβουλίες για δημιουργία συλλόγου ή οποιασδήποτε άλλης ομάδας για την εξυπηρέτηση δυσκολιών στην περιοχή όπου διαμένουν. Οι απαντήσεις που δόθηκαν, μπορούν να συσχετιστούν άμεσα με την αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις. Η μη ύπαρξη συνεργασίας με άλλα άτομα για την αντιμετώπιση δυσκολιών μεταφράζεται και σαν αποχή από τα κοινωνικά δρώμενα και συνεπώς και από συλλόγους και οργανώσεις με κοινωνικό σκοπό. Σχετικά με το πώς μπορούν να ενημερωθούν για οποιοδήποτε θέμα προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των ερωτώμενων γνωρίζει καλά τα μέρη από όπου μπορεί να πάρει τις πληροφορίες.

Μία ακόμη υπόθεσή μας, είχε να κάνει με τα ερεθίσματα που δίνονται για κοινωνική συμμετοχή σε σχέση με τη μη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις. Στο δείγμα μας εντοπίζεται έλλειψη κινήτρων για συμμετοχή κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται και με την αποχή τους από τις οργανώσεις κοινωνικού περιεχομένου. Τα άτομα που απέχουν από τις κοινωνικές οργανώσεις, χαρακτηρίζονται εκ των πραγμάτων μη ενεργοποιημένα. Αποσαφηνίζοντας το παραπάνω, μπορούμε να υποθέσουμε πως η αποχή από οργανώσεις αποτελεί και δείγμα αποχής από τα δρώμενα της κοινότητας μιας και η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί απόδειξη πως το άτομο είναι ενεργοποιημένο. Συνεπώς, δεν υπάρχει συνεργασία και αλληλεπίδραση με άλλα άτομα για κοινό σκοπό.

Ερχόμενοι στο επόμενο ερευνητικό μας ερώτημα που είχε να κάνει με το αν υπάρχει ελλιπής ενημέρωση για τις οργανώσεις και αν αυτό επηρεάζει τη συμμετοχή σε αυτές, καταλήγουμε στην απόρριψή του και συμπεραίνουμε πως το γεγονός ελλιπούς ενημέρωσης δεν είναι αυτό το οποίο παρεμποδίζει τη συμμετοχή σε κάποια κοινωνική οργάνωση.

Θίγοντας το θέμα της παρουσίας ατόμων με διαφορετικές συνήθειες ή χώρα καταγωγής στην ίδια περιοχή με τους ερωτηθέντες, οι απόψεις που διατυπώθηκαν από τις απαντήσεις δε διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό. Η πλειοψηφία είτε σε μικρό είτε σε μεγάλο βαθμό δεν έδειξε να ενοχλείται με το ενδεχόμενο διαμονής στο ίδιο μέρος με άτομα που έχουν διαφορετικό τρόπο ζωής και θεωρώντας ταυτόχρονα ότι μπορούν να γίνουν αποδεκτοί από τους υπόλοιπους ανθρώπους της περιοχής τους ή ακόμη και να μην αποκλείουν το ενδεχόμενο καλύτερευσης της ζωής τους με τη κατοίκηση στην ίδια περιοχή με αυτούς. Επιδιώκοντας να αναδείξουμε τη σχέση μεταξύ κοινωνικής συνοχής και διαφορετικότητας, καταλήξαμε σε μη συσχέτιση, δηλαδή δεν επηρεάζει η διαφορετικότητα την κοινωνική συνοχή. Αυτό ίσως

συμβαίνει επειδή η πολυπολιτισμικότητα και η κινητικότητα των μεταναστών στο Ηράκλειο είναι έντονη και η συνεχής επαφή μαζί τους μπορεί να έχει οδηγήσει σε άρση της ξενοφοβίας.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονη ανησυχία σχετικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην κοινωνική συνοχή. Οι περισσότερες έρευνες περί αυτού, αναλύουν τη σχέση μεταξύ της ποικιλομορφίας (με βάση τη φυλετική και εθνοτική σύνθεση του πληθυσμού) και της κοινωνικής συνοχής και όχι μεταξύ μετανάστευσης (με βάση τον τόπο γέννησης ή/και υπηκοότητας) και την κοινωνική συνοχή. Στις μελέτες για την κοινωνική συνοχή, οι μελετητές εστιάζουν στον παράγοντα της εμπιστοσύνης (γενικώς, αν οι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης ή στο επίπεδο της γειτονιάς όπως έχουμε προαναφέρει). Το μεγαλύτερο μέρος της εμπειρικής βιβλιογραφίας διαπιστώνει ότι η σχέση μεταξύ της διαφορετικότητας και της εμπιστοσύνης είναι αρνητική. Για παράδειγμα, όσο πιο ποικιλόμορφη είναι μια κοινότητα τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα ύπαρξης εμπιστοσύνης. Μια τέτοια τάση είχε παρατηρηθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Οι Costa και Khan (2003) αναφέρουν πως σύμφωνα με τον οργανισμό General Social Survey (GSS) οι άνθρωποι στις περισσότερο ποικιλόμορφες γειτονιές εμπιστεύονται τους γείτονές τους λιγότερο και είναι λιγότερο πιθανό να συμμετέχουν στην κοινότητα ή στα πολιτικά δρώμενα. Ο Putnam (2007) υποστηρίζει ότι η ποικιλομορφία φαίνεται να αποξενώνει τους ανθρώπους γενικά και τους ωθεί προς το διαχωρισμό και την απομόνωση (Demireva, 2012).

Μελετώντας τα αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου των ατόμων που εργάζονται, παρατηρούνται σχετικά καλές σχέσεις ανάμεσα σε αυτούς και στους συναδέλφους τους, νιώθοντας μέλη μιας ομάδας, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες σε θέματα που ίσως δεν τους έχει ζητηθεί και κυρίως βοηθώντας τους συναδέλφους τους σε περίπτωση ανάγκης. Η εργασία με το πέρασμα του χρόνου αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ζωής μας. Το εργασιακό περιβάλλον επίσης, σύμφωνα με τη θεωρία, παίζει ένα βασικό ρόλο στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, καθώς συμβάλλει στη δημιουργία σχέσεων που μπορεί να καταλήξουν σε δυνατές φιλίες. Οι σχέσεις αυτές μπορεί να είναι ωφέλιμες προσφέροντας οι συνεργάτες αμοιβαία βοήθεια. Βοηθά ακόμη στη λειτουργία του εργασιακού χώρου ως μία «οργάνωση» όπου εκεί μπορεί να χτιστεί το κοινωνικό κεφάλαιο αλλά και προσφέροντας όλοι μαζί κάθε είδους βοήθεια για σημαντικούς σκοπούς (Better Together, χ. χ.).

Οι κοινωνικές οργανώσεις θεωρούνται ομάδες οι οποίες έχουν κοινούς στόχους όσον αφορά την κοινωνία. Ανάλογα με το ρόλο και το έργο τους μπορεί να συμβάλλουν στην πρόληψη αλλά και στην αντιμετώπιση δυσκολιών και προβλημάτων που εντοπίζονται στην κοινωνία. Η συμμετοχή τους σε αυτές σκοπεύει πρωτίστως στην ικανοποίηση της αίσθησης του ανήκειν σε μία ομάδα (Dekker, P., Uslander, E.M., 2001). Η κοινωνική συμμετοχή, αναφέρεται στο πόσο έχει ανάμειξη ένα άτομο στα κοινωνικά θέματα της κοινότητας και στην αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα. Σχετικά λοιπόν με τη μη-κοινωνική συμμετοχή των ερωτηθέντων, κυριάρχησαν οι απαντήσεις που είχαν να κάνουν με την έλλειψη ελευθερίας χρόνου, με την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τις κοινωνικές οργανώσεις αλλά και με την έλλειψη ενδιαφέροντος σχετικά με αυτές, πράγμα το οποίο επιβεβαίωσε ένας μεγάλος αριθμός ερωτηθέντων σε επόμενη ερώτηση. Η άποψή τους για την αποχή από τις οργανώσεις σε γενικότερο πλαίσιο οφείλεται στην αδιαφορία των ανθρώπων κυρίως και ελάχιστα λόγω της έλλειψης ενημέρωσης για αυτές. Πέρα από το γεγονός ότι μαρτυρούν την έλλειψη ενημέρωσης στη συνέχεια δίνουν μεγάλη αξία στις οργανώσεις με τις απαντήσεις τους και αναγνωρίζουν το έργο και την αποτελεσματικότητά τους. Προς το τέλος των ερωτήσεων, αναδεικνύεται η θέληση των ερωτηθέντων να συμμετάσχουν σε κάποια κοινωνική οργάνωση με κίνητρα κυρίως την ανάγκη προσφοράς του ανθρώπου, την απόκτηση εμπειρίας και την κοινωνικοποίηση.

Σκοπεύοντας πρωτίστως, στην ανάδειξη της σχέσης ανάμεσα σε κοινωνικό κεφάλαιο και στην αποχή από κοινωνικές οργανώσεις, στην έρευνά μας αναδεικνύεται πως δεν επηρεάζει η αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις με αρνητικό τρόπο το κοινωνικό κεφάλαιο, γεγονός το οποίο έρχεται σε αντίθεση με το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο αναφέρεται πως η συμμετοχή, κάθε είδους (κοινωνική, πολιτική) ενεργοποιεί τα μέλη μιας κοινότητας και συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου.

Η σύνδεση ανάμεσα στο κοινωνικό κεφάλαιο και στη συμμετοχή, έχει απασχολήσει τους θεωρητικούς που έχουν μελετήσει τον πρώτο όρο και κυρίως τον Putnam. Ο συγκεκριμένος συγγραφέας κάνει αναφορά στα είδη του κοινωνικού κεφαλαίου και αναφέρει τη σημασία που έχει η συμμετοχή σε δίκτυα και έτσι αυτό μπορεί να αναδείξει την κοινωνική συμμετοχή και συμμετοχή στην κοινότητα. Ακόμη, θίγει και το γεγονός του είδους των οργάνωσεων που περιλαμβάνονται στα δίκτυα του όρου του κοινωνικού κεφαλαίου αλλά διατυπώνει και τη διαφοροποίηση

της συμμετοχής σε ενεργή και παθητική. Πιο συγκεκριμένα, η αρχική προσέγγιση του Putnam ήταν ότι δεν έχει σημασία σε ποιες οργανώσεις εμπλέκονται τα άτομα και έτσι όλες οι διαφορετικές οργανώσεις μπορεί να λαμβάνονται υπόψη. Θεωρείται ότι οι οργανώσεις που προτείνει ο Putnam συνεπάγονται περισσότερες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ ατόμων διαφορετικού προφίλ, το οποίο βοηθά στο να εδραιωθεί εμπιστοσύνη καθώς και συνεργατικές συμπεριφορές. Η ενεργή συμμετοχή παροτρύνει τους ανθρώπους στο να συνεργάζονται, ενώ η παθητική συμμετοχή είναι ένα σημάδι δέσμευσης ενός ατόμου στην κοινότητα ή στην κοινωνία των πολιτών (Putnam, 2003).

Σύμφωνα με την έρευνα των Wollebaek και Selle (2002) που επεδίωξε την ανάδειξη της σχέσης μεταξύ κοινωνικού κεφαλαίου και συμμετοχής, αναφέρουν πως ο ρόλος των οργανώσεων στη διαμόρφωση του κοινωνικού κεφαλαίου είναι υπερβολική στα έργα του Putnam όπως επίσης και σε άλλους θεωρητικούς του κοινωνικού κεφαλαίου. Τα ευρήματά τους, στα οποία συμμετοχή σε οργανώσεις δεν έχουν αντίκτυπο στο κομμάτι της εμπιστοσύνης, των δικτύων και της συμμετοχής στην κοινότητα, επαρκούν στο να αποδείξουν πως ο Putnam κάνει λάθος όταν τοποθετεί τις οργανώσεις στο κέντρο του όρου του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι διαφορές που εντοπίζουν οι Wollebaek και Selle στους συμμετέχοντες και στους μη-συμμετέχοντες σε κοινωνικές οργανώσεις είναι πως οι πρώτοι έχουν πόρους τους οποίους οι δεύτεροι δεν κατέχουν (Wollebaek, Selle, 2002).

Χαρακτηρίζοντας, λοιπόν, τη σχέση μεταξύ της συμμετοχής και του κοινωνικού κεφαλαίου, βασιζόμενοι στα ευρήματά τους, αναληθή και συνεπώς μη ισχύουσα, οι συγγραφείς θεωρούν πως αυτό δεν απέχει και πολύ από την κοινή λογική. Η συμμετοχή σε οργανώσεις, έναντι άλλων δραστηριοτήτων στις οποίες παρατηρείται συχνότερη συμμετοχή, θεωρείται για τους περισσότερους ανθρώπους μάλλον χαμηλότερης έντασης έχοντας συμπεριλάβει στη μέτρηση το χρόνο αλλά και τη συναισθηματική δέσμευση. Παρόλα αυτά, δεν απορρίπτουν τη σχέση ανάμεσα σε συμμετοχή και κοινωνικό κεφάλαιο αλλά προτείνουν μια βαθύτερη εξέταση της φύσης της σχέσης τους (Wollebaek, Selle, 2002).

Άλλη μια υπόθεση που τέθηκε με την έναρξη της πτυχιακής εργασίας ήταν αυτή της σχέσης του αισθήματος ανήκειν με την αποχή από τις κοινωνικές οργανώσεις. Το αίσθημα του ανήκειν στην κοινότητα, αποτελεί σημαντικό στοιχείο όταν εξετάζεται η κοινωνική συμμετοχή (Bryant, Norris, 2002) καθώς, ένα τέτοιου είδους αίσθημα αφοσίωσης και όντας μέλος της κοινότητας θα μπορούσε να

μεταφραστεί και σαν επιδίωξη του να θέλει κανείς το καλύτερο για την κοινότητα και συνεπώς τη συμμετοχή σε αυτή. Από τη στιγμή που ένα άτομο νιώθει «ξένο» προς την κοινότητα είναι φυσικό και επόμενο να μην έχει το ίδιο ενδιαφέρον για την κατάστασή της με κάποιον που έχει το αίσθημα του ανήκειν και να μη θέλει να συμμετέχει με κανέναν τρόπο σε αυτή. Αυτό αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο πρέπει να εξεταστεί, κυρίως σε κοινωνίες με χαμηλό δείκτη κοινωνικής συμμετοχής, που πιθανόν να επηρεάζει και τα επίπεδα του κοινωνικού κεφαλαίου.

Ένα εύρημα ακόμη που προέκυψε από την έρευνά μας, έπειτα από τη μέτρησή του, είναι το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου που ανέρχεται στο 75,22%, πράγμα το οποίο έρχεται επίσης σε σύγκρουση με την αρχική μας υπόθεση, δηλαδή το ότι το κοινωνικό κεφάλαιο θα ήταν χαμηλό. Η υπόθεσή μας αυτή στηρίχτηκε στη βιβλιογραφική έρευνα που πραγματοποιήσαμε και τη μελέτη σχετικών ερευνών μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου, όπου και παρατηρήθηκε χαμηλό κοινωνικό κεφάλαιο. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη τις μικρές ηλικίες στις οποίες απευθυνόταν η έρευνά μας, και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος ήταν πιο κοντά στην ηλικία των 20, μπορούμε να υποθέσουμε πως εκεί οφείλεται το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου που αναδείχθηκε. Κάτι το οποίο ενισχύει αυτή μας την τοποθέτηση είναι και το εύρημα του Bolin και των συνεργατών του (2003) σε έρευνα για το κοινωνικό κεφάλαιο σε σχέση με την υγεία. Πιο συγκεκριμένα ο Bolin, βασιζόμενος στα αποτελέσματα της έρευνάς του, αναφέρει πως καθώς αυξάνεται η ηλικία στα άτομα μειώνεται το κοινωνικό κεφάλαιο. Κάτι παρόμοιο εντοπίσαμε και στα ευρήματα μιας πτυχιακής εργασίας, που πραγματοποιήθηκε από σπουδαστές του τμήματός μας σε σχέση πάντα με το κοινωνικό κεφάλαιο: *«Κοινωνικό κεφάλαιο και εθελοντισμός στην Ελλάδα: Η εθελοντική προσφορά στους νέους»* (Κουκούλη, Κουκιάς και Πάμπαλη, 2007). Παρατηρήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα πως οι μικρότεροι σε ηλικία σπουδαστές (1^{ου} έτους σπουδών) που συμμετείχαν στο δείγμα δεν είχαν το αίσθημα της ξενοφοβίας (ομοίως και στο δείγμα μας) αλλά ούτε και του κινδύνου που μπορεί να εμφανιστεί στη ζωή τους. Αυτό πιθανώς να έχει να κάνει με τη μετακόμιση από τον τόπο όπου κατοικούσαν σε ένα διαφορετικό και λόγω ενθουσιασμού επιδιώκουν να κάνουν νέες γνωριμίες και ίσως και υιοθετήσουν έναν νέο τρόπο ζωής (Κουκιάς, Πάμπαλη, 2007).

Τα άτομα μικρής ηλικίας φαίνεται να έχουν μεγαλύτερο κοινωνικό κεφάλαιο από τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Κεντρική Φλόριντα, η οποία είχε ως επίκεντρο το ποσοστό κοινωνικού κεφαλαίου στην

ηλικιακή ομάδα νέων από 18 έως 29 χρονών. Το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας συγκρίθηκε με άλλες 3 ηλικιακές ομάδες ερωτωμένων των οποίων η ηλικίες βρίσκονταν στο εύρος 30 έως 105 έτη. Από τα αποτελέσματα προέκυψε πως τα άτομα από 18 έως 29 χρονών είχαν υψηλότερο κοινωνικό κεφάλαιο όχι μόνο σε σχέση με μία ηλικιακή ομάδα αλλά είχε υψηλότερο από όλες τις ηλικιακές ομάδες στην Κεντρική Φλόριντα. Στα αποτελέσματα της έρευνας εντοπίστηκαν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ομάδες όσον αφορά τα ποσοστά της εμπιστοσύνης, της συμμετοχής στην κοινότητα αλλά και στις διαπροσωπικές σχέσεις (Karucu, 2011).

Σύμφωνα με τα παραπάνω και ίσως μη αναμενόμενα στοιχεία διαπιστώνουμε πως το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία. Μπορούμε να υποθέσουμε πως η νεότερη γενιά βρίσκεται σε μια διαδικασία αλλαγής και διαρκούς πραγματοποίησης νέων γνωριμιών, συγκριτικά με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που ζουν μια πιο σταθερή και τυπική καθημερινότητα και ίσως έτσι εξηγούνται οι διαφορές στις ηλικιακές ομάδες και στην παραπάνω έρευνα. Σε τελική ανάλυση, η ηλικία ενός ατόμου καθορίζει το ποσοστό του κοινωνικού κεφαλαίου πράγμα το οποίο δεν αποτελεί κάποιο στοιχείο εκτός πραγματικότητας, ειδικά αν λάβουμε υπόψη την κινητικότητα και την εξωστρέφεια που παρατηρείται στα άτομα νεαρής ηλικίας.

6.2 Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας τη συγκεκριμένη εργασία, είμαστε σε θέση να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά να αναφέρουμε πως τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής διατυπώθηκαν ορθά και σχετίζονται άμεσα με τη θεωρία. Μερικά από τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας έρχονται σε σύγκρουση με τη μέχρι τώρα υπάρχουσα θεωρία αλλά παρόμοια ευρήματα με αυτά που προέκυψαν από τη δική μας έρευνα εντοπίστηκαν και σε άλλες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα μέρη του κόσμου.

Φαίνεται πως οι μετρήσεις του κοινωνικού κεφαλαίου στην ηλικιακή ομάδα όπου απευθύνθηκε η έρευνά μας, αποδεικνύονται σε κάθε περίπτωση μεγαλύτερες από το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ο βασικός παράγοντας που επηρεάζει το κοινωνικό κεφάλαιο των νέων είναι ο αυθορμητισμός της ηλικίας ο οποίος έρχεται να δώσει την πινελιά της ανεμελιάς και ενθουσιασμού για τη ζωή και τις προσδοκίες των νέων.

Οι σχέσεις επίσης που διατηρούν οι νέοι με την οικογένειά τους είναι πολύ καλές όπως και οι σχέσεις με τους φίλους τους. Στο δεύτερο, μπορούμε να πούμε πως η ηλικία παίζει ρόλο στη δημιουργία φιλικών σχέσεων οι οποίες όμως δεν έχουν γερές βάσεις και ίσως είναι απλά εικονικές και επιφανειακές. Οι αλληλεπιδράσεις με τους γείτονές τους είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Αυτό ίσως συμβαίνει λόγω της ζωής που κάνουν οι νέοι, περνώντας μεγάλα χρονικά διαστήματα εκτός σπιτιού και έτσι δε δίνεται η ευκαιρία να θερμάνουν τις σχέσεις με τους γείτονές τους.

Το αίσθημα του ανήκειν, βασικός παράγοντας από τον οποίο επηρεάζεται και η συμμετοχή ενός ατόμου σε κοινοτικές και κοινωνικές δραστηριότητες, στην έρευνά μας έλαβε μέτριες διαστάσεις. Η έλλειψη συμμετοχής σε κοινωνικές οργανώσεις δε σχετίζεται με το κοινωνικό κεφάλαιο σύμφωνα με την έρευνά μας. Οι Wollebaek και Selle ισχυρίζονται πως η συμμετοχή σε οργανώσεις, έναντι άλλων δραστηριοτήτων στις οποίες παρατηρείται συχνότερη συμμετοχή, θεωρείται για τους περισσότερους ανθρώπους μάλλον χαμηλότερης έντασης έχοντας συμπεριλάβει στη μέτρηση το χρόνο αλλά και τη συναισθηματική δέσμευση (Wollebaek, Selle, 2002).

Όσον αφορά την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη, έννοιες οι οποίες σχετίζονται με το κοινωνικό κεφάλαιο καθώς οι αυξημένες τιμές αυτών μαρτυρούν και υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο, στην έρευνά μας οι τιμές τους θα χαρακτηριζόντουσαν μέτριες. Παρόλο που έχει αποδειχθεί η επιρροή και αλληλεξάρτηση αυτών και του κοινωνικού κεφαλαίου τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας έρχονται σε σύγκρουση με τα μέχρι πρότινος ισχύοντα δεδομένα. Τέλος, σχετικά με την αποδοχή του διαφορετικού,

οι τιμές της οποίας ήταν υψηλές, συζητείται το ερώτημα του ρόλου της στην αποτροπή δημιουργίας συνοχής. Τα ευρήματα της δικής μας έρευνας έδειξαν πως η ύπαρξη του διαφορετικού σε μια κοινότητα δε συμβάλλει αρνητικά στη συνοχή της. Έχοντας κάνει διαδικτυακή έρευνα σε σχέση με το συγκεκριμένο θέμα εντοπίστηκαν αρκετές μελέτες και άρθρα περί αυτού, όπου το παραπάνω ερώτημα δεν επιβεβαιώνεται, δηλαδή η ύπαρξη διαφορετικών ατόμων δεν αποτρέπει τη δημιουργία κοινωνικής συνοχής.

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε πως μερικά από τα στοιχεία που υπάρχουν σε θεωρητικό αλλά και στο ερευνητικό μέρος αναδεικνύουν την κατάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου στην πληθυσμιακή ομάδα των νέων που δε συμμετέχουν σε κοινωνικές οργανώσεις. Η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα ηλικίας 19-29 ετών έχει απασχολήσει και άλλες έρευνες, με το αξιοσημείωτο κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει.

Ακόμη, οι τάσεις που εντοπίστηκαν στη συγκεκριμένη έρευνα, όπως η μεγάλη αποδοχή του διαφορετικού, οι καλές σχέσεις με συγγενείς και φίλους μπορούν να αποτελέσουν ισχυρές βάσεις για να γίνει η ενεργοποίησή τους σε κοινωνικό επίπεδο.

Συμπεραίνουμε επομένως, πως για τη σύνδεση θεωρητικού μέρους με το ερευνητικό δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα σίγουροι ότι αποδεικνύεται πάντα στο 100% καθώς, ειδικά στο θέμα του κοινωνικού κεφαλαίου, υπάρχουν παράγοντες που ίσως δεν έχουν συνυπολογιστεί.

6.3 Προτάσεις

Οι τάσεις που εντοπίστηκαν στην συγκεκριμένη έρευνα, όπως η μεγάλη αποδοχή του διαφορετικού, οι καλές σχέσεις με συγγενείς και φίλους μας δίνουν το έναυσμα για θεμελίωση των βάσεων για να γίνει ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των νέων σε κοινωνικό επίπεδο.

Παρόλο που το κοινωνικό κεφάλαιο διαθέτει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τις άλλες μορφές κεφαλαίου, για τη δημιουργία του προϋποθέτει αλληλοεπίδραση μεταξύ δύο τουλάχιστον ατόμων και συνήθως μεταξύ μιας μεγάλης ομάδας ανθρώπων. Το Κοινωνικό Κεφάλαιο αναπτύσσεται και εξελίσσεται όταν οι άνθρωποι συνεργάζονται σε εθελοντικές οργανώσεις και όταν επικοινωνούν μεταξύ τους. (Σταθόπουλος, 2005).

Η έννοια του Κ.Κ περιλαμβάνει εκτός των άλλων και τις σχέσεις, τα δίκτυα, την επικοινωνία, τους θεσμούς και τις αξίες του κάθε ατόμου, αποτελώντας έτσι ένα σύνολο. Στην έρευνά μας, προσπαθώντας να μελετήσουμε το Κ.Κ, δώσαμε βάση στις σχέσεις και τις αξίες που αναπτύσσουν οι νέοι της έρευνας μας με τους φίλους, τους συναδέλφους, την οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον. Όπως παρατηρήθηκε η αξία της οικογένειας και της φιλίας για τους ερωτηθέντες καταλάμβανε μεγάλη σημασία.

Βασιζόμενοι σε αυτά τα ευρήματα οι προτάσεις μας θα θέσουν το ενδιαφέρον περισσότερο στην ενεργοποίηση, στην ενημέρωση και στην κινητοποίηση των νέων με βάση τις αξίες τους, το αίσθημα της προσφοράς και της αλληλεγγύης.

Θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε την αξία της φιλίας ενεργοποιώντας τους νέους να σχηματίζουν ομάδες φίλων - κολητών, συναδέλφων, συγγενών ώστε να συμμετέχουν ομαδικά στις οργανώσεις.

Βάσει των παραπάνω ενδείξεων θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε στις προτάσεις μας, για ενίσχυση και ενεργοποίηση με στόχο τη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις τους νέους, τη θεσμοθέτηση ενημερωτικών ημερίδων ή ενημερωτικές καμπάνιες από τις ίδιες τις οργανώσεις που θα επεκτείνονται σε γειτονικό επίπεδο ή νομού. Καμπάνιες που θα συμπεριλαμβάνουν ως βάση την ενημέρωση αλλά και τη χρήση μέσων ευαισθητοποίησης των ατόμων.

Σε επίπεδο δήμου θα μπορούσε και ο ίδιος μέσα από τα αρμόδια επιτελεία του να οργανώσει προγράμματα με κοινωνικό ενδιαφέρον, όπου θα γίνεται ενημέρωση για την κατάσταση της κοινωνίας, την ανάγκη κοινωνικής συμμετοχής από όλους

τους ανθρώπους και τα οποία θα προτείνουν και σαν επιλογή τον εθελοντισμό (επίσημο και ανεπίσημο) και τη μεγάλη αξία αυτού για μία κοινωνία.

Ένας τρόπος να οδηγηθούν τα άτομα για συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις και βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας που κατέδειξε ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ατόμων που δεν συμμετέχουν σε οργανώσεις οφείλουν της απουσία τους αυτή στη έλλειψη ελεύθερου χρόνου, προτείνονται οι ενημερωτικές ημερίδες να οργανώνονται απογεύματα ή σαββατοκύριακα έτσι ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμα και να συνδυάζονται με ώρες χαλάρωσης, προσφοράς και όχι χρονικής καταπίεσης.

Από την άλλη ένας άλλος εναλλακτικός τρόπος, από την προσπάθεια να ωθηθούν τα άτομα για συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις, που ίσως δεν θέλουν να παρευρεθούν, είναι να πραγματοποιηθούν πιο αποτελεσματικές συνδέσεις μεταξύ των ατόμων που συμμετέχουν επίσημα (μέσω μιας ομάδας που έχει ενεργή συμμετοχή στην οργάνωση) και τα καθημερινά δίκτυα στα οποία το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπων περνά ένα μεγάλο διάστημα της ζωής του.

Επίσης, γνωρίζουμε ότι η κοινωνικοποίηση του ατόμου ξεκινάει εκτός από την οικογένεια και στο σχολείο, θα ήταν αναγκαίο στα πρώτα βήματα των παιδιών που χτίζονται από το σχολείο να πραγματοποιούνται βιωματικά ενημερωτικά σεμινάρια ενεργής συμμετοχής των παιδιών από μικρή ηλικία σε ομάδες και στη συνέχεια σε κοινωνικές οργανώσεις έτσι ώστε η συμμετοχή να γίνει μια απαραίτητη προϋπόθεση και στόχος ζωής. Από την αρχή της κοινωνικοποίησης τους τα παιδιά θα μπορούν να διαμορφώσουν ιδεολογικό προσανατολισμό προς την συμμετοχή, την ενεργοποίηση της ανάγκης τους για προσφορά και αλληλεπίδραση με άλλα άτομα. Σημαντική θα ήταν και η ενημέρωση των γονέων σχετικά με την ενεργοποίηση για συμμετοχή μέσω σεμιναρίων ή ημερίδων, αν όχι η ίδια η εκπαίδευση αυτών για ευαισθητοποίηση, ούτως ώστε να βάλουν και τις ανάλογες βάσεις στην ανάπτυξη των παιδιών.

Επιπλέον, βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας μας, πολλοί είναι εκείνοι που δεν συμμετέχουν σε κοινωνικές οργανώσεις λόγω του ότι δεν πιστεύουν στην αποτελεσματικότητα των έργων και των σκοπών των οργανώσεων. Για αυτό τον λόγο μια από τις προτάσεις μας είναι η έμφαση και η ενεργοποίηση των τοπικών κοινωνικών οργανώσεων για ενίσχυση και παρουσίαση κατά πολύ τακτά χρονικά διαστήματα τα αποτελέσματα των έργων και των σκοπών των οργανώσεων είτε μέσα

από τα κοινωνικά δίκτυα που είναι πολύ προσβάσιμα από τους νέους είτε από τα μέσα Μ. Μ. Ε. ή ακόμα τέλος από τη πολιτειακή αρχή (δήμους, κοινότητες).

Τέλος, ανεξάρτητα από τις εκάστοτε πρωτοβουλίες ενημέρωσης από διάφορους φορείς για τη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις, αυτό που πρέπει να αναλογιστούμε σοβαρά είναι η ίδια η προσωπική ενεργοποίηση και ευαισθητοποίηση του καθενός από εμάς ξεχωριστά και ιδιαίτερα αναφερόμενοι ως επαγγελματίες υγείας και κοινωνικά στελέχη και κατά συνέπεια να μεταδώσουμε στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας μας τη σπουδαιότητα της συμμετοχής σε κοινωνικές οργανώσεις μέσα από την έμπρακτη προσωπική μας συμμετοχή σε αυτές παρουσιάζοντάς τους τα οφέλη της συμμετοχής, της ενεργοποίησης, της επικοινωνίας, της προσφοράς και εξάλειψης της αδιαφορίας που μέσα από την ερέυνα μας παρατηρήθηκε έντονα.

Όπως αναφέρεται από τη βιβλιογραφία μας η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα είναι μια μέθοδος που στόχο έχει την κινητοποίηση και βοήθεια της κοινότητας έτσι ώστε να τα εντοπίσει, να αξιολογήσει, και να αντιμετωπίσει τα ζητήματα που την απασχολούν. Για να πραγματοποιήσει η ΚΕΚ τους στόχους που θέτει σε μια κοινότητα σημαντικό βήμα είναι η δημιουργία κοινοτικών κέντρων σε επίπεδο γειτονιάς και κατ'επέκταση και δήμου, σε στρατηγικά σημεία όπου σύμφωνα με τα δεδομένα υπάρχουν οι ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες.

Στη σύγχρονη εφαρμογή της Κοινωνικής Εργασίας με Κοινότητα στόχος της είναι η οργάνωση και πραγματοποίηση προγραμμάτων για την επίλυση κυρίως προβλημάτων που αφορούν την υγεία, την πρόνοια, την κοινωνική ζωή και την ψυχαγωγία. Τα προγράμματα που σχεδιάζονται απευθύνονται στα μέλη της κοινότητας τα οποία μπορεί να έχουν είτε ρόλο ενεργής συμμετοχής σε αυτά (εθελοντική συμμετοχή) είτε ρόλο εξυπηρετούμενου αν έχει ανάγκη τις παροχές που προσφέρει η οργάνωση.

Τα αντικείμενα και οι στόχοι που θέτει η ΚΕΚ είναι:

- Ενημέρωση και αγωγή της κοινότητας.
- Οργάνωση ομάδων πρωτοβουλίας και αυτοπραγμάτωσης των πολιτών της κοινότητας.
- Διοργάνωση ενημερωτικών συγκεντρώσεων σε κεντρικά σημεία της κοινότητας.
- Τη δραστηριοποίηση των φορέων της κοινότητας να συμμετέχουν σαν συνδιοργανωτές στις ενημερωτικές εκδηλώσεις (Καλλινικάκη, 1998).

Μέσα από τις μεθόδους αυτές η ΚΕΚ τοποθετεί τις βάσεις για ενεργοποίηση των πολιτών στην συμμετοχή σε οργανώσεις, την αυτοβοήθεια, τον αυτοπροσδιορισμό τους μέσα στην κοινότητα και την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης τους για καλύτερα και γρηγορότερα αποτελέσματα στην αντιμετώπιση των ζητημάτων της κοινότητας.

(<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15505#page/6/mode/1up> (19/3/2014))

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αθανασίου, Λ. (2003). *«Μέθοδοι και Τεχνικές Έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής»*. Ιωάννινα: Αυτοέκδοση
- Δαουτόπουλος, Γ. (1987). *«Η Κοινωνική Ανάπτυξη στην Ελλάδα»*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών.
- Ζαϊμάκης, Ι.(2002). *«Κοινωνική εργασία και τοπικές κοινωνίες-Ανάπτυξη, Συλλογική δράση, Πολυπολιτισμικότητα»*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα:
- Ζαϊμάκης, Ι. (χ. χ.) Σημειώσεις μαθήματος *«Κοινωνική Εργασία – Μεθοδολογία Παρέμβασης»*. Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης
- Ζαφειρόπουλος, Κ. και Ψαρρού, Μ.(2001). *«Επιστημονική έρευνα Θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές επιστήμες»*. Εκδόσεις: Τυπωθήτω
- Ιατρίδης, Δ. (1973). *«Κοινωνικός σχεδιασμός για την οργάνωση και ανάπτυξη του ανθρώπινου περιβάλλοντος»*. Αθήνα : Συμβούλιο Επιμορφώσεως εις τη Κοινωνική Εργασία
- Καλλινικάκη, Θ. (1998). *«Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας»*. Ελληνικά Γράμματα
- Καραγκούνης, Β. (2008). *«Κοινωνική Εργασία & Τοπική Ανάπτυξη»*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος
- Κασιμάτη, Κ. (2006). *«Κοινωνικός Σχεδιασμός και Αξιολόγηση. Μέθοδοι και πρακτικές»*. Αθήνα: Gutenberg
- Κυριαζή, Ν. (2011). *«Η Κοινωνιολογική Έρευνα»*. Αθήνα: Πεδίο
- Παπάνης, Ε. (2011). *«Μεθοδολογία έρευνας και διαδίκτυο»*. Αθήνα : Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Πούπος, Ηλ. (2010). *«Το Κοινωνικό Κεφάλαιο στην Ελλάδα»*. Εκδόσεις: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)
- Σταθόπουλος, Π. (1993). *«Κοινωνική Εργασία . Θεωρία και Πράξη»*. Αθήνα : Έλλην – Γ, Παρίκος ΄Κ Σια Ε.Ε.
- Σταθόπουλος Πέτρος Α. (2000) *«Κοινωνική Εργασία, Διαδικασία, Μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης»*. Αθήνα : Παπαζήση
- Σταθόπουλος Πέτρος Α. (2005) *«Κοινωνική Εργασία: Θεωρητική Προσέγγιση»*. Αθήνα : Παπαζήση

Ξενογλώσση

- Beresford P. and Croft, S. (1993). *“Citizen Involvement. A practical Guide for Change, British Association of Social Workers”*. London, Macmillan Press Ltd.
- Campfens, H. (1997). *“Community development around the world: practice, theory, research, training”*. University of Toronto Press.
- Dekker, P.;Uslaner, E.M. (eds) (2001). *“Social capital and participation in everyday life”*. London, Routledge.
- Frazer, H. (1996). *“The Role of Community Development in Local Development”*. Στο Partnership in Action-The Role of Community Development and Partnership in Ireland, Community Workers’ Cooperative. Galway
- Halpern D. (2005). *“Social capital”*. Cambridge UK, Polity Press.
- Ledwith, M. (2005). *“Community Development. A critical approach”*. Bristol, The Policy Press.
- Marx, K. (1978). *“Capital Volume 2”*. Penguin England, Middlesex.
- Midgley J. et al. (1986). *“Community Participation, Social Development and the State”*. London, Methuen & Co Ltd
- Oakley, P. (1991). *“Projects with People: The Practice of Participation in Rural Development”*. International Labour Organization.
- Parts, E. (2008). *“Indicators of social capital in the European Union”*. Working Paper IAREG, 2008/02.
- Putnam, R. (2000). *“Bowling Alone”*. Simon and Schuster.
- Putnam, R., Leonardi, R., Nanetti R.Y. (1993). *“Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy”*. Princeton, Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *“Bowling Alone: The collapse and revival of American community”*. New York, Touchstone.
- Putnam, R. (1993). *“Making democracy work: civic tradition in modern Italy”*. Princeton, Princeton University Press.
- Thomas, D. (1983). *“The Making of Community Work”*. Allen and Unwin.

- Wollebæk, D. 2000. "Participation in Voluntary Associations and the Formation of Social Capital". Dissertation. Bergen: Department of Comparative Politics, University of Bergen.

Επιστημονικά άρθρα

- Bolin.K., Lindren, B., Lindstrom, M., & Nystedt, P. (2003). "*Investments in Social Capital: Implications of social interactions for the production of health*". *Social Science and Medicine*, 2379-2390.
- Bourdieu, P. (1994). «*Κοινωνικό Κεφάλαιο: Προκαταρκτικές Σημειώσεις*». Σε Ν. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), Π. Μπουρντιέ: *Κοινωνιολογικά Κείμενα*, Αθήνα: Εκδόσεις Δελφίνι.
- Bourdieu, P. (1986). "*The Forms of Capital*". In: Richardson, J. G. (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Craig. G. (1998). "*Community Development in a Global Context*", *Community Development Journal*, 33(1), 2-17.
- Coleman, J. S. (1990). "*Foundations of Social Theory*". Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Coleman, J. (1988). "*Social Capital in the Creation of Human Capital*". Στο *American Journal of Sociology (AJS)* vol 94 Published by: The University of Chicago Press.
- Costa, D. L. and M. E. Kahn. "*Civic Engagement and Community Heterogeneity: An Economist's Perspective.*" *Perspectives on Politics* 1 (2003): 103-111
- Dhesi A. (2000). "*Social Capital and Community Development*". *Community Development Journal*.
- Harper, R. and Kelly M. (2003) "*Measuring Social Capital in the United Kingdom*". Office for National Statistics. From: http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/harmonisation_steve_5.d
f

- Kawachi, i., Kennedy, B.p., Lochner, K. and Prothrow-Stith D. (1997), “*Social capital, income inequality, and mortality*”. American Journal of Public Health, vol. 87, no. 9, pp. 1491-1498.
- Newton, K. (1997) “*Social Capital and Democracy*”. Στο American Behavioral Scientist March (ABS) vol. 40 no. 5 575-586.
- Norris, P., Davis, J. (1997). “*Continental Divide: Social Capital in the U.S. and Europe*”. Στο Jowell, R., Roberts, C., Fitzgerald, R., Eva, G. (eds.), Measuring Attitudes Cross-Nationally: Lessons from the European Social Survey, Sage p.p. 239-265.
- Portes A. (1998). “*Social capital: Its origins and applications in Modern Sociology*”. Annual Review of Sociology, 24, 1-24.
- Putnam, R. (1995). “*Bowling alone: America’s Declining Social Capital*”. Στο Journal of Democracy, January 1995, vol. 6 no 1.
- Putnam, R. (2007). “*E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty First Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture.*” Scandinavian Political Studies 30, no. 2 (2007): 137-174.
- Rothman, J. (1976). “*An Analysis of Goals and Roles in Community Organization Practice*”. Social Work, 24-31. Ελληνική έκδ. «*Μια Ανάλυση Στόχων και Ρόλων στην Άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας με την Κοινότητα*», μτφρ. Χ. Βάγια, Εκλογή, Σεπτέμβριος- Δεκέμβριος, 24-34.
- Wallace, C. and Pichler, F. (2007) “*Bridging and Bonding Social Capital: which is more prevalent in Europe?*”. European Journal of Social Security (2007) 9, (1): 29-54
- Woolcock, M. (1998). “*Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*”. In Theory and Society, vol 27, pp. 151-208. Netherlands, Kluwer Academic Publishers.

Ηλεκτρονική

- Αποστολόπουλος, Κ. και Καραμέτου, Π. (2011). «*Το κοινωνικό κεφάλαιο ως σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο*». 9ο Εθνικό Συνέδριο με θέμα: «Περιφερειακή ανάπτυξη και οικονομική κρίση: Διεθνής Εμπειρία και Ελλάδα». Αθήνα: Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο:
http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/KARAMETOU_P_APOSTOLOPOULOS_K_21.pdf (10-12-13)
- Γιαβρίμης, Π., Παπάνης, Ε. και Ρουμελιώτου, Μ. (2007). «*Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνικά Δίκτυα*». Ελληνική Κοινωνική Έρευνα. Διαθέσιμο στο: http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_2224.html (29-10-13)
- Ηράκλειο (χ. χ.). «Ο Τόπος μας». Δήμος Ηρακλείου. Διαθέσιμο στο: <https://www.heraklion.gr/ourplace/heraklion.html>. (20-3-14)
- Καρατζάς, Α. (2010). «*Το κοινωνικό κεφάλαιο ως τελευταίο οχυρό*». ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. Διαθέσιμο στο: <http://www.nb.org/blog/?p=130> (10-12-13)
- Κονιόρδος, Σ. (2006). «*Κοινωνικό Κεφάλαιο: μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης*». Επιστήμη και Κοινωνία. Τεύχος 16. Διαθέσιμο στο: http://www2.media.uoa.gr/sas/issues/16_issue/koniordos.html (22-11-13)
- Κουσούλη, Μ., Λιναρδής, Α. και Σταθογιαννάκου, Ζ. (2012). «*Μία bottom-up διερεύνηση των διαστάσεων του κοινωνικού κεφαλαίου*». Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Διαθέσιμο στο: <http://el-emke.aegean.gr/ext-files/gr-pe/gr-pe-mia-bottom-up-linardis.pdf> (25-11-13)
- Κουτσογιάννη, Ξ. (2011). «*Κοινωνικό Κεφάλαιο. Μια διαδικασία «εκ των κάτω»*». Διαπολιτισμικό Ινστιτούτο Αλληλεγγύης. Διαθέσιμο στο: http://www.endiaferomai.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=394:-1-r&catid=79:2012-03-11-13-52-19&Itemid=126 (15-1-14)
- Μίχας, Τ. (χ. χ.). «*Γιατί είναι σημαντικό το κοινωνικό κεφάλαιο*» Συντονιστικό Κέντρο Μ.Κ.Ο. Διαθέσιμο στο: http://edomko.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=138 (20-3-14)

- Μουζέλης, Ν. (1997). «Τι είναι η κοινωνία πολιτών. Πολυσημικότητα και πολλαπλότητα». ΤΟ ΒΗΜΑ. Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080> (6-12-13)
- Παπάνης, Ε. και Ρουμελιώτου, Μ. (2007). «Κοινωνική- Κοινοτική Ανάπτυξη Νησιωτικότητα». Ελληνική Κοινωνική Έρευνα. Διαθέσιμο στο: http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_22.html (29-10-13)
- Στραβοσκούφης, Α. (2004). «Ο Ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στη διαδικασία της συνεχούς ανάπτυξης». Διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Διαθέσιμο στο: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών (ΕΑΔΔ): <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15505#page/6/mode/1up> (19-3-14)
- Συμβουλευτικό Κέντρο Ενηλίκων & Παιδιών (χ. χ.). «Κοινωνική Εργασία». Συν – Εργάζομαι. Διαθέσιμο στο: http://www.synergazomai.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=13
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2006). «Θετικό και αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο και η άνιση ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών στη νοτιοανατολική Ευρώπη». Επιστήμη και Κοινωνία. Τεύχος 16, 139-161. Διαθέσιμο στο: <http://dimitrissotiropoulos.files.wordpress.com/2011/01/ceb8ceb5cf84ceb9cebacf8c-cebaceb1ceb9-ceb1cf81cebdcceb7cf84ceb9cebacf8c-cebacebfceb9cebdcf89cebdceb9cebacf8c-cebaceb5cf86ceaccebbceb1.pdf> (9-12-13)
- Τακτικός, Β. (χ. χ.). «Κοινωνικά Δίκτυα. Οριζόντια Συνεργασία». Συντονιστικό Κέντρο Μ.Κ.Ο. Διαθέσιμο στο: http://edo-mko.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=122&Itemid=121 (25-11-13)
- Τσακίρης, Θ. (2009). «Σκέψεις για την Έννοια της Κοινωνικής Αλλαγής. 1^ο Μέρος». Tsakthan. Διαθέσιμο στο: <http://tsakthan.blogspot.gr/2009/01/1.html> (2-12-13)
- [Claridge, T.](#) (2004). “Definitions of Social Capital”. Social Capital Research. Διαθέσιμο στο: <http://www.socialcapitalresearch.com/literature/definition.html> (10-12-13)

- ABS (2004). “*Measuring Social Capital - An Australian Framework and Indicators*”. Australian Bureau of Statistics. Διαθέσιμο στο: <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/Latestproducts/1378.0Media%20Release12004?opendocument&tabname=Summary&prodno=1378.0&issue=2004&num=&view=> (20-3-14)
- Baba, Y. and Austin, D. M. (1989). “*Neighborhood Environmental Satisfaction, Victimization, and Social Participation as Determinants of Perceived Neighborhood Safety*”. *Environment and Behavior* vol. 21, 6: pp. 763-780. Διαθέσιμο στο: http://eab.sagepub.com/search/results?fulltext=Neighborhood+Environmental+Satisfaction%2C+Victimization%2C+and+Social+Participation+as+Determinants+of+Perceived+Neighborhood+Safety+&x=14&y=10&submit=yes&journal_set=speab&src=selected&andorexactfulltext=and
- Bryant, C.A. and Norris, D. (2002). “*Measurement of Social Capital: The Canadian Experience*”. OECD – UK ONS International Conference on Social Capital Measurement in London. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/innovation/research/2381103.pdf> (20-3-14)
- [Carpiano](#), RM. and [Kimbrow](#), RT. (2012). “*Neighborhood social capital, parenting strain, and personal mastery among female primary caregivers of children*”. NCBI. Διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22660827> (20-3-14)
- Demireva, N. (2012). “*Briefing; Immigration, Diversity and Social Cohesion*”. The Migration Observatory, Oxford University. Διαθέσιμο στο: <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/Briefing%20-%20Immigration%20Diversity%20and%20Social%20Cohesion.pdf> (20-3-14)
- Employment and Social Development Canada (χ. χ.). “*Social Participation - Trust in Others*”. Διαθέσιμο στο: <http://www4.hrsdc.gc.ca/.3ndic.1t.4r@-eng.jsp?iid=73> (20-3-14)
- Foxton, F. and Jones, R. (2011). “*Social Capital Indicators Review*”. Office for National Statistics (ONS). Διαθέσιμο στο: http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171766_233738.pdf (22-11-13)

- Harvard Kennedy School (1998). “*Work and Social Capital*”. Better Together, The Saguaro Seminar; Civic Engagement in America. Διαθέσιμο στο: <http://www.bettertogether.org/pdfs/Work.pdf> (20-3-14)
- Kapucu, N. (2011). “*Social Capital and Civic Engagement*”. International Journal of Social Inquiry Vol 4 Number 1 2011 pp. 23-43. Διαθέσιμο στο: <http://www.socialinquiry.org/articles/IJSI-V4N12011%20-%20002.pdf> (20-3-14)
- Skidmore, P., Bound, K. and Lownsborough, H. (2006). “*Community participation. Who benefits?*”. Joseph Rowntree Foundation. Διαθέσιμο στο: Future Communities, Participation and Social Capital : <http://www.futurecommunities.net/socialdesign/214/participation-and-social-capital> (20-3-14)
- Wollebaek, D. and Selle, P. (2002). “*Does Participation in Voluntary Associations Contribute to Social Capital? The Impact of Intensity, Scope, and Type*”. SAGE Journals. Διαθέσιμο στο: <http://nvs.sagepub.com/content/31/1/32.full.pdf+html> (20-3-14)
- World Bank Group (2011). “*What is Social Capital*”. The World Bank. Διαθέσιμο στο: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTTSOCIALCAPITAL/0,,contentMDK:20185164~menuPK:418217~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:401015,00.html> (22-11-13)
- World Bank Group (2011). “*Social Capital Assessment Tool (SOCAT)*”. The World Bank. Διαθέσιμο στο: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPSIA/0,,contentMDK:20472532~isCURL:Y~menuPK:1108016~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:490130,00.html> (22-11-13)
- World Bank Group (2002). “*Understanding and Measuring Social Capital- a multidisciplinary tool for practitioners*”. Documents and Reports. Διαθέσιμο στο: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2002/06/1942065/understanding-measuring-social-capital-multidisciplinary-tool-practitioners> (22-11-13)

- World Bank Group (2011). “Measuring Dimensions of Social Capital”. The World Bank. Διαθέσιμο στο: <http://go.worldbank.org/BOA3AR43W0> (22-11-13)

Πτυχιακές εργασίες

- Κολτσιδά, Δ. (2012). «Κρίση και κοινωνικό κεφάλαιο. Βιώνοντας την κρίση σε Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία και Ισπανία.» Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο: <https://www.academia.edu/> (2-10-13)
- Κουκιάς, Ν. και Πάμπαλη, Κ. (2007). «Κοινωνικό Κεφάλαιο και Εθελοντισμός στην Ελλάδα: Η Εθελοντική Προσφορά στους Νέους». Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης
- Παπαδοπούλου, Χ. και Σεκερτζή, Γ. (2008). «Μελέτη Κοινωνικού Κεφαλαίου Σε Επίπεδο Κοινότητας Σε Αγροτική- Ορεινή Περιοχή Της Κρήτης». Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης
- Καλαρχάκης, Γ. και Πατσινακίδης, Ηλ. (2008). «Κοινωνικό Κεφάλαιο, Νέοι Και Αθλητική Δραστηριότητα, Σε Έναν Αγροτικό Δήμο». Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης.
- Κορνηλάκη, Ε. Νικολάου, Α. Και Τζανακάκη, Ε. (2010) «Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου σε μικρο και μέσο επίπεδο σε μια ημιαστική, τουριστική κοινότητα και η αποτύπωση του γνωστικού (cognitive s.c.) και θεσμικού (structural s.c.) κοινωνικού κεφαλαίου της. Το παράδειγμα των Κάτω Γουβών». Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης
- Καραβία, Π., Κλεάνθους, Π. και Σάββα, Ν. (2008). «Ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου στη σχέση του εφήβου με το κάπνισμα». Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης

Παράρτημα

ΑΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΠ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΘΕΜΑ:

«Το κοινωνικό κεφάλαιο και η έλλειψη συμμετοχής σε κοινωνικές οργανώσεις.

Το παράδειγμα των νέων 20-29 στο Δήμο Ηρακλείου»

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: ΓΚΑΚΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

ΚΕΜΑΛΑΚΗ ΑΡΓΥΡΩ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2013

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A1.Φύλο: _____

A2.Ηλικία: _____

A3.Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος¹ Έγγαμος² Διαζευγμένος/η³ Χήρος/α⁴

A4.Μόνιμος τόπος κατοικίας : _____

A5.Περιοχή κατοικίας/ Συνοικία που μένετε τώρα: _____

A6.Είστε απόφοιτος /η;

Δημοτικού¹

Γυμνασίου²

Λυκείου³

Τεχνικής Σχολής⁴

Ανώτατης Σχολής⁵

Μεταπτυχιακής εκπαίδευσης⁶

A7.Το επάγγελμα σας είναι: _____

Ανειδίκευτος εργάτης/τρια¹

Εργάτης/τρια- Τεχνίτης/τρια² .

Αγρότης/σσα³ .

Ιδιωτικός υπάλληλος⁴ .

Δημόσιος υπάλληλος⁵ .

Ελεύθερος επαγγελματίας⁶ .

Επιχειρηματίας⁷ .

Οικιακά⁸ .

Άνεργος/η⁹ .

Δεν έχω εργαστεί ποτέ¹⁰ .

Φοιτητής ¹¹ .

Άλλο¹² . _____

Α8.Μένετε μόνος/η ή με την οικογένεια σας?

Μόνος ¹ . Με την οικογένεια ² . Με άλλο συγγάτοικο ³ .

Β. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

		1	2	3	4
B1	Αισθάνεστε καταξιωμένος/η στην κοινωνία;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B2	Αν η ζωή σας τελείωνε αύριο, θα	☐	☐	☐	☐

	ήσασταν ευχαριστημένος/η με τη ζωή που ζήσατε;	<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B3	Έχετε μαζέψει ποτέ σκουπιδάκια άλλων σε κάποιο δημόσιο χώρο;	☐	☐	☐	☐
		<i>Ποτέ</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Συχνά</i>	<i>Πολύ συχνά</i>
B4	Μερικοί υποστηρίζουν ότι βοηθώντας τους άλλους τελικά βοηθάς τον εαυτό σου. Συμφωνείτε με αυτήν την άποψη;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B5	Νοιώθετε ασφαλής να περπατάτε στην γειτονιά σας όταν νυχτώσει;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B6	Συμφωνείτε με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B7	Εάν χαλάσει κάποιο αυτοκίνητο έξω από το σπίτι σας, θα προσκαλούσατε τον/την οδηγό μέσα στο σπίτι για να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνο;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
B8	Έχετε βοήθεια από τους φίλους σας όταν την χρειάζεστε;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
B9	Θεωρείται η περιοχή που μένετε ασφαλής;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B10	Αν προσέχατε κάποιο παιδάκι και χρειαζόταν να βγείτε έξω για λίγο, θα ζητούσατε από κάποιον γείτονα να το κρατήσει;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
B11	Επισκεφθήκατε κάποιον γείτονα την τελευταία εβδομάδα;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 Φορές</i>	<i>Αρκετά συχνά</i>

B12	Έχετε πάει σε κάποια εκδήλωση στην περιοχή που μένετε τους τελευταίους 6 μήνες; (π.χ. εκκλησιαστική πανήγυρη, σχολική εορτή, έκθεση χειροτεχνίας κάποιας ομάδας)	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1 φορά</i>	<i>2 φορές</i>	<i>3 φορές</i>
B13	Συμμετέχετε ενεργά σε κάποιο τοπικό σύλλογο; (αθλητικό, κοινωνικό, πολιτικό)	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Καθόλου</i>	<i>Σπάνια</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Πολύ ενεργά</i>
B14	Νοιώθετε ότι εκεί που ζείτε είναι «σαν το σπίτι σας;»	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B15	Πόσες φορές μιλήσατε με φίλους στο τηλέφωνο την τελευταία εβδομάδα;	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Καμία</i>	<i>1-3 φορές</i>	<i>4-5 φορές</i>	<i>Πάνω από 6 φορές</i>
B16	Με πόσα άτομα μιλήσατε εχθές;	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Κανένα</i>	<i>1-5 άτομα</i>	<i>6-10 άτομα</i>	<i>Πάνω από 10 άτομα</i>
B17	Συνηθίζετε να τρώτε τα Σαββατοκύριακα με φίλους κάπου εκτός σπιτιού;	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Όχι πολύ συχνά</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Πολύ συχνά</i>	<i>Σχεδόν πάντα</i>
B18	Επισκέπτεστε μέλη της οικογένειάς σας που μένουν σε άλλη περιοχή από αυτή που μένετε εσείς;	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Όχι πολύ συχνά</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Αρκετά συχνά</i>	<i>Πολύ συχνά</i>
B19	Όταν πηγαίνετε για ψώνια στην περιοχή σας συνήθως συναντάτε γνωστούς και φίλους;	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Όχι πολύ συχνά</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Πολύ συχνά</i>	<i>Σχεδόν πάντα</i>
B20	Εάν χρειαστεί να πάρετε μια πολύ σημαντική απόφαση για τη ζωή σας, ξέρετε που να βρείτε τις απαραίτητες πληροφορίες;	☐ ☐ ☐ ☐			
		<i>Όχι, ξέρω</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ξέρω σίγουρα</i>

B21	Τους τελευταίους έξι μήνες έτυχε να βοηθήσετε κάποιον γείτονά σας που αρρώστησε;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Πάνω από 5 φορές</i>
B22	Ανήκετε στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, σε κανέναν</i>	<i>Σε ένα (1)</i>	<i>Σε δύο (2)</i>	<i>Πάνω από τρεις (3)</i>
B23	Τα τελευταία 3 χρόνια, συνεργαστήκατε με άλλα άτομα για να αντιμετωπίσετε μια έκτακτη ανάγκη στην περιοχή σας; (βαρυχειμωνιά, φωτιά, πλημμύρα)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Τουλάχιστο ν 5 φορές</i>
B24	Τα τελευταία 3 χρόνια πήρατε μέρος σε κάποια δραστηριότητα που γίνεται στην περιοχή σας; (δενδροφύτευση, καθαρισμός παραλιών, προστασία δάσους κλπ)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>Σπάνια</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Ναι, συχνά</i>
B25	Έχετε πάρει την πρωτοβουλία να οργανώσετε κάποιο καινούριο σύλλογο στην περιοχή σας; (εθελοντικής αιμοδοσίας, κατηχητικό, σύλλογο για ηλικιωμένους κλπ.)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ποτέ</i>	<i>1 φορά</i>	<i>2 φορές</i>	<i>Τουλάχιστο ν 3 φορές</i>
B26	Εάν διαφωνείτε σε κάτι με το οποίο όλοι οι υπόλοιποι έχουν συμφωνήσει, νοιώθετε άνετα να εκφράσετε την διαφωνία σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
B27	Αν έχετε διαφορές με τους γείτονές σας (π.χ. για το όριο των οικοπέδων ή για τα κατοικίδια τους) είστε πρόθυμος/η να προσπαθήσετε να τα βρείτε;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
B28	Πιστεύετε ότι το να ζουν στην περιοχή σας άτομα από διαφορετικά μέρη κάνει την ζωή σας καλύτερη;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

B29	Σας αρέσει να ζείτε μεταξύ ατόμων με διαφορετικό τρόπο ζωής από τον δικό σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B30	Εάν κάποιοι άγνωστοι, κάποιοι με διαφορετικές συνήθειες, μετακομίσουν στη γειτονιά σας, θα γίνουν αποδεκτοί από τους γείτονες;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>

ΜΟΝΟ ΕΑΝ ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ, ΣΑΣ ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ Β31 ΕΩΣ Β35.

		1	2	3	4
B31	Νιώθετε ότι είστε μέλος της κοινότητας στην περιοχή που εργάζεστε;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B32	Είναι οι συνάδελφοί σας φίλοι σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B33	Νιώθετε ότι είστε μέλος μιας ομάδας στη δουλειά σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
B34	Στη δουλειά σας, αναλαμβάνετε την πρωτοβουλία να κάνετε κάτι που χρειάζεται να γίνει ακόμα κι αν δεν σας το έχει ζητήσει κανείς;	☐	☐	☐	☐
		<i>Ποτέ</i>	<i>Σχεδόν ποτέ</i>	<i>Αρκετά συχνά</i>	<i>Πολύ συχνά</i>

B35	Κατά τη διάρκεια της τελευταίας εβδομάδας, βοηθήσατε κάποιον συνάδελφο στη δουλειά του, ενώ δεν ήταν δική σας ευθύνη ή υποχρέωση;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Τουλάχιστον 5 φορές</i>

Γ. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΤΗΤΑ

Συμμετέχετε σε κάποια κοινωνική οργάνωση; Ναι – Όχι

Γ36) Ποιοι οι λόγοι που εσείς δε συμμετέχετε σε κάποια κοινωνική οργάνωση;

1. Οικονομικοί.
2. Έλλειψη ελευθερίας χρόνου.
3. Δεν με ενδιαφέρει.
4. Δεν είμαι ενημερωμένος-η για τις οργανώσεις στην περιοχή μου.
5. Δεν πιστεύω στην αποτελεσματικότητα των οργανώσεων.
6. Άλλο.....

Γ37) Ποιοι κατά τη γνώμη σας είναι οι λόγοι που δε συμμετέχουν οι άνθρωποι σε κοινωνικές οργανώσεις;

1. Οικονομικοί.
2. Ιδεολογικοί.
3. Έλλειψη ελευθερίας χρόνου.
4. Αδιαφορία.
5. Έλλειψη ενημέρωσης.
6. Αμφισβήτηση αποτελεσματικότητας των οργανώσεων.
7. Άλλο.....

Γ38) Θεωρείτε πως η ενημέρωση για τις τοπικές και μη, οργανώσεις είναι επαρκής;

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

Γ39) Θεωρείτε σημαντική την ύπαρξη κοινωνικών οργανώσεων;

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

Γ40) Πιστεύετε στην αποτελεσματικότητα του έργου – σκοπού των οργανώσεων;

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

Γ41) Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικές οργανώσεις;

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

Καθόλου   *Λίγο*   *Πολύ*   *Πάρα πολύ*

Γ42) Κατά την γνώμη σας, τα οφέλη μιας οργάνωσης εξαπλώνονται πέρα από τα μέλη της;

1   **2**   **3**   **4**

Καθόλου   *Λίγο*   *Πολύ*   *Πάρα πολύ*

Γ43) Θα σας ενδιέφερε να συμμετάσχετε σε κάποια κοινωνική οργάνωση;

1   **2**   **3**   **4**

Καθόλου   *Λίγο*   *Πολύ*   *Πάρα πολύ*

Γ44) Τι θα σας έκανε να συμμετάσχετε σε μια κοινωνική οργάνωση;

1. Ανάγκη προσφοράς ☐	5. Κάλυψη προσωπικών αναγκών ☐
2. Ιδεολογία ☐	6. Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων ☐
3. Οικονομικά θέματα ☐	7. Άλλο..... ☐
4. Κοινωνικοποίηση ☐	